

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE KALKINMA PLANLARININ
SOSYOEKONOMİK ETKİLERİ: İSTANBUL
KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ

AYŞE AYBİKE BAYKAL
2501150668

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. YÜCEL BULUT

İSTANBUL - 2020

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Ayşe Aybike BAYKAL Numarası : 2501150668
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : Sosyoloji Danışmanı : Prof. Dr. Yücel BULUT
Tez Savunma Tarihi : 06.01.2020 Saati : 15:00
Tez Başlığı : "Türkiye Kalkınma Planlarının Sosyoekonomik Etkileri: İstanbul Kalkınma Ajansı Örneği"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE GAYBIRLIĞI / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Yücel BULUT		Kabul
2- Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK	-	-
3- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet EMİN BALCI		Basarılı
4- Dr. Öğr. Üyesi M. Ali AKYURT		Red
5- Dr. Öğr. Üyesi Adem BAŞPINAR		Basarılı

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL		RED
2- Dr. Öğr. Üyesi Ö. Faruk OCAKOĞLU		

ÖZ

TÜRKİYE KALKINMA PLANLARININ SOSYOEKONOMİK ETKİLERİ: İSTANBUL KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ

AYŞE AYBİKE BAYKAL

Bu tezde, Türkiye kalkınma planlamaları ve kalkınma eksenli yatırımların sosyoekonomik etkililiği araştırılmak istenmiştir. Kalkınma, sadece ülke refahını değil, küresel kalkınma teşkilatları, bunların sağladıkları teşvik ve reform programlarıyla özellikle gelişmekte olan ülkeleri etkileyen iş birliği yapılanmalarını da gündemde tutmaktadır. Küresel rekabet göz ardı edilerek bir büyüme ve kalkınma planı yapılması, uzun soluklu ve sürdürülebilir bir kalkınmayı engellemektedir. Öte yandan rekabetin göstermiş olduğu yollardan, tek tip bir model ile ilerlenmesi her zaman istenen sonuçları sağlamamaktadır; çünkü ülkelerin tarihsel ve sosyolojik süreçleriyle filtrelenmiş bir toplumsal ve kurumsal yapıları vardır. Üstelik toplumu oluşturan öğeler ve geleneksel yapılar bireylerin ve toplumun ekonomik performansını etkilemektedir. Bir başka deyişle iktisadi yapılanmalar toplum yapısından ayrı düşünülememektedir.

Küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan yeni bölgeselleşme kavramı bu rekabet koşulları altında bölgenin ekonomik anlamda büyümesine odaklanırken, süreç içerisinde kapsamını genişleterek, bölgede yaşayan vatandaşların sosyoekonomik kalkınmasının da sağlandığı takdirde sürdürülebilir bir gelişme sağlanabileceği sonucuna varmıştır. Hedeflenen doğrultuda ilerlemek içinse süreci koordine etmek üzere Bölgesel Kalkınma Ajansları doğmuştur.

Bölgesel politikalar, 1960'lerden itibaren Türkiye'de planlı bir şekilde yürütülmeye başlamıştır. Bu politikalar bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesi çerçevesinde şekillenmekteyken, 90'lı yıllarla beraber bu politikaların, küresel arenada görüldüğü gibi, ekonomik kaygıları merkeze aldığı görülmektedir.

Bu kapsamda 2006 yılında kurulması kabul edilen Bölgesel Kalkınma Ajansları, kalkınma mevzuatında görüldüğü gibi sadece iktisadi alanlarla sınırlı kalmayıp “*sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak ortaya çıktığını*” beyan etmiştir.

Tezde spesifik olarak İstanbul Kalkınma Ajansı analiz edilmek istenip, ekonomik sermayenin kullanımı, sosyal sermaye ilişkileri içerisindeki yapılanmaları, kurumun bölgede yaşayan topluma etkisi, küresel ve yerel değerlerden ne derece etkilendiği araştırılmak istenmektedir.

Bu doğrultuda doküman analizi ve görüşme teknikleriyle hazırlanan bu tez, ilgili mevzuatları, resmi kalkınma programlarının beyanları ve İstanbul Kalkınma Ajansı kuruluşundan bugüne sağladığı dokümanları inceleyerek kurumun kalkınma olgusuna yaklaşımına, faaliyet alanlarının çerçevesine dair bir fotoğraf çekmek istemiştir. Çalışmanın, böylece sadece bu tezle sınırlı kalmayarak, araştırma yapılabilecek yeni çalışma alanlarına kapı aralayacağı beklenmektedir.

Bu doğrultuda, araştırma sonucunda elde edilen veriler, İstanbul Kalkınma Ajansı’nın yerel değerler ile küresel değerlerin birlikte şekillendirdiği çağdaş yapılanmayı bünyesinde bulunduran bir kurum olduğunu resmetmektedir. Ajans kurumsal düzlemde, yönetim yaklaşımının şekillendirdiği katılımcılık prensibine uyum sağlarken, zamanla temsil pratiği daralmıştır. Fakat projelerinde geniş bir kesime seslenmeye devam etmiştir. Diğer yandan, bürokratik işleyişi ve bu işleyişin beraberinde taşıdığı zorluklar değerlendirildiğinde, ajansın yönetim yaklaşımı unsurlarını tamamıyla benimsediğini söylemek de zordur. Geniş bir çerçeveden bakıldığında ise ajansın, İstanbul’un kalkınmasına fayda sağlayacak fırsatları sunduğuna dair değerlendirmeler mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Küreselleşme, Yeni Bölgeselleşme, Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma Ajansları, İstanbul Kalkınma Ajansı.

ABSTRACT

SOCIOECONOMIC IMPACTS OF DEVELOPMENT PLANS OF TURKEY: THE CASE OF ISTANBUL DEVELOPMENT AGENCY

AYŞE AYBIKE BAYKAL

In this thesis, development plans of Turkey and socio-economic efficacy of development-oriented investments are attempted to be studied. Economic growth is a necessary measure for development; but it is far from enough. Development as a concept not only concerns with prosperity of one nation, but also with global development organizations, incentive and reform programs, and cooperation organizations that impact developing countries in particular. Development and growth plans that ignore global competition, hinder long-term, sustainable development. However, following the footsteps of competition solely with a uniform model doesn't always bring desired outcome; because nations have their unique social and institutional structures. Moreover, components forming society, and traditional structures affect economic performance of individuals and society as a whole. In other words, it is impossible to treat economic structure apart from social structures.

The term “new regionalism”, which arose with the impact of globalization, first focused on economic growth of a region. Yet, in a short time it ended up with the realization that socio-economic development of citizens of a region would bring about sustainable development. To guide the process toward desired goals, Regional Development Agencies were born.

Regional policies started to take a planned path beginning from 1960's in Turkey. At first, these policies were shaped by the goal of obviating inequalities among regions; by '90s, however, they shifted the central attention to economic concerns, reflecting the case on the global stage.

Within this scope, Regional Development Agencies, which in 2006 were accepted to be established, without remaining limited with economic sphere, “arose as a necessity of social state conception”, as stated in its founding legislation.

In the thesis, Istanbul Development Agency specifically is aimed to be analyzed, and its utilization of economic capital, structure within social capital relations, impact to regional society, extent of influence received from global and cultural values are attempted to be studied.

To this end, this thesis attempts to paint a picture of the Agency’s approach to the concept of development, and scope of activities by analyzing related legislations, statements in official development programs, and documents published by Istanbul Development Agency itself, employing document analysis and in-depth interviews techniques. Its thus predicted that the study won’t be limited to this thesis and makes way for new niches to be studied.

Accordingly, the data obtained as a result of the research depict that the Istanbul Development Agency is an institution that incorporates the contemporary structure which is shaped by both local and global values. While the agency adapts the principle of participation shaped by the governance approach on the corporate plane, the practice of representativeness has shrunk over time. However, it continued to address a wide range of projects. On the other hand, it is difficult to say that the agency fully embraces the elements of the governance approach when its bureaucratic operations and the challenges associated with it are considered. From a broad perspective, there are assessments that the agency offers opportunities that will benefit development of Istanbul.

Key Words: Development, Globalization, New-regionalism, Regional Development, Regional Development Agency, Istanbul Development Agency.

ÖNSÖZ

Kalkınma kavramı incelenirken, onu sıklıkla ekonomik büyümeyi merkeze alarak tanımlama eğilimi gösterilir. Oysa ekonomik büyüme, kalkınma için gerekli olsa da, kalkınmayı tanımlamak için yetersiz kalmaktadır. 1970 sonrası dönemde kalkınma yaklaşımı beşerî, sosyal, kültürel, mekânsal ve çevresel boyutlarıyla ele alınmaya başlamış, kapsamını genişletmiştir. Fakat günümüzde, kavramın ekonomik büyüme yahut sayısal değerlerle ölçümlenmesi eğilimi ise hala sürmektedir. Bu araştırmanın ilk amacı da bölgesel kalkınma hedefiyle yola çıkan Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kalkınmaya yaklaşımlarının yönünün İstanbul özelinde incelenmesidir.

Kalkınma girişimlerinde ön plana çıkan bir diğer kavram ise küreselleşmenin etkisiyle doğmaktadır. Kalkınma, yalnızca ülke refahını değil, küresel kalkınma teşkilatlarının sağladığı teşvik ve reform programlarıyla özellikle gelişmekte olan ülkeleri etkileyen iş birliği yapılanmalarını da gündemde tutmaktadır. Bu durum kaçınılmaz olarak ülkelerin kalkınma politikalarını şekillendiren küresel birtakım değerleri ön plana çıkarmaktadır. Üstelik küresel rekabet göz ardı edilerek bir büyüme ve kalkınma planı yapılması, uzun soluklu ve sürdürülebilir bir kalkınmayı da engellemektedir. Öte yandan rekabetin göstermiş olduğu yollardan, tek tip bir model ile ilerlenmesi her zaman istenen sonuçları sağlamamaktadır; çünkü ülkelerin tarihsel ve sosyolojik süreçleriyle filtrelenmiş bir toplumsal ve kurumsal yapıları vardır. Bir başka deyişle iktisadi yapılanmalar toplum yapısından ayrı düşünülememektedir. Bu doğrultuda tezin bir diğer ilgilendiği nokta ise bölgesel kalkınma ajanslarının yapısını şekillendiren değerlerin ne derece küresel, ne derece yerel değerlerden etkilendiğinin anlaşılmasına çalışılmasıdır.

Tez yazımı belki de yalnızca öğrenci ve danışman arasında yürütülen bir süreç olarak görülüyor olabilir. Fakat sürece katkı sağlayan diğer aktörlerin de unutulmaması gerektiğine inanıyorum. O yüzden, benim sürecime katkı sunan, onu daha keyifli kılan savunma jüri üyelerine ayırdıkları zaman ve verdikleri emek için -tabii ki verdikleri emek nispetince- teşekkür ederek başlamak isterim.

Okula başladığım ilk yıldan itibaren her konuda danışabildiğim, ilgim olan konularda heyecanıma ortak olurken aynı zamanda önerdiği kaynaklarla bana gerçek anlamda katkı sağlayan Murat Şentürk Hocam’a bir diğer teşekkürümü iletmek isterim.

Çalışan bir öğrenci olmak pek kolay olmadı. Ama bu süreçte beni destekleyen, iflah olmayan öğrenci ruhumun kaybolmaması için gösterdiğim çabada yanımda olan Yağmur Ceylan Korkut’a teşekkür ederim.

Ama süreç içerisinde ön plana çıkan yakınlarım hiç kuşkusuz, sürekli tezim, sisteme olan eleştirilerim ve isyanlarım hakkında sıkılıp bunalmadan beni dinleyen, bana hep destek olan; danışmaktan, tartışmaktan büyük keyif aldığım Adnan Hepvar ve Gizem Hüroğlu’dur. Hayatımda olduğunuz ve süreci anlamlı kıldığınız için sizlere teşekkür etmeden geçemezdim.

Ailem; basmakalıp hareket etmekten kaçınan ben onlara teşekkür etme konusunda pek emin değildim. Fakat samimiyetle iletmek isterim ki; görüşlerimiz, değerlerimiz her zaman uyuşmasa da hiçbir zaman aldığım kararlarda sizi ikna etmem gerekmediği için, bana güvenip, saygı duyduğunuz için teşekkür ederim.

Ve Yücel Bulut Hocam... Yüksek lisansa girerken amacım diploma almak değildi. Diplomalar ya da toplumca başarı kabul edilen ölçütlerin değeri bende aynı anlamı bulmuyor. Size teşekkürüm bunların çok dışında, benim için gerçek manada kıymetli olan birtakım kavramların içerisinde anlam buldu. Başka birileriyle olsa çalışamayacağım bir konuyu, arkamda durarak çalışmama fırsat sağladığınız, “Gerekirse, ben de okuma yaparım” diyerek beni kendi alanınıza çekmeye çalışmadan, sorumluluğu bölüşen, öğrenciye katkı sağlamaya çalışan bir eğitimci olarak bana umut verdiğiniz için teşekkür ederim. Her şeyden daha kıymetlisi, saygı duyulacak bir figür olarak, hakkaniyetiniz ve duruşunuz ile var olduğunuz için teşekkür ederim.

İSTANBUL, 2020

AYŞE AYBIKE BAYKAL

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMA KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Kalkınma Kavramının Sosyolojik Kökeni: Modernleşme	5
1.2. Modernleşmeye Küresel Bir Dokunuş: Neo-Liberal Söylemlerin Yükselişi	18
1.3. Kalkınmada Planlı Döneme Geçiş	24
1.3.1. Türkiye'nin Planlı Kalkınma Deneyimi	27
1.3.1.1. 1960 Öncesi Dönem	27
1.3.1.2. 1960-1980 Dönemi	32
1.3.1.3. 1980 Sonrası Dönem	35
1.4. Kalkınmanın Sosyoekonomik Yüzü	39
1.4.1. Sosyoekonomik Kalkınmanın Önemli Bileşenleri	40
1.4.1.1. Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE)	42
1.4.1.2. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)	43
1.4.1.2.1. İstikrarlı ve Güçlü Ekonomi	44

1.4.1.2.2. Rekabetçi Üretim ve Verimlilik.....	45
1.4.1.2.3. Nitelikli İnsan ve Güçlü Toplum	46
1.4.1.2.4. Yaşanabilir Şehirler ve Sürdürülebilir Çevre	47
1.4.1.2.5. Hukuk Devleti, Demokratikleşme ve İyi Yönetişim.....	47

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA ANLAYIŞI VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ DOĞUŞU

2.1. Küreselleşmeden Yeni Bölgeselleşmeye: Kalkınma Algısının Değişmesi.....	50
2.1.1. Yeni Bölgeselleşme.....	51
2.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma	53
2.3. Bölgesel Kalkınma Ajansları	59
2.4. Kamu Yönetimindeki Algı Değişimi ve Bölgesel Kalkınma.....	61
2.5. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	64
2.6. İstanbul Kalkınma Ajansı.....	69
2.6.1. Kuruluş Amacı.....	69
2.6.2. Ajans Faaliyetleri	70
2.6.3. Sağladığı Destek Türleri.....	71
2.6.3.1. Proje Destek Çağrısı.....	71
2.6.3.2. Güdümlü Proje Desteği	72
2.6.3.3. Teknik Destek	72
2.6.3.4. Fizibilite Desteği	72
2.6.4. Destek Verme Kriterleri ve Proje Değerlendirme Süreci	73
2.6.5. Organizasyon Yapısı.....	74
2.6.5.1. Yönetim Kurulu.....	75

2.6.5.2. Kalkınma Kurulu.....	76
2.6.5.3. Genel Sekreterlik.....	76
3.4.5.4. İç Denetçi:	77
3.4.5.5. Yatırım Destek Ofisi	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL KALKINMA AJANSI'NIN İNCELENMESİ

3.1. İSTKA'nın Doküman Analizi Tekniğiyle İncelenmesi	79
3.1.1. İSTKA'nın Kalkınmaya Yaklaşımının Kurumsal Düzlemde İncelenmesi	79
3.1.1.1. İSTKA Yönetim Kurulu	84
3.1.1.2. İSTKA Kalkınma Kurulu	89
3.1.1.2.1. İSTKA 2019 Kalkınma Kurulu.....	91
3.1.1.2.2. Kuruluşundan Günümüze İSTKA Kalkınma Kurulu Üyelerinin Karşılaştırılması.....	96
3.1.2. İSTKA'nın Bölge Raporu Hedefleri Doğrultusunda İncelenmesi.....	104
3.1.3. İSTKA'nın Proje Bazında İncelenmesi	108
3.1.3.1. Gündümlü Projeler	108
3.1.3.2. Mali Destek Programlarının İncelenmesi.....	112
3.2. İSTKA Paydaşlarıyla Yapılan Görüşmelerin Değerlendirmesi	117
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	129
KAYNAKÇA	135
EKLER.....	152

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1.1: Göreli Olarak Modern ve Göreli Olarak Modern Olmayan Toplamlar Arasındaki Farklılıklar.....	10
Tablo 1.2: 1980 Sonrası DPT Teşkilat Yapısında Gerçekleşen Değişim.....	38
Tablo 1.3: SEGE Değerlendirme Kriterleri, 2011.....	42
Tablo 2.1: Bölgesel Politika Yaklaşımları: Karşılaştırma.....	51
Tablo 2.2: Kalkınma Planlarının Temel Felsefesi ve Teori Öbekleri.....	58
Tablo 2.3: Kalkınma Ajanslarının Kurulma Dönemleri.....	59
Tablo 2.4: Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri.....	60
Tablo 2.5: Bölgesel Politika Açısından Yönetim ve Yönetişim.....	63
Tablo 2.6: Kalkınma Ajanslarının Kurulum Amaçları.....	65
Tablo 2.7: Türkiye’de Kalkınma Ajansların Kuruluş Dönemleri.....	66
Tablo 3.1: İSTKA 2019 Yönetim Kurulu Listesi.....	84
Tablo 3.2: İSTKA 2019 Kalkınma Kurulu Listesi.....	92
Tablo 3.3: İSTKA Kalkınma Kurulu Üyeleri- 2010.....	96
Tablo 3.4: İSTKA 2014-2023 Bölge Planı Hedefler.....	106
Tablo 3.5: İSTKA Mali Destek Programı-Destek Alanları.....	113
Tablo 3.6: Görüşme Gerçekleştirilen Katılımcı Bilgileri.....	117

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: DPT'nin Kuruluş Şeması.....	33
Şekil 2.1: 26 Düzey- 2 Bölgesi ve Kalkınma Ajansları.....	67
Şekil 2.2: İstanbul Kalkınma Ajansı Organizasyon Yapısı.....	74

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1: Statülerine Göre İSTKA 2019 Kalkınma Kurulu Üyeleri.....	93
Grafik 3.2: Çalışma Alanlarına Göre İSTKA 2019 Kalkınma Kurulu Üyeleri.....	94
Grafik 3.3: Statüsüne Göre İSTKA 2010- 2019 Kalkınma Kurulu Üyelerinin Karşılaştırması.....	99
Grafik 3.4: İSTKA Kalkınma Kurulu Üye Statülerinin Kurul İçindeki Ağırlıklarında Gözlemlenen Değişim.....	100
Grafik 3.5: Çalışma Alanlarına Göre İSTKA 2010- 2019 Kalkınma Kurulu Üyelerinin Karşılaştırması.....	101
Grafik 3.6: İSTKA Maddi Destek Projelerinin Kalkınma Eksenli Dağılımı.....	114

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma- Geliştirme
BAKA	: Bölgesel Kalkınma Ajansı
BM	: Birleşmiş Milletler
DEİK	: Dış Ekonomik ilişkiler Kurulu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FAO	: Food and Agriculture Organization [Gıda ve Tarım Örgütü - GTÖ]
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTÖ	: Gıda ve Tarım Örgütü
IBRD	: International Bank for Reconstruction and Development [Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası]
IMF	: International Monetary Bank [Uluslararası Para Fonu]
ISPA	: International Society for the Performing Arts [Yapısal Araçlara Yönelik Katılım Öncesi Program]
İKSV	: İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı
İSTKA	: İstanbul Kalkınma Ajansı
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği
NUTS	: Nomenclature des unités territoriales statistiques [İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması]

OECD	: The Organisation for Economic Co-operation and Development [Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü]
ÖUKP	: Ön Ulusal Kalkınma Planı
SAPARD	: Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development [Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Eylem Programı]
SEGE	: Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TUSKON	: Türkiye İş Adamları, Sanayiciler Konfederasyonu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TSPAKB	: Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği
UN	: United Nations
UNDP	: United Nations Development Programme [Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı]
WTO	: World Trade Organization [Dünya Ticaret Örgütü – DTÖ]
DDK	: Devlet Denetleme Kurulu

GİRİŞ

Bu araştırmanın amacı İstanbul Kalkınma Ajansı'nın sorumlu bulunduğu bölgedeki sosyoekonomik kalkınmaya etkisinin incelenmesidir. Bu doğrultuda araştırma iki boyutta incelenecektir.

İlk olarak, İstanbul Kalkınma Ajansının kalkınma olgusuna yaklaşımı incelenerek, ajansın küresel ve yerel değerlere hangi derecelerde eğildiği anlaşılmak istenmektedir.

İkinci olarak, kuruluşun hedeflerine ulaşmak üzere izledikleri yolların, kuruluşundan günümüze kadar olan süreci kapsayacak şekilde incelenmesi planlanmıştır. Burada amaç, ajansın bölgenin sosyoekonomik ihtiyaçlarını nasıl tespit ettiğini ve bu ihtiyaçları gidermek için hangi projeleri yaptığını çözümlenektir.

Bu doğrultuda çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ve görüşme tekniği kullanılması planlanmıştır.

Doküman analizi kullanılarak, ajansın kalkınma olgusuna yaklaşımının ve kalkınmayı sağlamak üzere izledikleri yolların, kuruluşundan günümüze kadar olan süreci kapsayacak şekilde incelenmesi hedeflenmiştir.

Yararlanılan, büyük bir kısmı yıllık rapor formatında olan dokümanlar halka açık olup, dokümanlara kurumun web sitesi üzerinden erişilmiştir. Böylece dokümanların orijinalliğinden emin olunmuştur.

Çalışma dahilinde incelenen dokümanlar araştırmanın nesnesi olan İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından oluşturulmuştur. Bu da beraberinde doküman analizinin kısıtlılıklarından olan taraflılık (biased) faktörünü içerme potansiyelini barındırmaktadır. Fakat inceleme konusu kurumun kendi yaklaşımı olduğu için bu ihtimalin çalışmaya olumsuz bir etkide bulunmayacağı düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen dokümanların özellikleri aşağıda listelenmiştir:

- 19 adet Faaliyet Raporu,
- 2 adet Stratejik Plan,
- 35 adet Yıllık Program Dokümanı,

- 30 adet Mali Destek Programı Başvuru Rehberi.

Niteliksel araştırmanın keşfedici yapısından kaynaklı olarak, araştırma boyunca karşılaşılan kavramlar ve gelişmelerin ayrıntılı incelenmesi için konu dahilindeki resmi belgeler ve gerekli mevzuatlar da incelemeye dahil edilmiştir.

Literatür ve doküman analizi sırasında tespit edilen kavramlar hem temalar dâhilinde hem de süreç içerisindeki gelişmeler kapsamında incelenmiştir.

Bir diğer veri toplama tekniği olan görüşme ile doküman analizi sonucunda elde edilen verilerin tutarlılığının tespit edilmesinin yanı sıra, bu süreçte açığa çıkan ve yanıtlanmasında doküman analizinin yetersiz kaldığı soruların cevaplarına erişilmeye çalışılmıştır.

Bu kapsamda, öncelikle İstanbul Kalkınma Ajansı'yla e-posta ve telefon aracılığıyla görüşme talebinde bulunulmuş fakat olumlu bir cevap alınamamıştır. Dolayısıyla, çalışmanın öznesi durumundaki kuruluşla gerçekleştirilemeyen bu görüşme, araştırmanın çıktılarını sınırlamıştır. Bu durumun en önemli kaybı ise, ajansın çalışma mekanizması üzerinden pratiğin teoriyle uyumunun gözlemlenmesi hedefine ulaşılamamasıdır. Böylece, konuya dair araştırma kamuya açık, ulaşılabilir veriler üzerinden doküman analizi tekniği kullanılarak yürütülmüştür.

Bir sonraki aşamada, ajansın Mali Destek Program'larından yararlanan kurum ve kuruluşlarla iletişime geçilmeye çalışılmıştır. İlk olarak 2010-2018 yılları arasında hayata geçirilmiş olan 868 adet proje en son yayımlanan rapordakilerden başlanarak ilk yayımlanan rapora doğru numaralandırılmıştır. Daha sonra online rastgele sayı üretme uygulamalarından yararlanılarak örneklem grubu ilk aşamada 50 adet olarak belirlenmiş, akabinde, her proje başlığının ve kurum statüsünün dengeli bir şekilde temsil edilmesi hedefiyle bu sayı 30 adet kurum ve kuruluş olacak şekilde son halini almıştır. Örneklemimizi oluşturmaya hedeflenen bu 30 proje sahibiyle e-posta, sosyal medya ve telefon aracılığıyla iletişim kurulmaya çalışılmıştır. Süreç sonunda cevap alınabilen 5 proje temsilcisinin her biriyle yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler yarı-yapılandırılmış bir formatta iletilemiştir.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın amacı ve yöntemi Giriş bölümünde sunulacaktır. İlk iki bölümde çalışma konusunun kuramsal çerçevesinin çizilmesi hedeflenmektedir. Çalışmanın etkili bir şekilde ilerletilmesi için gerekli alt yapının sağlanmasının amaçlandığı bu bölümlerde, sadece kavramları açıklamakla kalmayıp, kavramsal düzlem, etki mekanizmaları, süreç içerisinde gerçekleşen gelişmeler ve getirilen eleştirileri bir potada eritmek hedeflenmiştir. Böylece araştırma konusunun bir bütün halinde değerlendirilip, konunun kapsamlı bir şekilde anlaşılması planlanmıştır.

Bu doğrultuda Birinci Bölüm’de “Kalkınma Kavramı ve Tarihsel Gelişimi” incelenecektir. Daha sonra yine aynı başlık altında kuramsal çerçeve genişletilerek küreselleşme etkisiyle Neo-liberal söylemlere dönüşen Modernleşme yazınının pratikteki uygulamaları ve doğurduğu sonuçlar işlenecektir. Bölüm, “Kalkınmada Planlı Döneme Geçiş” başlığı ile planlama ve kalkınma kavramlarının etkileşimlerinin incelenmesinin akabinde “Sosyoekonomik Kalkınmanın Önemli Bileşenleri”nin incelenmesiyle son bulacaktır.

“Bölgesel Kalkınma Anlayışı ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Doğuşu” başlıklı İkinci Bölüm, bölgesel kalkınma olgusunun ne gibi gelişmeler neticesinde doğduğu, özellikleri ve Türkiye’deki bölgesel kalkınma pratiklerinin incelenmesine ayrılmıştır. Bölümün ikinci aşamasında, bölgesel kalkınma kavramının kurumsallaşma süreci incelenecek olup, bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması, işlevleri, küresel örneklerin yanı sıra Türkiye’deki yapılanma sürecine değinilecektir. Bölüm sonunda konuda özele inilerek, bu tezin konusu olan İstanbul Kalkınma Ajansı hakkında bilgi verilecektir.

Üçüncü Bölüm, İstanbul Kalkınma Ajansının incelenmesine ayrılmıştır. İnceleme süreci iki kısımda ele alınmış olup, araştırma tekniği olarak doküman analizi ve görüşme seçilmiştir. Bölümün ilk yarısında doküman analizi tekniği kullanılarak, İstanbul Kalkınma Ajansı, kurumun kalkınma algısı ve sosyoekonomik kalkınma yaklaşımı yönünden incelenecektir. Bu kapsamda aynı zamanda İstanbul Kalkınma Ajansının küresel değerler ve yerel değerler ekseninde incelenmesine önem verilecektir. Bölümün ikinci yarısında ise, doküman analiziyle ulaşılan bilgilerin tutarlılığını ölçmek ve

araştırma boyunca açığa çıkan yeni sorunların cevaplanması hedefiyle gerçekleştirilen görüşme tekniğıyle elde edilen bilgilerin değerlendirmesi yapılacaktır.

Son olarak, araştırma, genel bir değerlendirme ve tartişmanın yer aldığı “Sonuç ve Değerlendirme” ile bitirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMA KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Kalkınma Kavramının Sosyolojik Kökeni: Modernleşme

Kalkınma, bir diğer adıyla gelişme kavramı öncelerde ekonomi üzerinden ele alınsa da zamanla ekonomik boyutu aşarak toplumsal, kültürel alanların da eklemelenmesiyle daha geniş bir kapsamda işlenmeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında akademik yazında sıklıkla yer almaya başlayan gelişme kavramı 19. yy. ile egemen bir anlayış olmaya başlayan tarihin doğrusallığı üzerinde duran, yani toplumların daima daha iyiye gittiği düşüncesi üzerine kurulu ilerlemeci ve evrimci yaklaşımların temel kabullerini büyük oranda içermektedir (Altun, 2002: 13). Sosyolojide bu evrimsel düşüncenin öncüsü kabul edilen Spencer için evrim farklılaşma ve bütünleşme sürecidir. Hem Spencer hem de Durkheim, zamanla daha fazla işlev geliştiren toplumun yapısal olarak daha karmaşık hale geldiğini göstermek için yapısal farklılaşma kavramını kullandılar. Bu bakış açısı ise sonraki yıllarda Talcott Parsons tarafından ayrıntılandırılarak modernleşme tezinin altyapısını oluşturmuştur (Chandra, 2017: 25).

Sıklıkla Yapısal İşlevselci teori çerçevesinde anılan Talcott Parsons, toplumların “geleneksel” formdan “modern” forma evrildiği yaklaşımı üzerine yoğunlaşmıştır. Parsons’ın sosyal değişime evrimsel yaklaşımı biyolojik analogiler çizmekte, adaptasyon ya da değişime cevap verme kapasitesine dayanmaktadır (Parsons, 1964: 340). Yani toplumdaki sosyal kurumların birbirine bağlılığını, kültürel seviyedeki yapısal değişkenlerin önemini ve homeostaz¹ dengesi yoluyla değişim sürecini vurgulayan Yapısal İşlevselci Teori’ye dayanan klasik varsayımlar, özellikle Parsons’ın sosyolojik yaklaşımlarından geniş ölçüde yararlanırlar. Bu varsayımlara göre, modernleşme dönüştürücü bir süreçtir; bir toplumun modern olabilmesi için, o toplumun geleneksel yapıları ve değerleri tamamen modern değerler kümesi ile değiştirilmelidir (Reyes,

¹ Homeostaz (*Homeostasis*) bedenin veya bir örgütün iç dengesini ifade etmektedir.

2001: 3). Gelişme kavramının yapısal farklılaşmayı ve artan karmaşıklığı da ifade etmesine değinen bir diğer sosyolog, Robert Nisbet ise, gelişme ideolojisinin tüm Batı düşünceleri içerisindeki en eski ve etkili olanı olduğunu vurgular ve bu gelişim sürecini organik, belirli bir doğrultuda ilerleyen, içkin, birikimsel, geri döndürülemez ve amaçsal olarak tanımlamıştır (Nisbet,1969:7).

Sadece sosyoloji ile sınırlı kalmayan, ekonomi, siyaset bilimi, antropoloji gibi disiplinler arası çalışılan modernleşme konusu incelendiğinde “geleneksel” ve “modern” arasındaki ayrımın kuramı karakterize eden en belirgin kavramlar olduğu gözlemlenmektedir. Bu kategoriler ise “Batılı” ve “Batılı olmayan” ile özdeşleştirilmiştir. Çünkü tarihsel olarak bakıldığında, Batılı devletlerin modernliğe ilk ulaşan ülkeler olmaları sebebiyle kendilerini diğer ülkelere bir model olarak sunması, pratikte modernleşmenin Batılılaşma ile eşdeğer görülmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla 50 ve 60’lardaki gelişme süreci taklit süreci olarak görülmüştür (Hettne, 1983: 250).

Modernleşme teorisyenleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilişkiyi tasvir ederken, bu iki grubu potansiyel olarak eşit ülkeler kabul edip, bu ülkelerin şu anda kalkınmanın farklı aşamalarında olduklarına dair bir temadan hareket ederler. Modernleşmenin küresel ve aşamalı bir süreç olarak görülmesi, buna dayanarak tüm toplumların bir zamanlar geleneksel olduğu; şimdi ise ya modern ya da modern olma sürecinde oldukları öne çıkmıştır (Huntington, 1971: 289). Bu kaçınılmaz süreç, dolayısıyla, evrensel bir model olduğu söylencesiyle, belirli kurallar içerisinde toplumların gelişebileceği alt metnini içermektedir. Bu alt metin doğrultusunda, gelişmekte olan ülkelerin (Batılı olmayan) ekonomik modernleşmeye ulaşmaları için hem kültürel hem de toplumsal bir değişimin gerekliliği sonucuna varılmaktadır (Altun, 2002: 26). Bu görüşün altyapısı ise Huntington ve Lerner tarafından, bir faktördeki değişikliğin diğerlerini etkilemesinin kaçınılmaz olduğu yaklaşımı, modernleşmenin kendisinin sistematik bir süreç olduğu görüşüne dayandırılarak ileri sürülmüştür. Onlara göre modernleşmenin çeşitli unsurları birbiriyle hayli ilişkiliydi. Çünkü, tarihsel anlamda tüm bu unsurlar birlikte hareket etmek zorundaydılar (Huntington, 1971: 288-289; Lerner, 1964: 438).

Gelişmekte olan ülkeler için, bu gerekliliğin yerine getirilmesi adına Batılı ülkeler ile geniş bir yelpazede (kültürel, sosyal, eğitim, siyaset alanlarında) iş birliği içerisinde hareket etmeleri bir zorunluluk olarak aktarılmıştır. Böylece geriden gelenler (*latecomers*) sanayileşmiş ülkelerin tarihinden öğrenerek, onların süreç boyunca karşılaştığı, büyümelerini yavaşlatan çeşitli tarihi çıkmazları (*cul-de-sacs*) nasıl atlayabileceğini dahi öğrenebileceklerdir. Uygun teknik rehberlik ve maddi yardımın yanı sıra siyaset eğitimi ve kurumlardaki bu doğrultudaki değişimin başarılı bir uygulamasıyla, yoksul ülkeler zengin ülkeleri yakalayabileceklerdir (Gilman, 2004: 6).

Parsons'ın modernleşmeye yaklaşımını temel alan ve kalkınmanın yolunu Batı'nın tecrübelerini izlemekte gören Levy içinse bu süreç görüldüğünden daha karmaşık ve zordur. Çünkü, modernleşme sürecinin toplumlara sunduğu olanakların yanı sıra bu süreç toplumsal yapıyı tahrip edebilecek, toplumsal sistemin kontrolünün kaybolmasıyla sonuçlanabilecek bir potansiyele de sahiptir. Levy, bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Bir toplum ne kadar modernse, modernleşme sürecine ne kadar dahil olursa, üyeleri için herhangi bir sosyal bağlamdan kaynaklanan istikrarsızlığın etkisi de o kadar büyük olur... Böyle toplumların üyelerinin görece modern toplumlarla kurdukları her temasın özünde kırılma vardır. Böylesi her temas, karşılıklı bağımlılığı artırır” (1966: 789-790).

Toplumların modernliğini incelerken, konuya yaklaşımını mutlaklık değil, görecelik üzerinden kuran Levy, katı modernleşme anlayışından, her ülkenin modernleşme sürecini kendi tercihleriyle belirleyebileceği yaklaşımıyla ayrılmaktadır (Cirinlioğlu, 1999: 55). Modernleşme sürecine görece modern olmayan toplumların tarafından bakması ve onların yaşadıkları süreçleri inceleyerek yaklaşması bu farklılığın oluşmasındaki temel etki mekanizmasıdır. Bu kapsamda Levy mükemmel modernize bir toplum olmadığını, sürecin beraberinde kırılmalar ve idealize edilmiş mükemmel modernliğe kıyasla kusurlar getirdiğini de tartışmaktadır. Aynı zamanda modernlik atfettiğimiz her toplumun birçok yönüyle modern olmayan toplumların özelliklerini de

barındırdıklarını (örneğin aile yapıları kapsamında) 1965 tarihli makalesinde tartışmaktadır.

Çalışmalarında görece modern ve görece modern olmayan toplumları karşılaştırarak sahip oldukları özellikleri çıkaran Levy'ye göre görece modern toplumlarda görülen özellikler şöyledir (1965 ve 1966):

- Organizasyonlarda yüksek oranda bir uzmanlaşma görülmektedir. Bu uzmanlaşma yalnızca üretimle veya mesleklerle ilgili değildir. Nitekim görece modern toplumlarda aşırı şekilde karmaşıklaşmış olan örgütler, özelleşmiş birçok görev üzerinden ekonomi odaklı (şirketler, fabrikalar), politika odaklı (devlet idaresi, politik partiler), eğitim odaklı (okullar), dini odaklı vb. olarak uzmanlaşmışlardır.

Aynı zamanda, bu toplumlarda uzmanlaşma gerektirmeyen toplumsal yapılar (aile gibi) ise varlığını devam ettirmektedir. Görece modern toplumlarda bireyler, bu uzmanlık gerektirmeyen örgüt yapılarını sürdürürken aynı zamanda uzmanlık gerektiren örgütlerde de yer almaları gerekir. Bu da “bölümlenme” (*compartmentalization*) olarak adlandırılan yapıyı açığa çıkartmaktadır.² Yaşanan bu değişim, faaliyetlerinin büyük çoğunluğunu görece olarak uzmanlaşmamış bağlamlarda gerçekleştirmeye alışkın bireyler için geniş kapsamlı sonuçlar doğurmaktadır.

- Görece modern toplumlarda, gerçekleşen uzmanlaşmaya paralel olarak bireylerin kendine yeterlilikleri düşük, karşılıklı bağımlılıkları yüksektir. Bu durum aynı zamanda ülkeler için de geçerlidir. Modernleşmedeki artışla beraber ülkelerin kendilerine yeterlilikleri düşmektedir.
- Görece modern toplumlar; bilimsel olarak geçerli bilgiyi kullanmaya yönelen (rasyonellik), insanları kim olduklarının aksine eldeki konuya dair ne

² Levy'nin yaklaşımını anlamak için yalnızca So'nun tablosuna bakıldığında, So'nun tablosundaki “Bölümlenmiş Hayat” maddesinin konumlandırması karışıklığa sebebiyet verebilir. Bu yüzden Levy'nin (1965) eserinde konuya yaklaşımı açıklanmaya özellikle çalışılmıştır.

yapabileceklerine göre değerlendiren ve seçen (evrenselcilik), ilişkileri kesin olarak tanımlayan ve sınırlandırılmış ilişkileri (işlevsel özgüllük/belirlilik) ön plana çıkaran bir ilişki vurgusuna sahiptir.

- Görece modern toplumlarda, farklı uzmanlaşmış eylemlerin kontrol ve koordine edilmesi gerekliliği kararların merkezileştirilmesini ortaya çıkarmıştır. Bu süreç aynı şekilde bürokratik yapılanmayı da güçlendirmektedir.
- Uzmanlaşmış birimler ve daha genel anlamda toplumdaki alış-verişler yaygın bir şekilde bir aracıyla (para), pazar ortamında gerçekleşir. Bu durum aracı ile değiş tokuş edilebilen veya değerlendirilebilen şeylerin sayısında büyük farklılıklara (artışa) sebep olmuştur. Böylece aracının (paranın) artan kullanımı ve pazarın genişleyen yapısı kişilerin yapabileceklerine dair ufkunu da genişletmiştir.
- Görece modern olmayan toplum üyelerinin çoğu, adam kayırmacılığı (*nepotism*) bir ahlaksızlık olarak değil, bir erdem olarak görmektedirler. Bu toplumlarda, bireyin ailesi, kişinin aileyle alakasız durumlarda da tutumunu şekillendirmektedir. Oysa görece modern toplumlar bürokrasiyi diğer tüm konular ve ilişkilerden ayrı tutmaktadırlar.
- Görece modern olmayan toplumların mal ve hizmetlerin kırsaldan kente tek yönlü akışının yerinde görece modern toplumlarda bu durum karşılıklıdır.

Tablo 1.1: Göreli Olarak Modern ve Göreli Olarak Modern Olmayan Toplamlar Arasındaki Farklılıklar

Özellikler	Görece Modern Olmayan Toplamlar	Görece Modern Toplamlar
Organizasyonda Uzmanlaşma	Düşük - Bölümlenmiş Hayat (<i>compartmentalization of life</i>)	Yüksek
Organizasyonda Karşılıklı Bağımlılık	Düşük - Yüksek Kendine Yeterlik	Yüksek
İlişkilerde Vurgu	Gelenek, Tikelcilik, İşlevsel Yayılma	Mantıksallık, Evrensellik, İşlevsel Özgüllük
Merkezileşme Derecesi	Düşük	Yüksek
Yaygın Değişim Araçları (para gibi) ve Pazar	Düşük Önem	Yüksek Önem
Bürokrasi ve Aile	Aile Normunun Öne çıkması (Kayırmacılık)	Bürokrasiye diğer ilişkileri karıştırmama
Şehir-Köy Bağımlılığı	Mal ve Hizmetlerin Kırsaldan Kent'e tek yönlü akışı	Mal ve Hizmetlerin Kırsal ve Kent arasında karşılıklı akışı

Kaynak: Levy (1967: 196-201)'den derleyen So, 1990: 25

Modernleşmeyi teknoloji ve endüstrileşme ile eşleştirerek yorumlayan Levy'yi tamamlayıcı niteliğinde olan Smelser ise bu süreci ekonomik gelişme ile özdeşleştirmiştir. Ekonomik gelişme dört temel değişim dönemiyle gerçekleşmektedir. Bunlar; geleneksel tekniklerden bilimsel teknolojiye, kendine yeten tarımdan ticarî tarıma, hayvan gücünden makineleşmeye, köy ve çiftliklerden şehir merkezlerine doğru gerçekleşen dönüşümlerdir (Waters, 2008: 453). Bu dönüşüm sonucunda oluşan yapısal farklılaşma –ki bu kavram Smelser'in modernleşmeye yaklaşımının temelidir- sonucunda yeni bir toplumsal yapı oluşur. Bu yeni toplumsal yapı ile gerçekleşen köklü değişimler şöyledir:

- Siyasal boyutta: Köy veya basit kabile yetkisinin yerine bürokrasilerden oluşan bir sistem geçer. Seçim, siyasi partiler, temsil ve kamu görevlisi kavramlar toplumsal düzeyde yaygın birer role sahip olurlar.

- Eğitim boyutunda: Okur-yazar oranının artırılmasına ve ekonomik olarak üretken becerilerin geliştirilmesine çalışılır.
- Dini boyutta: Geleneksel dinler yerlerini laik inanç sistemleriyle değiştirir.
- Aile boyutunda: Geniş akrabalık birimleri yaygınlığını kaybeder.
- Tabakalaşma boyutunda: Coğrafi ve toplumsal hareketlilikle birlikte, doğumla belirlenen ve katı hiyerarşik sistemler zayıflamaya başlar (Coşkun, 2012: 300).

Smelser, modernleşme sürecinde birden çok işlevi olan karmaşık yapıların parçalanarak özel işlevlere sahip daha küçük birimlere ayrıldığına da değinir (Smelser, 1964: 271). Bu yeni birimler, bir bütün olarak orijinal (eski) fonksiyonlarını sürdürürken, yeni işlevleri ile de daha verimli bir performans göstermektedirler (So, 1990: 26). Öte yandan, yapısal farklılaşma modern organizasyonların işlevsel kapasitesini arttırmasına rağmen, entegrasyon ve çeşitli yeni kurumların faaliyetlerini koordine etme sorunu da süreçle birlikte doğmaktadır. Bu da normal olarak, toplumda birtakım sosyal gerilim ve kargaşa ortamının açığa çıkmasıyla sonuçlanır. İşte, Smelser'a göre Üçüncü Dünya Ülkelerinde yaşanan entegrasyon sorunları ve sosyal kargaşa durumunun sebebi de yapısal farklılaşmadan kaynaklanan bu süreçtir (So, 1990: 28).

Smelser gibi farklılaşma olgusu üzerinden modernliği okuyan Coleman, modern toplumların ön plana çıkan üç özelliğinden bahseder: (i) Siyasi yapının farklılaşması, (ii) Toplumdaki siyasi sistemin kapasitesindeki artış, ve (iii) Siyasal sistemdeki bu artışı destekleyen eşitlik değeri (*ethos of equality*) ile siyasi kültürün sekülerleşmesidir. O'na göre, modernize edilmiş siyasi sistemler, ulusal kimlik, nüfuz, katılım, meşruiyet ve dağıtım işlevleriyle geleneksel siyasi sistemlere kıyasla daha yüksek bir kapasiteye sahiptir (Reyes, 2001: 2).

Görüldüğü üzere, Levy'nin teknolojiyi, Smelser'ın ekonomiyi temel aldığı modernleşme yaklaşımında, Coleman ise politik modernleşmeyi düşüncesinin merkezine oturtmuştur. O'nun siyasi gelişim süreci hakkındaki anlayışı, yapısal farklılaşma süreçleri, eşitlik zorunlulukları (*imperatives of equality*) ve siyasi sistemin kapsayıcı, esnek ve

uyarlanabilir kapasitesi arasındaki sürekli etkileşimdir. Bu üç boyutun etkileşimi "gelişim sendromu" olarak adlandırılan yaklaşımı doğurmuştur (Coleman, 1971: 74-75; 1965: 15-16).

Coleman'ın "Farklılaşma-Eşitlik-Kapasite Modeli" bir diğer adıyla "Gelişim Sendromu" yaklaşımı daha detaylı incelendiğinde, farklılaşma kavramının modernleşme sürecindeki toplumlardaki rollerin, kurumsal alanların ve derneklerin aşamalı olarak ayrılması ve uzmanlaşma sürecini ifade ettiğini; eşitliğin ise ulusal vatandaşlık, evrensel bir yasal düzen ve başarı normları olarak üçlü bileşenden oluşan bir yapı gösterdiğini; kapasitenin yalnızca bir politikanın "farklılaşmanın yarattığı gerilimleri yönetme" veya "eşitlik zorunlulukları tarafından yaratılan katılımcı ve dağıtıcı taleplere cevap verme" yeteneğini değil, aynı zamanda "yeni hedeflere ulaşma sürecinin bir parçası olarak yeni değişimi planlamak, uygulamak ve işlemek için yeni ve geliştirilmiş bir kapasiteyi" de ifade ettiği görülür (Holt & Turner, 1975: 983).

Politik gelişme, bu anlamda, bir politik sistem tarafından, sürekli aranan ve niteliklerince yeni ve gelişmiş politik kabiliyetlerin kazanılması olarak görülür. Bu kabiliyetler ise, (1) artan ayrışma sonucu ortaya çıkan çatışma ve gerilimleri kontrol altında tutup düzenleyebilecek yeni kapsayıcılık ve nüfuz biçimleri ile (2) eşitlik mecburiyetlerinden doğan taleplere hakkıyla cevap verebilecek kaynak aktarımı ve katılım biçimleri ile kendini gösterir. Sonuçta böylesi bir performans kabiliyetinin edinilmesi kimlik ve meşruiyet sorunlarının çözümünde belirleyici bir etmendir (Coleman, 1971: 75). Bir başka şekilde ifade edilirse, modernleşme sürecinde yaşanabilecek toplumsal sıkıntılarla baş edebilmek için, siyasi sistemin bu sorunlara karşılık verecek şekilde modernleşmesi gerekmektedir.

Süreci ele alırken henüz modernleşmemiş ülkelerin karşılaştıkları sorunları da konusuna dahil eden, onlar için öneriler getiren bu üçlünün, her ne kadar diğer modernleşme teorisyenlerinin atladığı modernleşme sürecinin olumsuzluklarına değinseler de temelde modernleşmenin evrenselliğini savundukları unutulmamalıdır.

Özellikle, 1960'lı yılların ikinci yarısıyla birlikte modernleşme kuramına karşı eleştiriler artmaya başladı. Paul Baran, Andre Gunder Frank, Giovanni Arrighi, Paul Sweezy, Immanuel Wallerstein, Samir Amin gibi sosyal bilimciler Bağımlılık Okulu çatısı altında modernleşme kuramına karşı eleştirel teoriler geliştirmişlerdir. Bu doğrultuda, modernleşme kuramındaki modern toplum – geleneksel toplum karşılaştırması, Bağımlılık Okulu'nda yerini “metropol–uydu” ya da “merkez–çevre” ikiliğine bırakmıştır. Teorilerin merkezini oluşturan bu ikilemler, gelişmiş ve azgelişmiş toplumlar arasındaki ilişkinin nasıl düzenlendiğini göstermek üzere sistematik bir şekilde açıklanmaktadır.

Birbirinden çeşitli şekillerde farklılık gösteren bağımlılık teorileri, gelişmemiş olarak adlandırılan ülkelerin gelişmiş ülkeler tarafından azgelişmiş bırakıldığını vurgulamakta benzerirler. Onlara göre, merkez ülkelerde klasik Marksist yaklaşımdaki gelişim süreci ile kapitalist üretim şekli gelişirken, çevre olarak konumlanan ülkelerde ise bu süreç merkez ülkeler tarafından engellenmiştir. Böylece, olması gerektiği gibi gelişmiş ülkelerin yaşadığı süreci yaşaması engellenen bu ülkelerde kapitalizm öncesi üretim şekli varlığını korumuş, merkezden oldukça farklı ve onu merkeze bağımlı kılan bir ekonomik ve sosyal yapı geliştirmiştir.

Bağımlılık Okulu'ndan çıkan teorilerin en önde gelen esin kaynağı Birleşmiş Milletler tarafından 1950'lerde kurulan ECLA (Economic Commission for Latin America [Latin Amerika Ekonomi Komisyonu]) bünyesinde gerçekleşen çalışmalar olmuştur. Bu çalışmalar Latin Amerika'nın azgelişmişliğini, dünya ticaret sistemindeki, eşitsiz değiş-tokuş yapılanması olarak sunmaktadır. Eşitsizlik içerisinde gerçekleşen bu mübadele sistemi dahilinde gelişen ticaret ilişkileri, azgelişmiş ülkeleri tarımsal yahut hammadde ile sınırlarken, gelişmiş ülkeler ise sanayi ürünleri ticaretinde gelişmeye devam etmekte, bu durum azgelişmişliği perçinlemektedir.

Bağımlılık Okulu'nun kurucu babası kabul edilen Paul Baran, diğer bağımlılık okulu teorisyenlerini son derece etkileyerek sonraki yıllara dek etkisini koruyan, 1957 tarihli, *Political Economy of Growth* isimli eserinde, azgelişmişliği sömürü ilişkilerinin bir

sonucu olarak görmektedir. Ticari bir zeminde gerçekleşen bu ilişkiler, sanayileşmiş merkez ülkelere hammadde sağlanmasına üzerine kurgulanmıştır. Üstelik azgelişmiş ülkelere yapılan yatırımlardan sağlanan karların gelişmiş ülkelere transferi ise azgelişmiş bölgelerin yatırıma dönüştürülebilir finansal kaynaklardan mahrum edilmesine ve bu kaynakların merkez ülkelere transferine sebep olmaktadır (Çınar, 2018: 328).

Baran aynı zamanda, eserleriyle, geleneksel kalkınma teorisinin yetersizliklerini gün yüzüne çıkarmaya çalışmıştır. Hepsinden öte, geleneksel kalkınma teorisinin ideolojik doğasını ortaya koyarak, kalkınmanın *evrimsel* bir süreç olmadığını, aksine kaçınılmaz bir şekilde *devrimci* bir süreç olduğunu öne sürmüş ve tüm “ortaklık” yanılsamasına rağmen, ilişkilerin aslında Batı kapitalizmi ile azgelişmiş ülkelerin gelişimi arasında derin bir çıkar çatışması olduğu hususunda ısrar etmişti (Carter, 1973: 19)

Bağımlılık Okulu’nun temel isimlerinden biri olan Andre Gunder Frank’ın, Baran’dan etkilenerik, Barry K. Gills ile birlikte geliştirdiği “dünya sistemi” teorisine göre sistem metropol ve uydu olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kapitalist üretim sisteminin güçlü olduğu metropol bölgeler ve onlara bağı olan uydu bölgeler olarak şekillenen bu ikiliği yaratan ise bizzat bu bağımlılık ilişkisidir. Hiyerarşik bir yapı gösteren bu sistem, üretilen artı değerin sistemin hiyerarşik yapısından kaynaklı olarak azgelişmişlikten gelişmiş olana doğru aktarılması şeklinde gelişmiştir. Bu yüzden, artı değeri kendine çekeabilen metropol bölgeler gelişmişken, kendi artı değerini kullanamayan uydular ise kaçınılmaz olarak azgelişmiş kalmıştır. Frank’ın metropol bölgeler olarak ele aldığı ABD, Avrupa ve Japonya’nın zenginliklerinin ve gelişmiş olmalarının başat sebebini uydu bölgelerini sömürmeleri oluşturmaktadır. Daha da ötesinde, kapitalizm devam ettiği sürece bu eşitsiz gelişme de büyüyerek devam edecektir. Azgelişmiş ülkeler metropol bölgelerin sunduğu yolu izlemeye devam ettiği müddetçe de hep uydu bölgeler olarak kalmaya mahkumdurlar. Doğan bağımlılık ilişkisi ise onların metropol bölge olmasına hiçbir zaman izin vermeyecektir.

Frank gibi merkez-çevre ikiliğine değinen ve Bağımlılık Okulu içinde öne çıkan bir diğer teorisyen ise Immanuel Wallerstein’dir. Fakat Frank’ın modern zamanın çok daha

öncesine kadar dayandırdığı bu bağımlılık ilişkisi, Wallerstein'e göre 16. yüzyılda doğan modern döneme ait bir sistemdir. Bir diğer farklılık ise Frank'ın tekil olarak sunduğu dünya sistemi teorisinin aksine Wallerstein'in, teorisini dünya-sistemleri olarak çoğul bir zemine oturtmasıdır. O'na göre tarih boyunca birden çok merkez-çevre yapılanması meydana gelmiştir. Bunun sebebi, merkez ve çevre'nin sabit olmamasıdır. Bir dönem merkez olan ülkeler zamanla çevre ya da yarı-çevre konumuna gerilerken, çevre olarak konumlanan ülkeler ise Merkez konumuna gelebilmektedir. Annales Okulu'nun etkisiyle şekillenen Wallerstein'in bu yaklaşımının temelinde, Bağımlılık Okulu'nun çıkış noktası olan azgelişmiş toplumlar gibi yerel tarih ve tekil aktörler üzerinden değil, bütünsel bir tarihle anlama çabası içerisinde olması yatmaktadır. Yaklaşımı bütünden yola çıkarak tekil olanı analiz etmektir (Karaömerlioğlu, 2002: 89).

Wallerstein'in yarı-çevre kavramlaştırması da dikkate değerdir. Bu sınıfa dahil edilen ülkeler merkez ile çevre arasında, her iki sınıfın özelliklerini de bünyesinde barındıran bölgelerdir. Örneğin, çağa ayak uydurmuş, büyük ve güçlü şirketlerin yanı sıra emek gücüne dayanan üretim sistemlerini de üretim yapısında bulunduran ülkeler bu sınıfa örnek gösterilebilirler. Konuya dair yazınlarda bu ülkelere Rusya, Brezilya, Türkiye gibi ülkeler örnek olarak gösterilmektedir. Yarı-çevre bölgeler aynı zamanda merkez ile çevre arasında yaşanabilecek potansiyel çatışma riskini azaltıcı bir tampon olarak stratejik bir rol de oynamaktadırlar. Bu özelliğiyle, yarı-çevre ülkeler, kutuplaşmanın önüne geçilmesinde önemli bir unsur olarak da değerlendirilebilir.

Wallerstein'e göre “modern dünya-sistemi”;

“(…) sınırları, yapıları, üye grupları, meşruiyet kaideleri ve bütünlüğü olan sosyal bir sistemdir. Varlığı, onu bir arada tutan gerilimlerden ve daima onu kendi menfaatine yontmaya çalışan grupların parçalama çabalarından ibaret güç çatışmalarından oluşmaktadır. Bir organizmanın özelliklerini sergiler; özelliklerin bazı yönleri değişirken/evrilirken, diğer yönlerinin sabit kaldığı sınırlı bir ömre sahiptir. Yapıları, işleyişinin içsel mantığı anlamında farklı zamanlarda güçlü veya zayıf olarak tanımlanabilir” (Wallerstein: 1974: 347).

Dünya sistemleri ve Üçüncü Dünya ülkeleri üzerine çalışmalar yapan bir diğer araştırmacı da Samir Amin'dir. Samir Amin'in bağımlılık teorisine yaklaşımının temelinde 'eşitsiz uzlaşma' yer almaktadır. Uzlaşmadaki bu eşitsizlik ise gerçekleşen eşitsiz gelişmenin hem sebebi hem de sonucudur (Brewer, 2011: 197). Ekonomik dünya düzenini özmerkezli sistemler (*self-centred systems*) ve çevre sistemleri olarak ikiye ayırarak inceleyen Amin'in yaklaşımında özmerkezli sistemler kitlesel tüketime yönelirken, bu süreci emek ile sermaye arasındaki çelişkileri en az indirecek şekilde kurabildikleri için kendi kendine yeten bir sistemi oluşturabilmişlerdir. Özmerkezli sistemler bu yüzden dışsal faktörlerden etkilenmezler. Oysa çevre sistemlerinin dünya sistemi içerisindeki rolü özmerkezli sistemlerini kurabilmiş devlet ve birliklerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurgulandığı için dışsal faktörlerden yoğun olarak etkilenmektedirler. Bunun temelinde, çevre ülkelerde aynı merkez ülkelerde olduğu gibi klasik Marksist yaklaşımın öngördüğü gelişim süreci yaşanabilecekken, merkez ülkelerle kurulan bağımlılık ilişkileri sebebiyle çevre ülkelerin bu gelişim aşamalarını yaşamalarının engellenmesi, böylece klasik sürece dahil olmayan, çok farklı sosyal ve ekonomik yapıların ortaya çıkması yatmaktadır (Amin, 1976).

Bu gelişmelerin temelinde yatan sebebi ise Amin sistemler vurgusu yaparak anlatmaya çalışır. Aslında bahsettiği sistemler kapitalizmin farklı yapılanmaları olarak ortaya çıkmıştır. Merkez ülkeler olarak adlandırılan ve kapitalizmin güçlü sınıfını oluşturan ülkeler, kapitalizmi yorumlarken gelişmelerinin ana dinamiğini öz gücüne yani kendi iç pazarlarına yaslarlar; yani özmerkezlidirler. Çevresel kapitalizm yapılanması ise çarpık ve bağımlı özellikler sergiler (Savran, 2008:258). Amin'e göre, eğer çevre ülkeler, ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda merkez ülkeler ile ilişkilerini sonlandırmazlarsa, merkezin sömürüden kaynaklı üstünlüğü hiçbir zaman kaybolmayacaktır (Amin, 1976).

Özetle, Modernleşme Teorisi, sıklıkla ön plana çıkardığı entegrasyon ve iş birliğini, gelişmekte olan ülkeler tarafından gerçekleştirilen bilinçli ve gönüllü eylemler olarak tasvir ederken Bağımlılık kuramcıları gelişmiş ülkelerin bu entegrasyonu ve iş birliğini gelişmekte olan ülkelere dayattığını düşünüyor ve modernleşmenin güzellemesini yapan

bu grubun Üçüncü Dünya ülkeleriyle oluşturdıkları bu tür bir iş birliğinden azami fayda sağlamayı hedeflediklerini çalışmalarında sıklıkla işliyorlardı. Uluslararası bu iş birliği ve devamında gelen etkileşim yalnızca bu iş birliğini şekillendiren güç merkezlerinin kalkınmasında etkili olurken, şekillendirilen edilgen ülkeler için pratikte aynı durum söz konusu değildi. Üstelik, gelişmiş ülkelerin sıklıkla kullandıkları geri kalmış ülkelerin kalkınmalarının sağlanması gerektiği söylemi ise siyasi ve ideolojik bir söylemden başka bir şey değildi. Bu doğrultuda verilen yardımların amacı ise bu ülkelerin kalkınmaları değil, sadece yaşam standartlarını yavaş ve kademeli olarak yükselterek toplumun sanayileşme talebinin azaltılmasıydı. Böylece geri kalmış ülkelerin sosyoekonomik gelişmeleri yavaşlatılabilecekti (Baran'dan aktaran: Karaş, 2017: 250). Böyle bir niyet olmasa bile, ekonomik gerçekliğe bakıldığında, tüm modernleşme teorilerine ve geliştirmiş oldukları kalkınma reçetelerine dayanarak gelişmekte olan ülkelere sağlanan yardımlara rağmen, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki mesafe kapanmamakta, aksine artmaktaydı (Wallerstein, 2010: 176).

Bir başka önemli eleştiri ise Bağımlılık Okulu'nun en bilinen temsilcilerinden Frank tarafından yapılmıştır. Frank, bir ülkenin bugünkü yetersiz gelişimini, o ülkenin sadece kendi ekonomik, politik, sosyal ve/ya kültürel yapısının ürünü olarak gören yaygın inancı şiddetle eleştirmektedir. Geri kalmışlığı temelde kültüre bağlayan modernleşme söylemlerinin aksine, tarihsel araştırmalar, çağdaş azgelişmişliğin büyük ölçüde geçmişten günümüze devam eden azgelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasındaki ekonomik ve diğer ilişkilerin tarihsel bir sonucu olduğunu göstermektedir (Frank, 1966: 18).

Modernleşme kuramının normatif yapısı ise Batılı değerlerin etnosentrik bir temsili olduğu söylencesiyle eleştirilmektedir. Çünkü kalkınma için yol planı sunan Modernleşme yazınında kullanılan, basit yapılanmalar için 'geleneksel' ve karmaşık yapılar için kullanılan 'modern' gibi kategoriler, 'Batılı' ve 'Batılı olmayan' sosyal, politik ve ekonomik örgütlenme biçimlerine açıkça benzerlik göstermektedir (Hout, 2016: 23). Üstelik, azgelişmiş ülkelerin hâlâ, bazen "aslı" bir tarih dönemi olarak gösterilen ve bugünün gelişmiş ülkelerinin uzun süreler önce yaşamış oldukları bir

aşama içinde bulundukları kabulü, tarihle az çok bir yakınlıkla bile, azgelişmişliğin asli ya da geleneksel olmadığını ve azgelişmiş ülkelerin ne geçmiş ne de şimdiki durumlarının herhangi önemli bir yönden gelişmiş ülkelerin geçmişini andırmadığını ortaya koyar. Bugünün gelişmiş ülkeleri, bir zamanlar gelişmemiş olsalar da hiçbir zaman azgelişmişliği yaşamamışlardır (Frank, 1966: 18).

1.2. Modernleşmeye Küresel Bir Dokunuş: Neo-Liberal Söylemlerin Yükselişi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında gündeme gelen gelişmişlik-az gelişmişlik gibi kavramlar çerçevesinde ön plana çıkan soru ve sorunları tespit edebilmek, anlayabilmek ve çözümüne dair birtakım öneriler getirebilmek için ortaya çıkan “Gelişme/Kalkınma Ekonomisi” özellikle iktisat alanında, çok sayıda teorik çalışma ve modellerin geliştirilmesini sağlamıştır (Kırankabeş, 2013: 255). 1950-1960’lardaki modernleşme kuramlarının etkisiyle ortaya çıkan Ortodoks Neo-klasik Kalkınma Kuramı temsilcisi iktisatçılar, uluslararası fon aktarımıyla Üçüncü Dünya ülkelerinin kalkınmalarına dair model ve kuram önerileri sunmuşlardır. Bu kuramlar özünde, tıpkı modernleşmede olduğu gibi, ülkelerin az gelişmişlik sorununun, yani yoksunluklarının, bu ülkelerin kendi iç dinamiklerinden kaynaklandığını öne sürmektedirler. Bu ekole mensup iktisatçılardan Ragnar Nurkse uluslararası fon akımları ile bu ülkelerde fakirlik kısır döngülerinin kırılacağını (*Vicious Circle of Poverty*); A. Lewis, yoğun emek gücünün tarımdan endüstriye hızla aktarılacağını; P. Rosenstein Rodan, endüstriyel büyümeyi tetikleyecek büyük itiş hareketi geçireceğini (*Big Push Model*); daha kapsayıcı olacak şekilde, Walt, W. Rostow ise endüstriyel çağı yakalamada bu ülkeleri Büyüme Aşamaları Modeli’ndeki (*Stages of Economic Growth*) “kalkış” aşamasına getireceğini ileri sürmektedirler (Tüylüoğlu, 2004: 259).

İkinci Dünya savaşının getirdiği yıkımın tekrar yaşanmaması için devletler arası ilişkilerin iyileştirilmesi gerektiği düşüncesi doğmuş ve bu doğrultuda 1945 sonrası uluslararası örgütlerin kurulmasına dair çeşitli girişimler başlamıştır. Bu girişimlerin en etkililerinden biri olan Birleşmiş Milletler (BM) sistemi, İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesiyle birlikte ekonomik, siyasi, sosyal bir uluslararası yapılanmayı hedefleyen

ABD öncülüğünde bu hedeflere ulaşmak maksadıyla kurulmuştur. Türkiye BM'nin kurucu üyelerindendir. Piyasa kurallarının dünya ekonomisinde işlemlerini sağlamayı amaçlayan ve bu doğrultudaki hedeflerle donatılan IBRD'nin bir kolu olan Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası iktisadi kuruluşların yanı sıra GATT gibi anlaşmalar ve faaliyetlerle hem dayanışma ortamı hem de küreselleşme sağlanmak istenmiştir (DPT, 1995).

Günümüzde de etkililiğini koruyan IMF ve Dünya Bankası kuruluşlarını incelemek, eylemlerin ve ilişkilerin anlaşılmasında bizlere yardımcı olacaktır. Çünkü 1945 sonrası ortaya çıkan bu ulus üstü kuruluşlar, günümüzü şekillendirmeye hala devam etmektedirler.

Savaşın zarar gören Avrupa ekonomilerinin yeniden yapılanması amacıyla 1944 yılında Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (*The International Bank for Reconstruction and Development- IBRD*) adı ile kurulan, bugünkü adıyla Dünya Bankası (*The World Bank*), Avrupa ekonomisinin yeniden yapılanmasıyla birlikte, aynı zamanda bu ülkelerin eski sömürgeleri olan ve 1950'lerde bağımsızlıklarını ilan eden ülkelerin de kalkınma çabalarına teknik ve finansal yardım sağlaması amacıyla kurulmuştur. Kendilerini, gelişmekte olan ülkeler için dünyanın en büyük finansman ve bilgi kaynağı olarak konumlandıran Dünya Bankası Grubu, bünyesindeki beş alt kurumu ile yoksulluğu azaltma, ortak refahı artırma ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleme misyonlarıyla tanımlanmaktadır. 180 ülke bu gruba üyedir. Türkiye, 1947 yılında üyesi olduğu kuruluştan ilk kredisini 1950 yılında almıştır (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2009: 2).

1945 yılında kurulan Uluslararası Para Fonu (*International Monetary Bank-IMF*), küresel parasal iş birliğini geliştirmek, finansal istikrarı sağlamak, uluslararası ticareti kolaylaştırmak, yüksek istihdamı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmek, yoksulluğu azaltmak için çalışan 189 üye ülkeden oluşan bir kuruluştur. IMF'nin birincil amacı, ülkelerin birbirleriyle işlem yapmalarını sağlayan döviz kurları ve uluslararası ödemeler sistemi olan uluslararası para sisteminin istikrarını sağlamaktır. Kuruluşundan

iki yıl sonra 1947 yılında IMF'ye üye olan Türkiye 1961 ile 2015 tarihleri arasında toplamda 19 anlaşma yapmıştır.

Uluslararası bu örgütlerle kurulan anlaşmaların ve iş birliklerinin maddi boyutu buz dağının görünürdeki yüzü olsa da esas etkileri devletlerin yeniden yapılanmalarını zorunluluk haline getirmelerinde gizliydi. Çünkü, verilen kredilerin nasıl kullanılacağı bu kuruluşlar tarafından belirleniyor, ülkeler ihtiyaçları doğrultusunda kendi inisiyatiflerini kullanamıyorlardı. Örneğin, IMF ve Dünya Bankası'nın sunduğu ekonomik paketlerdeki yeniden yapılanma önerilerinden özelleştirme ilkesi, ekonomik boyutunun çok ötesinde, kredi verilen üyelerin kamu hizmeti ve kamu yönetimi anlayışlarını değiştirmiştir (Şahin, 2009: 61).

Neo-liberal teoriler incelenirken sıklıkla iki eleştirel yaklaşım ön plana çıkar. Biri bu yaklaşımın doğurduğu pratik uygulamaların fiili sonuçları üzerinden ilerler, diğeri ise kuramsal çerçevede kullanılan kavramlara yönelir.

Bunlardan ilki, neo-liberal politikaların müdahaleci politikalar karşısında bir üstünlüğe sahip olmadığını tarihsel örneklerle göstermeye çalışan eleştirilerdir. Neo-liberal politikaların gelişmekte olan ülkelerde 20 yıldan uzun bir süredir uygulanması sonrası yaşanan gelişmeler birtakım yargıların ortaya çıkmasına imkân sağlamıştır. Bu süreç içerisinde Arjantin, Brezilya ve Şili gibi ülkeler daha çok sermaye yoğun, doğal kaynaklara dayalı endüstrilerdeki uzmanlıklarını güçlendirirken, Meksika ve daha küçük Orta Amerika ülkeleri ABD pazarına hizmet veren montaj endüstrilerine daha fazla odaklandılar. Fakat kurumsal reformlar ve serbest piyasaya açıklık, neo-liberal politikada sunulduğu gibi geleneksel olmayan faaliyetlerde kayda değer yeni bir girişimcilik anlayışı geliştirmedeği gibi, yatırım dalgasını tetiklemekte de yetersiz kalmıştır (Rodrik, 2002: 5).

Örneğin, dünya ekonomisine finansal entegrasyonu ekonomik kurtuluşun yolu olarak gören Latin Amerika'da, 1990'lardaki neo-liberal dönemde bu ülkelerden yalnızca üçünün -Arjantin, Uruguay ve Şili- müdahaleci 1950-1980 döneminin ortalamasından daha hızlı büyüdüğü doğrudur. Fakat daha sonraki yıllarda bu ülkelerden Arjantin ve

komşusu Uruguay'ın ekonomisi çökmüştür. Bu çöküş neo-liberal politikaların başarısızlığı olarak literatürde yer etmektedir.

Arjantin ve Uruguay örneğinin aksine Şili'nin 1990'lara uzanan başarısı teoriye aykırı olarak uyguladığı devlet sübvansiyonları, özellikle de 1990'ların önemli bir bölümünde neo-liberal bir yol izlemesine rağmen sürdürmeyi başardığı sıkı sermaye birikimi rejimine kısmen de olsa dayandırılmaktadır (Chang, 2005: 33). Sosyalist politikaları bir kenara bırakıp neo-liberalizmi benimseyen ekonomilerin birkaçı dışında ise reel üretim hala 1990 seviyelerinin altında iken, yoksulluk oranları, Doğu Avrupa ülkelerinin tartışmasız en başarılısı kabul edilen Polonya'da bile 1990 oranlarından daha yüksekte seyretmektedir. Dahası Washington Konsensüsü programını takip eden Meksika, Doğu Asya, Rusya, Arjantin, Brezilya ve Türkiye gibi ülkelerde, büyümeye artan gelir eşitsizliği eşlik etmiştir. Bu ülkeler, sık ve sancılı finansal krizlerle tahrip olmuşlardır (Rodrik, 2002: 1).

Madalyonun diğer tarafında ise, günümüzde serbest piyasanın en kuvvetli savunucuları olan ülkelerin, aslında bu ekonomik gelişmişlik düzeylerini, tarihlerinde yürüttükleri kontrolcü ve müdahaleci politikalara borçlu oldukları gerçeği bulunmaktadır. Fransa, Almanya, İsveç, Japonya ve hatta serbest piyasa ekonomisinin kalesi kabul edilen ABD ve İngiltere'nin tarihinde, ithalata ve ihracata sıkı kontrollerden yatırım teşviklerine, kamu iktisadi teşebbüslerinden Doğu Asya Modeli olarak adlandırılan kamu-özel sektör ortaklıklarına, hatta patent korumasının kaldırılmasına ve tekelleşmenin teşvikine kadar uygulamalar yatmaktadır. Daha da ilginç olan ise, bu devletlerden hemen her birinin, uluslararası rekabette kayda değer bir noktaya geldikten sonra serbest piyasa politikalarının çığırkanlığını yapmaya başlamasıdır. Chang bu durumu, zirveye tırmanan birinin, başkalarının peşinden gelmesini engellemek için merdiveni devirmesi metaforuyla tarif etmektedir (Chang, 2003).

Bu durumun bir başka analizi dört yıl sonra Bolesta tarafından tekrar ele alınmıştır. Makalesinde, liberal ekonomiyi bir fırsat olarak değerlendirmek için öncelikle müdahaleci politikalar aracılığıyla ekonomik varlıkların belirli bir hacme ulaşması

gerektiğini savunur. Ancak bu yolla, ülkeler birikmiş sermayelerini yeniden yatırıma çevirebilmek için gerekli fırsatların önünü, savundukları neo-liberal ekonomi modeliyle açabileceklerdir. Bolesta konuyu, neo-liberal politikaların sıkı savunucusu olan ABD ve İngiltere örnekleri üzerinden ele alınmış, neo-liberal ekonomi modelinin başarı öyküsünün ABD ve İngiltere örnekleri üzerinden aktarıldığında, bu ekonomik modelin sosyoekonomik kalkınma konusunda kapsamlı birtakım olumlu gelişmeler doğurduğunun savunulabileceğini ifade etmiştir. Fakat bu durumu genellemek ne derece doğrudur? Nitekim doğru bir analiz yapmak için devletlerin ekonomi politikalarının, kendi yapısal değerleriyle tarihsel bir çerçevede incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda Bolesta (2007: 106), Amerikan ekonomisinin 19. yüzyılda, özellikle tarım sektöründe, uyguladığı müdahaleci politikalarla sermaye birikimine imkân tanıdığını, bu yolla sağlanan yurtiçi sermaye birikimiyle istikrarlı, uzun vadeli kalkınma olanaklarına imkân verdiğini savunmaktadır. Bir diğer örnek olan İngiltere’de ise Büyük Britanya’nın koloni geçmişinin ona sağladığı ciddi servet artışının göz ardı edilmemesini hatırlatmaktadır.

Öte yandan, küreselleşmenin en çok benimsendiği ’80 sonrasında, devlet müdahalesini reddeden Neo-liberal görüşün aksine Doğu Asya örneğinde neo-liberal bir ekonomi modelinin sosyoekonomik kalkınmayı hızlandırmaya yönelik bir devlet politikası olarak uygun olmadığı, aksine 1990’lı yıllarda gündeme gelen ‘Doğu Asya Mucizesi’ni yaratan şeyin kalkınmacı devlet anlayışı olduğuna dair birçok akademik yazına ulaşılabilir.

Eleştirilerin diğer bir yüzü ise, kavramsal boyutta ele alındığını ifade ettiğimiz, ülkeleri kalkınmaları bakımından incelerken kullanılan gelişmiş, gelişmekte olan, gelişmemiş gibi sıfatların kullanılmasına dairdir. Eğer bir ülke gelişmemişse, bunun kıstası yapılabilecek bir gelişmiş ülke referansı gerekmektedir. Mutlak bir gelişme biçimi tanımlaması ya da en geniş perspektifte gelişmiş olma derecesini referans verilen ülkeler üzerinden tanımlamak, tam bu noktada kalkınma kavramını dogmacı, ideolojik bir boyuta taşımaktadır. Bu yaklaşım ülkelerin tarihsel, kültürel yapılarını göz ardı ederek, onların edilgen bir nesne olarak ele alınması sorununu gündeme getirir. Oysa ülkeler ve

kalkınma süreçleri derinlemesine incelendiğinde, ülkelerin deneyimleri kalkınma sürecindeki farklılıkları açığa çıkartmaktadır.

Konuyla ilgili olarak, Ha-Joon Chang ve Ilene Grabel *Kalkınma Yeniden* (2005) adlı kitaplarında neo-liberal politikaların alternatifi iktisat politikalarını incelemiş, Neo-liberal politikaların dogmatik yapısına eleştirel bir boyut getirmişlerdir. Eleştirilerinin temel noktası ülkelerde meydana gelen gerek ekonomik gerekse sosyal olumsuz gelişmelerin küreselleşmeye mal edilmesi tutumunu reddetmiş ve problemin esas itibarıyla küreselleşmenin neo-liberal politikalarla eşdeğer görülmesinden kaynaklandığını iddia etmişlerdir. Örneğin küreselleşme yazınında önemli yer tutan teknolojinin, ülkeler arasında mal ve sermayenin dolaşım hız ve koşullarının oluşturulmasındaki rolüne değinirken, neo-liberal görüşün sıklıkla vurguladığı sermaye ve mal hareketlerinin serbestliği konusunun uluslararası finans ve ticaret politikalarında alınan siyasal kararlarla belirlendiğine işaret ederek durumun spekülatif boyutuna parmak basmışlardır. Farklı ülkelerin tecrübelerini örnek göstererek vurgulamaya çalıştıkları neo-liberal küreselleşme modelinin, küreselleşmenin mutlak tek bir modeli olmadığını belirtmişlerdir.

Tek bir modele dönük, üstelik sadece ekonomik büyüme hedefli çıkılan bu yol, sosyal bilimlerin geri kalanından bağımsız olarak ele alındığında, gelişmekte olan ülkelerin sorunlarına cevap vermekte yetersiz kalmaktadır. Bu durumda, ekonomik büyümeyi kalkınmanın tek ögesi gibi ele alarak sosyoloji, siyaset bilimi, tarih gibi disiplinlerin gerçeklerinin göz ardı edilmesi gerçek hayatın karmaşıklığından uzak bir yanılgı durumunda kalmaktadır. Neo-klasik yaklaşımın öne sürdüğü gibi tüm ekonomilerde, devletlerde ve toplumlarda işe yarayacak bir formülün varlığının savunulması gerçekçilikten uzaktır. Tüm toplumların nihai erişeceği üstün sistem olarak gösterilen yapılanmanın eleştirisinde bulunan Woo-Cumings (1999: 179)'un ifadeleri meseleyi özlü bir biçimde özetlemektedir:

“[...] Bu, gözün yaşına bakmaz yatırımcıların ve eli maşalı IMF yetkililerinin küreselleşmiş dünyasında dahi, herkese uyacak bir-örnek bir kurumsal yönetimin

olmayacağını söylemenin başka bir yoludur. Yönetimsel yakınsama için mevcut baskı ne kadar ağır olursa olsun, güya “tarihin sonunda”, herkesin uyacağı üstün bir kurumsal yönetim biçiminin ortaya çıkması pek olası değildir. Tüm hükümetlerin siyasal iktisadın gerçeklerini kabul ettiği ve liberalizmin, Hristiyanlık veya İslam’ın asla sahip olmadığı kadar nüfuzlu, tarafsız misyonerlerce dünya yüzüne yayıldığı, yekpare, aşağı yukarı tektipleşmiş bir dünyanın; burjuvazinin suretinde yeniden şekillenmiş, hatta bir ihtimal, nihayetinde tüm ulusal farkların ortadan kalktığı bir dünyanın hayalini kuranların, yirmi birinci yüzyılın eşiğinde duran vizyonerler değil on dokuzuncu yüzyıl ortasının kültürlerine kısılp kalmış yazarlar olduğu hatırlanmaya değer.”

1.3. Kalkınmada Planlı Döneme Geçiş

Planlama, geleceği öngörmeyi ve istenen hedeflere ulaşmak maksadıyla sistematik eylem programları oluşturmayı içerir. Ülkeler için planlama faaliyetlerinin seyrini etkileyen ise hiç kuşkusuz dönemin politik koşulları ve ekonomi paradigmalarıdır. Bu doğrultuda, tüm dünyayı etkilemiş olan planlama anlayışları incelendiğinde ana iki yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, iktisadi hayatta devlet egemenliğini vurgulayan “sosyalist ekonomiyi” temel alırken, diğeri “piyasa ekonomisini” merkeze oturtmaktadır. İlgili literatürde bu iki yaklaşımı harmanlayan çeşitli türevler göze çarpsa da planlamanın ana eğilimlerini kavramada bu iki örnek her zaman başı çekmektedir (Leblebici ve Erkul, 2008: 273).

Zamanla hem sosyalist hem de kapitalist ülkeleri etkisi altına almayı sürdüren planlama anlayışıyla devletler, bilimsel veriler ışığında, tutarlı olarak ve iktisadi kaynakları savurganlığa mahal vermeden; planlı bir şekilde ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda istikrarı sağlamayı, krizleri önlemeyi ve ekonomik büyümeyi hızlı ve sürekli bir şekilde hayata geçirmeyi amaçlamışlardır (Hamitoğulları, 1980: 174).

Tarihsel olarak incelendiğinde ise, planlama uygulamasının “Planlama”, “Beş Yıllık Plan” gibi olgularla uluslararası söylemlere girmesi 1917 yılında yaşanan Sovyet Devrimi sonrasında gerçekleşmiştir. Planlama girişiminin ana hedefinin, iktidara gelen yeni yönetimin (Lenin ve Rus Bolşevikleri) sosyalist yönetimin dağınık iktisadi faaliyetlerini bir uyum içerisinde bir araya toplamak için kurguladığı planlar olduğu görülmüştür. Planlama eğiliminin ülke içerisinde kalmayıp uluslararası bir boyuta

taşınmasının temelinde ise, kapitalist Batı dünyasının büyük bir bocalama içerisinde olduğu 1929 Büyük Buhran'ı sonrası dönemin Sovyetler Birliği için bir sıçrama dönemi olması gerçeği yatmaktadır. Bu süreçte, aynı zamanda, Sovyetler Birliği'nin modelini uygulayan Doğu Avrupa ülkelerinin gelişme göstermesi de dikkatlerden kaçmamıştır. Bu yüzden, kriz sonrası dönemde birçok Batılı ülkede politikalar devletin ekonomiye müdahale etmesi yönünde gelişmiştir (Soyak, 2003: 169).

Plancılığın yaygın olarak uygulanması ise İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme denk düşmektedir. Özellikle 1950-1960 yılları, plan düşüncesinin az gelişmiş ülkelere de yayılarak tüm dünyayı etkisi altına aldığı dönem olmuştur. Savaş sonrasında siyasi bağımsızlıklarını kazanan az gelişmiş ülkeler, ulus devlet olma yoluna girerken, iktisadi kalkınma retoriği ile tanışmışlar, süreç içerisinde pazar ya da stratejik ortak olarak Batı ile entegrasyonları politik veya sosyoekonomik kurumların içine çekilmeleriyle gerçekleşmiştir (Soyak, 2003: 170). Bu durumun başlıca aktörü ise Dünya Bankası olarak kabul edilebilir. Kalkınmayı destekleme görevini üstlenen bu kuruluş, sağladığı mali kaynaklar ve teknik yardımlarla az gelişmiş ülkelere planlama düşüncesini taşıyan en etkili oluşum olarak göze çarpmaktadır. Böylece hemen hemen tüm dünyada uygulanan, dönemin kalkınma model ve yaklaşımlarının Dünya Bankası tarafından şekillendirildiğinin söylenmesi yanlış olmayacaktır.

Ulus üstü kuruluşların planlamaya olan etkileriyle birlikte, planlama anlayışı zamanla planlı kalkınmanın devlet bazında kurgulanan yapısından daha öteye geçerek, kalkınma planlamasının uluslararası yapılar tarafından şekillendirildiği süreci güçlendirmiştir. Çünkü gelişmekte olan ve bağımsızlığı kazanan yeni devletlerin, kalkınma süreçlerindeki sermayelerini sağlayan bu kuruluşlar, yardımların doğru kullanılmasını bir koşul olarak sunmuş, bu durum da beraberinde yardım alan ülkeler için planlamanın kaçınılmaz olarak sistemlerine dahil edilmesiyle sonuçlanmıştır. Yalnız Dünya Bankası değil aynı zamanda IMF ve Birleşmiş Milletler de yaşanan planlama sürecini desteklemiştir. Bu bağlamda, kalkınma planlarının, aynı zamanda, verilen yardımlar ile azgelişmiş ülkeleri gelişmiş ülkelere tabi kılan bir uygulama olduğu söylenebilir. Bu

uygulamalar, az gelişmiş ülkelerin kapitalist sistem ile entegrasyonunda “uluslararası sermaye birikim sürecinin yönetsel biçimi” olarak meydana gelmiştir (Uçar, 2014: 54).

Planlamacı yaklaşım her ne kadar tüm dünyaya yayılmış olsa da planlama uygulamaları tek tip olmamıştır. Gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin planlamaya dair uygulamaları farklılık göstermiştir. Temel amacı, iktisadi ve toplumsal yapılarını değiştirerek gelişmiş ülkelerle aralarındaki açığı kapatmak olan az gelişmiş ülkeler, bu doğrultuda hızlı bir sanayileşmeye odaklanmış, tarımsal yeterlilik, alt yapı çalışmaları, adil gelir dağılımının yanı sıra bölgesel kalkınmada denge ve ekonomide istikrar sağlanması için gerekli koşulların sağlanmasına önem vermişlerdir. Öte yandan gelişmiş ekonomilerdeki planlama girişimlerindeki başlıca faktör piyasa mekanizmasının desteklenmesi şeklinde gelişmiştir (Öney, 1980: 2).

1950’lerden bu yana gelişmekte olan ülkelere, bu kapsamda 300’den fazla plan formüle edilmiştir. Bu planların düzgün bir tipolojiyle kesin bir sınıflandırmasını yapmak zor olsa da bunları üç geniş türde varyantlar olarak görmenin yararlı olacağına değinen Ramgopal Agarwala’ya göre, bu varyantlardan ilki, Sovyet örneği ve Fabian Sosyalizmi’nden güçlü bir şekilde etkilenen ve yaygın bir şekilde denenilen Asya, Doğu Avrupa ve Kuzey Afrika’yı kapsayan alt Sovyetlerdeki kapsamlı ve mutlak devletçi planlardır. İkinci grup ise, planlamaların şekillenmesinde sömürge geleneğinin ve yardım seferberliğinin önemli rol oynadığı Sahra-altı Afrika ve Karayipler’de uygulanan büyük ölçüde biçimsel, hatta genellikle ritüalistik planlardır. Bu planlar büyük ölçüde yabancı esintiler taşıyor ve yabancı yöneticiler (*expatriates*) tarafından yönetiliyordu. Üçüncüsü ise Latin Amerika’da uygulanan, daha çok ithalat ikamesi yoluyla sanayileşmeye odaklanan planlardır. Bu planların şekillenmesinde etkili olan ise ECLA idi (Agarwala, 1983: 5-6). Ulusal planlama ise ithal ikameciliğin bir diğer alternatifi olarak bu yıllar içerisinde birçok ülkede planlamalara dahil edilmiştir (Wallerstein, 2003).

Özet olarak, planlama süreci tarihsel olarak özetlendiğinde, devletin işlevi olarak 1945 sonrasında elde ettiği ve 1960 yıllarında en gözde dönemini yaşayan planlama

uygulamaları 1980 sonrasında eski itibarını devam ettirememiştir. 1980 sonrası bir an önce kapitalizme entegre olmak isteyen eski sosyalist ülkeler bu doğrultuda merkezi planlama anlayışından tamamen kopmuşlardır. Aynı dönemde hukuksal olarak planlamadan vazgeçmeyen karma ekonomilerde ise dönemin değişen devlet anlayışına paralel olarak planlama anlayışı bir dönüşüm sürecine girmiş ve amaç, yöntem ve içerik açısından planlama anlayışı yeniden biçimlenmeye başlamıştır (Sezer, 1999: 69).

1.3.1. Türkiye'nin Planlı Kalkınma Deneyimi

1.3.1.1. 1960 Öncesi Dönem

Türkiye'nin planlama deneyimi, üç temel süreçten geçildiğini göstermektedir: 1930'larda izlediği Sanayi Planları ile başlayan süreç, 1960-1980 yılları arasındaki dönemde Kalkınma Plancılığı odağında ilerlemiş, 1990-2004 yılları arasında ise Şirket Temelli Stratejik Plancılık ve Üç Yıllık Ön Ulusal Kalkınma sistematğine geçiş.

Savaştan yorgun bir şekilde çıkan Türkiye, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkede uygulanacak iktisat politikalarını belirlemek üzere Birinci Türkiye İktisat Kongresi'ni 1923 yılında toplamıştır. Kongre sonunda iktisat politikalarının yönünü tayin etmek üzere "Misak-ı İktisadi" ve "Çiftçi, Tüccar, Sanayici ve İşçi Gruplarına İlişkin Esaslar" olmak üzere iki başlık altında toplanan kararlar alınmıştır. İktisadi Misak-ı Milli olarak da adlandırılan Misak-ı İktisadi'nin amacı yurtiçinde çeşitli sanayi yapılanmalarının kurulup geliştirilmesi, aynı zamanda özel girişimlere öncelik vermek ve mülkiyet haklarını önemseyen bir ekonomik sistemin oluşturulmasıdır (Koçtürk ve Gölalan, 2010: 50). Bu doğrultuda, planlı döneme geçmeden önce izlenen iktisadi politikaların, özet olarak, iktisadi politikaların özel teşebbüse dayalı liberal bir yaklaşımla kurgulanmak istendiği, bunun için devletin ekonomide kendine sadece teşvik edici bir rol biçtiği söylenebilir. Fakat dönemin iktisadi politikalarında özel sektörün ekonomik gücünü aşan durumlarda devletin Misak-ı İktisadi'ye uygun olarak kendisinin faaliyet göstereceği yaklaşımına da ayrıca parmak basılması gerekmektedir. Üstelik, Misak-ı İktisadi'ye verilen bu önemin, dönemin ekonomik kalkınmaya yaklaşımında ulusal siyaset

bakımından olduğu kadar ekonomide de milli bağımsızlığı ön planda tuttuğu şekilde okunması da bir diğerk önemli ayrıntıdır.

Ancak, sonraki süreçte planlandığı ölçüde harekete geçirilemeyen özel teşebbüsler ve gerek yurtiçi tasarruflarında gerekse sosyal altyapıda karşılaşılan yetersizlikler izlenmek istenen liberal iktisadi yapılanmayı sekteye uğratmıştır. Üstelik 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran'ın etkisi de eklenince 1930'ların iktisat politikalarında önemli değişimlerin yaşanmasına zemin hazırlamış, sonraki dönemde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de devletçi politikaların izlenmesinin önünü açmıştır. İzlenen devletçi politikalar doğrultusunda ise 1933 yılında hazırlanan Türkiye'nin ilk sanayi planı ile planlı döneme geçmede ilk adım atılmıştır.

1933 tarihli Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nda küresel arenada yaşanan az gelişmişlik ve gelişmişlik tartışmalarının izleri görülür. Planın sunuş bölümünde “gelişme” ile “geri kalmışlık” bir bütünün birbirini tamamlayan iki ayrı parçası olarak sunulmuş ve bu sistem içerisinde Türkiye'nin yeri saptanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Türkiye kendini “tarıma dayalı, ham madde üreten, geri kalmış ve bağımlı” tarafta konumlandırmıştır. Devamında gelişmiş ülkelerin önemli ölçüde etkilendiği 1929 bunalımının geri kalmış bölgeler için bir fırsat olduğu vurgulanarak, bu fırsatın değerlendirilmesinin yolu olarak planlama yöntemiyle sanayileşmeye çalışmak gösterilmiştir (Özdemir, 2014: 2). Dolayısıyla, bu dönemde, devletin sanayide yapacağı tüm girişimlerin bir plana dayandırılacağı konusunda uzlaşmıştır. Planlama fikrinin bu derece benimsenmesinde hiç kuşkusuz Sovyetlerin planlı kalkınma yaklaşımıyla yakaladıkları başarı ve kapitalist ülkelerin dahi bu sistemi uygulamaya geçmesi etkili olmuştur.

Aynı vizyon ile İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı, Birinci'nin devamı niteliğinde 1936 yılında uygulamaya konulsa da İkinci Dünya Savaşı'yla Türkiye planlı döneme ara vermek zorunda kalmış, fakat savaş daha bitmeden hazırladığı ve savaşın bitmesiyle beraber 1946 yılında uygulamaya koyduğu İvedili Sanayi Planı ile planlı kalkınma yaklaşımına kaldığı yerden devam etmiştir. Hatta, temel prensip ve hedefleri açısından

değerlendirildiğinde, İvedili Sanayi Planı'nın 1930'lu yılların sanayi planlarıyla büyük ölçüde benzerlik gösterdiği görülmekte, bu nedenle de önceki sanayi planlarının devamı niteliğinde kabul edilmektedir.

Fakat İvedili Sanayi Planı'nı yalnızca bir devam planı olarak tanımlamak yetersiz kalacaktır. Çünkü bu plan dönem Türkiye'sinin devletçi yaklaşımının en gelişmiş örneği olduğu kadar, planlamada ulusal dinamiklerin hakimiyetinin görüldüğü son örnek olarak da kabul edilebilir. Bu noktada bağımsızlıkçı ve devletçi yaklaşımı merkeze alarak planı şekillendiren Kadro Hareketi üzerine konuşmak, dönemin planlama ve kalkınma eğilimi hakkında daha ayrıntılı bilgiler sunabilir. Nitekim, İvedili Sanayi Planı'nın hazırlanmasında, aynı yıllarda Kadro Hareketinin temel isimlerinden Şevket Süreyya Aydemir, dönemin Ekonomi Bakanlığı Sanayi Tetkik Dairesi başkanı olarak sorumluydu. Aydemir, -yine Kadro hareketinin önemli isimlerinden- İsmail Hüsrev Tökin ile birlikte planın yönetiminde ve politikaların belirlenmesinde yüksek oranda etkili olmuşlardır (Koçtürk ve Gölalan, 2010: 60)

1932-1934 yılları arasında yayımlanan Kadro Dergisi etrafında şekillenen bu Kadrocu Hareket'in mimarları aynı zamanda derginin kurucu üyelerinden olan Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev Tökin, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur. Hareketin amacı Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan yeniden inşa süreci karşısında ihtiyaç duyulan gelişme stratejisinin oluşturulmasıdır. Dönemin hakim ideolojileri olan Kapitalist ve Sosyalist düşünceye alternatif olarak sundukları Devletçilik yaklaşımı yalnızca ekonomi ile sınırlı tutulmamış, aynı zamanda politik ve sosyal alanları içine alacak şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

Kadroculara göre dönemin hakim ideolojileri diğer ülkelere egemen olmayı amaçlamaktadır. Üstelik yaratacakları düzenin sınıf çatışmasına dayalı olacağını savunan Kadrocular, bu yaklaşımlar üzerinden iki çeşit çatışmaya dikkat çekmek istemişlerdir. Birincisi, kapitalist ülkelerde yaşanan proletarya-burjuva çatışması, ikincisi ise dünya sistemi içinde yaşanan sömüren devletler ile sömürülen devletler arasındaki çatışmadır. Ulusal kurtuluş savaşını emperyalizme karşı veren Türkiye de

Kadrocular tarafından bu kapsamda ele alınmıştır (Kazancı, 2009: 48). Dolayısıyla, Kadrocuların devletçilik yaklaşımları bu ikinci çatışma türünden doğmuştur. Onlara göre, siyasi olarak kazanılan milli bağımsızlığın aynı şekilde ekonomik bağımsızlıkla desteklenmesi gerekmekte, bunun için de Türkiye'ye en uyumlu ideoloji olan Devletçilik sistemi izlenmelidir. Kadrocular devletçiliğe karşı bu sıkı ilgileri ile, sanayileşme yoluyla ekonomik çatışmaları ve sınıf gerilimlerini azaltmayı hedeflerken, bir yandan da küresel ölçekte emperyalist pazara ve sömürge politikalarına karşı hareket ederek dışa bağımlılığı karşı durmuşlardır (Eşiyok 2009: 109). Böylece milli kalkınmayı engelleyecek tüm etkenleri saf dışı bırakacak, sömürge haline gelinmeyecekti. İşte İvedili Sanayi Planı'ndaki bağımsızlık nosyonu da bu yüzden programın temel hedefleri arasında yer almıştır.

Ne var ki, planın ulusal bağımsızlık hedefi değişen dünya düzeninin etkisiyle İvedili Sanayi Planı'nı gündem dışında bırakmıştır. Üstelik, 1946 yılının ağustos ayında Şükrü Saraçoğlu kabinesinin değişip, yerine gelen Recep Peker kabinesinin plana soğuk yaklaşması ve içinde bulunulan dönemin iktisadi güçlükleri de eklenince plan raflara kaldırılmıştır. Böylece, planlamada ulusal dinamiklerin hakimiyetinin olduğu dönem kapanmış, küresel oluşumların etkisiyle değişen koşullara ayak uydurmaya çalışılan dönemin kapısı aralanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyaya nüfuzunu derinleştiren ABD ve onun liberal felsefesinin Türk iktisadındaki yansıması olan Vaner Planı, uygulanamasa da Türkiye'deki iktisadi kalkınma anlayışında gerçekleşen değişimi belgeleyen önemli bir çalışmadır. 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı, önceliği özel kesime vermekte, kamu kesimini ise altyapı faaliyetleriyle sınırlamaktaydı. Türkiye'nin o zamana kadar izlediği temel finansman politikalarını terk ettiğine dair önemli bir gösterge olan, plan içeriğinin büyük oranla dış finansmanlara dayandırılması ise gerçekleşen iktisadi dönüşümün bir göstergesidir (Ay, 2012: 168).

Dönemin önemli gelişmelerinin incelenmesi bu değişimi şekillendiren unsurlara ışık tutacaktır. Vaner Planı'nın yapıldığı yılda IMF ve Dünya Bankası'na üye olan Türkiye,

bu tarihten itibaren uluslararası birliklere de eklemelenmeye başlamış, Dünya Bankası'ndan ilk kredisini 1950 yılında almıştır. Uluslararası kuruluşlarla bütünleşilen 50'li yıllar ise Türkiye'de planlı bir dönem olmamıştır.

Türkiye'nin 1950'li yılların ikinci yarısından sonra uluslararası kuruluşlardan istediği borç ve yardım talepleri verilen yardımların sağduyudan uzak ve verimsiz alanlarda kullanıldığı gerekçesiyle geri çevrilmiştir. Yardım talebinin reddedilmesinin temelinde yatan sebep ise ABD'nin DP hükümetinin verilen yardımları politik bir kaygıyla, plansız ve verimsiz yatırımlarla boşa harcadığını düşünmesiydi (Yılmaz 2001: 84-85). Öneri olarak sunulan *“Türk hükümetinin harcamalarını azaltması, vergi gelirlerini ve yurt içi tasarruf oranını artırması ve yatırımları için bir plan oluşturması”* (Yılmaz, 2001: 85) gibi yönlendirmeler ile Türkiye bu dönemde planlamaya itilmiştir. Aynı şekilde, 1958 Paris Müzakereleri'nde dış borçlarını ödeyemeyen Türkiye'nin, yatırımlarını hazırlanacak kalkınma programı dahilinde yürütmesi gerektiği önerisi akabinde Türkiye'yi Koordinasyon Bakanlığı kurmasına yönünde etkilemiştir.

Yaşanan bazı dış gelişmelerin yanı sıra, ülke içerisinde yaşanan birtakım tepkiler de Türkiye'de planlamanın kurumsallaşmasının zeminini hazırlamıştır. Dönemi incelediğimizde, 1950'li yıllarda Demokrat Parti'nin uyguladığı iktisat politikasının, enflasyon ile finanse edilen ve siyasi baskılarla önemli ölçüde kaynak israfına neden olan yatırımlarla ülkeyi sosyal ve ekonomik bir buhrana sürüklediği görülmektedir. Özellikle 1952-58 yılları arasında uygulanan yatırım politikaları, Ankara'daki bürokratlar ve bazı üniversite mensupları arasında siyasi baskının önüne geçmek ve ekonomik krize karşı tedbir olarak ekonomide planlamanın kaçınılmazlığı düşüncesini doğurmuştur (Mihçioğlu, 1988: 119). Aynı süreçte 50'lerle birlikte hızlı bir şekilde güçlenen dönemin sermaye sınıfı, üretken yapılanma sürecine geçilmesi gerektiğine dair taleplerini sıklıkla dile getirmekteydiler. 1950'lerin sonrasında yaşanan kriz ortamına gelindiğinde, sermaye sınıfının örgütü olan Odalar Birliği'nin, ekonominin düzenlenmesi ve kamu harcamalarının bir plan kapsamında yürütülmesi hususunda bazı girişimlerde bulunduğu görülmektedir (Yılmaz vd., 2006: 233). 1950 dönemde

yaşananların ardından, planlama faaliyetleri 1960 yılında Anayasa’da bir hüküm halini alarak tekrar başlamış ve günümüze kadar da gelmiştir (Erat ve Arap, 2017: 151).

1.3.1.2. 1960-1980 Dönemi

1960’lar gerek Türkiye’de gerekse tüm dünyada planlama düşüncesinin hızlı bir şekilde yayıldığı yıllardır. Dönemin planlama düşüncesinin arka planındaki temel konu olan kalkınma yönetimiyle az gelişmiş bölgelerin/ülkelerin hızlı bir şekilde nasıl kalkınabileceğinin yanında bu süreçte devletin konumunun ve rolünün ne olacağı da tartışılmıştır. Bu kapsamda şekillenen kalkınma yönetimi anlayışında temel kavram “piyasa” değil, devletin toplumsal ve ekonomik alanlara doğrudan müdahalesini içeren “planlama”dır. Dolayısıyla bu dönemde amaç piyasa mekanizması içerisinde meydana gelen aksaklıkların giderilmesi değil, kalkınmanın hızlı olduğu kadar dengeli bir şekilde de gerçekleşmesinin sağlanabilmesiydi (Övgün, 2010: 184).

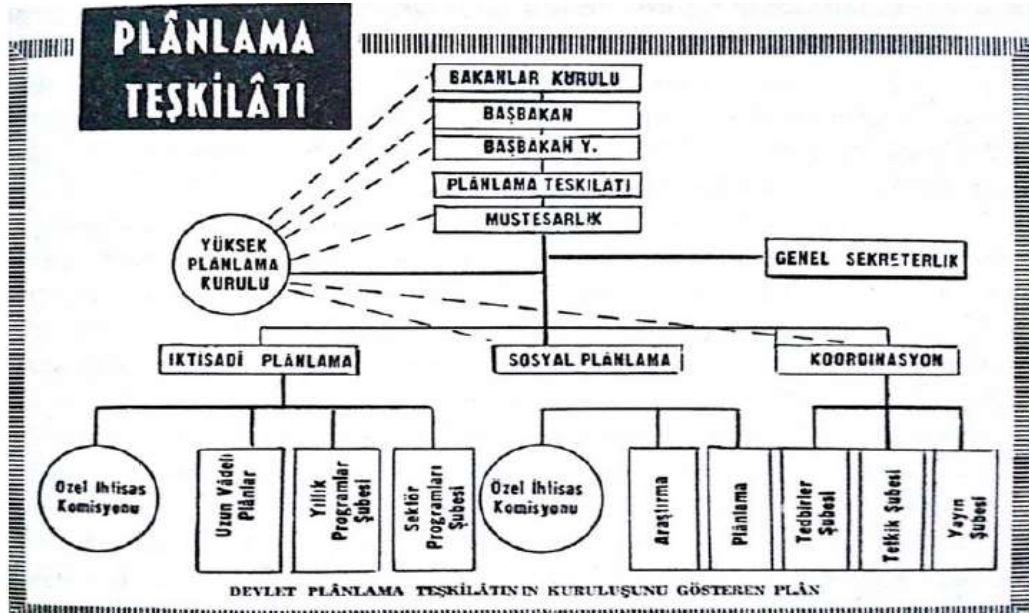
Planlama anlayışının gelişmesinde her ne kadar piyasa mekanizması temelinde yapılanmasa da dönemin planlama anlayışının şekillenmesinde Batılı devletlerin etkisi büyüktür. Zira 60’lı yıllar Türk Kamu yönetimindeki Batı etkisinin yüksek oranda gözlemlenmeye başladığı bir dönem olarak ele alınabilir. Özellikle Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi (TODAİ) gibi yapılar Batı dünyasının Türkiye üstündeki etkisini arttıran önemli yapılanmalardan biridir.

Kamu yönetiminde karşılaşılan sorunlara çözüm bulmak maksadıyla Teknik Yardım İdaresi’nden bir rapor hazırlanmasını isteyen BM, kamu yönetimi alanında gerçekleştirilmesi gerekenlerin belirlenmesindeki temel rolü kendine daha 1940’ların sonlarında biçmiştir. Hazırlanan rapora göre, sorunların çözümü BM’in yönetiminde kurulacak uluslararası bir kamu yönetimi enstitüsü olacaktır. Bu kapsamda, 1952 yılında akademik kurum bünyesinde (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi), Türkiye ve BM arasında yapılan “Teknik Yardım Anlaşması” kapsamında kurulan Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE), 1958’den sonra tüzel kişilik kazanarak bilimsel, mali ve yönetsel alanlarla özerklik kazanmıştır (T.C. Sayıştay Başkanlığı, 2013: 1).

1961’de TODAİ, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) vasıtasıyla idarenin yeniden yapılandırılmasında izlenecek yolları ve teşkilatlanmada takip edilmesi gereken ilkeleri belirlemek adına bir çalışma yürütmüş (Sezik ve Ağır, 2016: 231), böylece Türkiye’nin planlı kalkınma döneminde idari yapılanmasına Batı etkisini yerleştirmiştir. TODAİ ve DPT ilişkisi ise sadece bu faaliyet ile sınırlı kalmamış, ilerleyen yıllarda yapılan MEHTAP Raporu (1963), KAYA Raporu (1991) gibi çalışmalarla varlığını sürdürmüştür.

DPT ise Türkiye’nin 1960’lardaki planlı kalkınmaya yönelik eğiliminin kurumsal kimliğe bürünmüş önemli bir yansımasıdır. Altyapısı DP döneminde Koordinasyon Bakanlığı ile hazırlanan planlı kalkınma yaklaşımı, iktidarı 27 Mayıs 1960 yılında ele geçiren Milli Birlik Komitesi döneminde yürürlüğe giren “Devlet Planlama Teşkilatının Kurulması hakkında Kanun” ile kurumsal bir yapılanmaya dönüşmüştür. Hatta, DPT’nin 1961 Anayasası’ndaki ayrıcalıklı konumu onu 1960-1980 döneminde ekonomi bakanlıklarından daha üstün bir konuma yerleştirmiş, böylece DPT müsteşarını başbakanın ekonomiden sorumlu yardımcısı olacak şekilde sistem içerisinde bir konuma oturtmuştur. (Keyder, 1995: 203-204).

Şekil 1.1: DPT’nin Kuruluş Şeması

Kaynak: Kansu, 2004: 67.

1961 Anayasası'nda kalkınmanın planlı yürütülmesine doğrudan yer verilmesi planlamanın modeline de yansımış, ne 1930'ların sektörel yaklaşımı ne de 1940'ların belirli projelere odaklanan yaklaşımı takip edilmiştir. Aksine, ekonomik ve toplumsal kalkınma bu yeni dönemde makro çerçevede birlikte ele alınarak sektör ve proje bazında desteklenecek şekilde kurgulanmıştır (Orsan ve Tayaç, 1981). Dolayısıyla, bu makro yaklaşım ile yalnızca iktisadi değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal kalkınmanın da planlı yürütülmesi gerektiği düşüncesi bu dönemde filizlenmiştir.

Bu doğrultuda kalkınma tanımı yapılırken toplum refahı ve bireylerin mutluluğunun artırılması bu dönemde kalkınmanın kapsamına alınmıştır. DPT'nin hazırladığı ilk Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın³ “Plan Hedefleri ve Stratejisi”nde geçen sosyal adaleti gerçekleştirme ilkesi doğrultusunda, demokrasiye uygun olarak dengeli bir toplum düzeninin oluşturulması hedefi (DPT, 1983: 3) de bu yeni yaklaşımı öne çıkaran bir söylem olarak karşımıza çıkmaktadır.

1960 ve sonraki 20 yılda kamu yatırımlarının sosyoekonomik altyapıyı güçlendirme çabasının yanı sıra üretim sektöründe ise ara mal üretmeye odaklanan bir yapı gösterdiği göze çarpmaktadır. Çünkü, Türkiye'de de diğer birçok ülkede rastlandığı gibi planlı kalkınmanın ilk döneminde izlenen strateji ithal ikameci, karma ekonomi modelidir. Bu dönemde rekabet gücü düşük olan yerel mallar ithal ürünlere karşı gümrük duvarı ve ithalat kotalarıyla korunmuştur (Özdemir, 2014: 24). Dönemin Türkiye'si planlı kalkınma yaklaşımı süreç içerisinde incelendiğinde ise “Sosyal Planlama” olgusunun 1960'lı yıllarda yoğun bir şekilde işlendiği, 1970 yılına gelindiğinde ise ağırlık verilen alanın “İktisadi Büyüme”ye doğru kaydığı gözlemlenmektedir (Ekiz ve Somel, 2005: 13). Nitekim sonraki yıllarda iktisadi büyümeye daha çok odaklanılacak, ekonomi yalnızca ülke içerisinde değil, küresel boyutta şekillendirilmeye yönelik planlanacaktır.

1980 sonrası dönemin planlı kalkınma eğilimlerine geçmeden önce 1960-1980 döneminin bir diğer ilgi çeken özelliğine değinmek gerekmektedir. Bu dönemde

³ DPT ile birlikte 60'lardan itibaren kalkınma anlayışı arka arkaya yayımlanan beşer yıllık kalkınma planları ile hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

planlama kültürünün siyasi farklılıkların üstünde tutulduğu, farklı toplumsal kesimlerin ortak kabulleri (*modus vivendi*) etrafında şekillendiği görülmektedir (Kuruç, 1998: 76-77). Bu sebeple, planlı kalkınma yaklaşımının “altın devri” kabul edilen dönem içerisinde, toplumun ortak kabulü, kurumsal yapılanmayı ve karma ekonominin uygulanmasını kolaylaştırmıştır. Aynı zamanda bu ortak kabul, planlama esaslarının siyasi partiler arasındaki farklılıklardan etkilenmesini engellemiştir. Fakat zamanla politikacıların iktidarda kalma sürelerinin kısılması uzun dönemli planlama yaklaşımını zedelemiştir (Ekiz ve Somel, 2005: 13).

1.3.1.3. 1980 Sonrası Dönem

80 sonrası dönem tarihsel olarak üç ana tema üzerinden incelenebilir: 1980 ve sonraki 10 yılı içeren kalkınma plancılığının tasfiyesi; 1990’lardaki yeni planlama arayışlarının (stratejik planlamanın) gündeme gelmesi; 2000’lerdeki stratejik planlamanın kurumsallaşması. (Uçar, 2016: 7).

Küresel krizlerin etkisi, planlamayla hedeflenenlerin gerçekleştirilememesi ve bu sorunların aşılmasında kurtarıcı olarak neo-liberal politikaların görülmesi; kalkınma plancılığının yüksek oranda benimsendiği dönemin kapanmasına ve kalkınma plancılığının tasfiyesine yol açan olaylar olarak karşımıza çıkar. Sadece Türkiye’yi değil, aynı zamanda tüm dünyayı etkileyen iki büyük petrol krizinin yaşandığı 1970’ler, beraberinde toplumsal ve ekonomik alanda büyük sıkıntılar getirmiştir. Bu süreç, yaşanan sıkıntıların baş sorumlusu ilan edilen kalkınmacı devlet anlayışının değişmesi gerektiği üzerine söylemleri ortaya çıkarmıştır. Böylece 1980’lere gelindiğinde, neo-liberal politikaların ve serbest piyasa sisteminin sıkıntıların çözümünde etkili bir silah olarak benimsenmesinin temelleri atılmıştır. 1980’lerle birlikte artık devletin korumacılığına ve öncülüğüne dayanan bir kalkınma anlayışından vazgeçilerek devletin sınırlandırıldığı, ekonominin piyasa güçlerine göre şekillendiği bir değişim sürecine girilmiştir.

Değişimin başladığı kırılma noktası ise 1980 tarihli 24 Ocak Kararları üzerinden incelenebilir. Dış ödemeler darboğazından kurtulmak için kaçınılmaz olarak kurulan dış

dünya ilişkilerin bir çıktısı olan bu kararlar ile Neo-liberalleşmenin kapısı aralanırken, planlama faaliyetleri ise bu dönemde askıya alınmıştır (Günçe, 1981: 129-139). IMF'nin bir dayatması olarak da ele alınan bu kararlar ekonomik istikrarın sağlanmasını hedeflerken, kararlar neticesinde hayata geçirilen uygulamalar ise Türkiye'nin dışa açılmasına zemin hazırlamıştır. Yaşanan bu değişim Türkiye'nin uluslararası kuruluşlarla 24 Ocak Kararları çerçevesinde girdiği etkileşim üzerinden de açıkça gözlemlenebilir. Türkiye'nin 80 sonrasında Dünya Bankası'yla yaptığı kredi anlaşmaları gibi uluslararası anlaşmaların yanı sıra verdiği taahhütler ve IMF için hazırlanan niyet mektupları gibi politika metinleri, Türkiye'nin politika tercihlerinde yaşanan değişimini açıkça ortaya koymaktadır (Güler, 1996).

1980 sonrasında bu kapsamda, 60'ların kamu yatırımlarını destekleyen yapısı terkedilmiş, ithalat kotları kaldırılmıştır (Kepenek ve Yentürk, 1994: 138). 24 Ocak Kararları'ndan Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nde (KİT) özelleştirmeye gidilmesi, temel ürünlere uygulanan destek fiyatlarının kaldırılması, ücret artışlarının düşük tutulacağı gibi maddeler de göz önüne alındığında, gerçekleştirilmek istenen bu uygulamaların 1970'lerin sonlarında ABD (Reagonomics) ve İngiltere (Thatcherism) öncülüğünde başlatılan sermayenin küreselleşmesi sürecine entegre olmak üzere Türkiye'nin uyum programları olduğu görülür (Kazgan, 2005: 196). Bu noktada, Türkiye'nin uyum programlarındaki OECD, IMF, Dünya Bankası gibi ulus üstü kuruluşların belirleyici rolünün kayda değer olduğuna değinmek gerekir.

1980 döneminde Türkiye'nin ekonomik yönelimi Neo-liberal politikalar yönünde şekillenirken, planlı kalkınma eğilimi de bu doğrultuda etkisiz hale gelmiştir. Zira, 1961 Anayasası'nda devletin temel görevi olarak sunulan planlama 1982 Anayasası'nda kendine yer bulamamıştır. Sonuç olarak devletçilikten uzaklaşmış, planlamalar Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖÜKP) ve Stratejik Planlama gibi mikro düzeyde tutulmuş, planlama kapsamındaki hedeflerin denetiminden serbest piyasa mekanizmasına yaslanan bir yapısal dönüşüm ve uyum sürecine girilmiştir (Özdemir, 2014: 16).

Burada bir parantez açıp Dr. Mehmet Emin Bayram'ın (1994) Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı altında hazırladığı uzmanlık tezinde sergilediği yaklaşımına yer vermek konuya dair yorumların çeşitlendirilmesine yardımcı olacaktır. Çünkü Bayram konuyu değerlendirirken, 1982 Anayasası'nın 166. maddesini inceleyerek, anayasada tıpkı 1961 Anayasası'nda olduğu gibi kalkınmanın devlet tarafından planlı gerçekleştirileceğinin kabul edildiğini ve bizzat bu görevin devlete bağlandığını ifade etmektedir. Bu da devletin bu dönemde planlama faaliyetlerinden anayasal düzeyde vazgeçmediği şeklindeki yorumlamalara kapı aralayabilir. Bayram'a göre, 1961 ile 1982 Anayasaları arasındaki farklılık, 1961 Anayasası'ndakinin aksine 1982 Anayasası'nda DPT'ye yer verilmemiş olmasıdır. Yani bu dönemde DPT Anayasal bir kurum olma özelliğini kaybetmiştir. Bu durum her ne kadar planlı kalkınma devletin bir görevi olarak sunulsa da, uygulamada bunu yerine getirecek alternatif bir kurumun kurulmaması ve fiili uygulamalarda planlı kalkınmanın unsurlarına rastlanmaması, dönemin plansızlık söylemini destekleyici niteliktedir.

Planlı kalkınmanın kurumsal ayağı olan ve anayasal bir kurum olma özelliğini kaybeden DPT ise bu dönemde uluslararası kuruluşlar ile iş birliği içerisinde ileriye dönük stratejiler geliştirmekle görevlendirilmiştir. Böylece 1960-1980 döneminin hızlı ve dengeli kalkınması yönündeki işlevinden arındırılmış (Şenses: 2003: 102), özel sektörü destekleyici tedbirlerin alınmasında yetkili kurum konumuna sokulmuştur. Örneğin, DPT'nin politika belirleyici kolu olan Yüksek Planlama Kurulu'nun (YPK) bu dönemde KİT'ler hakkında her türlü kararın alınmasında yetkili merci kılınması, onu özelleştirmenin en yetkili organlarından biri yapmıştır (Övgün, 2010: 191).

Fakat değişim yalnızca DPT'nin yetkileriyle de sınırlı kalmamış, aynı zamanda, kurumun teşkilat yapısında da gerçekleşmiştir. İktisadi Planlama, Sosyal Planlama ve Koordinasyon Daireleri olmak üzere DPT'nin merkezi teşkilatlarını oluşturan bu üçlü yapı, 1984'te beş yeni birimin eklenmesiyle, değişen planlama yaklaşımına uygun bir formata sokulmuş ve bütüncül planlama anlayışı yerine bölgesel kalkınmaya odaklanan,

teşvik edici politikalar güden, uluslararası ilişkileri ve yabancı sermayeleri planlamanın temel unsurlarından biri olarak kabul eden bir yapıya dönüşmüştür.

Tablo 1.2: 1980 Sonrası DPT Teşkilat Yapısında Gerçekleşen Değişim

YIL	DPT - ANA HİZMET BİRİMLERİ
1961	91 Sayılı Kanunla kuruluş dönemi birimleri
	İktisadi Planlama Başkanlığı
	Sosyal Planlama Başkanlığı
	Koordinasyon Başkanlığı
1984	223 sayılı KHK ile oluşturulan birimler
	İktisadi Planlama Başkanlığı
	Sosyal Planlama Başkanlığı
	Koordinasyon Başkanlığı
	Kalkınmada Öncelikli Yörelere Başkanlığı
	Avrupa Ekonomik Topluluğu Başkanlığı
	Teşvik ve Uygulama Başkanlığı
	Yabancı Sermaye Başkanlığı
	Serbest Bölge Başkanlığı
1991	3701 sayılı Kanun ile oluşturulan birimler
	İktisadi Planlama Genel Müdürlüğü
	Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü
	Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Kalkınma Genel Müdürlüğü
	Koordinasyon Genel Müdürlüğü
	Avrupa Topluluğu ile İlişkiler Genel Müdürlüğü
	İslam Ülkeleri ile Ekonomik İşbirliği Genel Müdürlüğü
	Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü
	Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü
	Serbest Bölge Genel Müdürlüğü

3701 sayılı KHK ile 1991 yılında tipik bir hizmet bakanlığına dönüşen DPT bu tarihten sonra sık sık yasal düzenlemelere maruz kalmaya devam etmiş, 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı'nın kurulmasıyla birlikte DPT bu yeni bakanlığın içinde lağvedilmiştir.

Övgün, Kalkınma Bakanlığı'nın kuruluşunu, devletin, kamu yönetimi sistemindeki “planlama” yapan kurumunun yerine “kalkınma” odaklı bir bakanlığın geçtiği yönünde yorumlamaktadır (Övgün, 2011:272). Bir diğer dikkat çektiği nokta ise Bakanlığın kuruluşunu AB üyeliğinin gerekliliklerinden olan bölgeselleşme politikalarıyla ilişkilendirmesidir. O'na göre, bu yeni yapılanmanın temelinde dönemin kalkınma

anlayışında bütüncül bir planlama anlayışına yer verilmemesi yatmaktadır. Çünkü, kalkınma olgusuna getirilen bu yeni anlayış içerisinde planlama merkezi düzeyde değil, yerel düzeyde ve stratejik bir yaklaşımla ele alınmıştır (Övgün, 2011: 279).

Stratejik yaklaşım hem planlamanın hem de kalkınmanın seyrini değiştiren kritik bir unsur olarak özellikle değinilmesi gereken bir başlık açmaktadır. İşletme disiplininin devşirilen stratejik planlama yaklaşımı, Türkiye’de 1990’larda gün yüzüne çıkarak 2000’lerde kurumsallaşmıştır. Alkan Soyak bu değişimi “Kalkınma Plancılığı” ve “Stratejik Planlama” ikiliği üzerinden açıklamaktadır:

“Kalkınma planları, bütüncül, fiziksel dengeleri temel alan ve idari niteliği ağır basan bir mekanizmadır. Stratejik Planlamayla ise esnek (doğrultusuz), çevreye (piyasaya) uyumun öne çıkarıldığı ve nitel (soyut) hedeflerin konduğu bir plancılığa geçilmiştir. Geleceği belirleyen bir plan modelinden gelecek tarafından belirlenen bir modele geçilmiştir.” (Soyak, 2003; aktaran: Ekiz ve Somel, 2005: 25).

Böylece planlamaya getirilen strateji perspektifinin bir sonucu olarak planlamanın niteliği ulusal olmaktan çıkarılmış, uluslar üstü bir boyuta kaydırılmıştır (Soyak: 2003: 171).

1.4. Kalkınmanın Sosyoekonomik Yüzü

Önceki bölümlerde değinildiği gibi, “kalkınma” ve “gelişme” kavramları uzun bir süre ulusal gelir düzeyindeki artış üzerinden yorumlanagelmiştir. Zamanla bu yaklaşımın yetersiz görülmeye başlanmış ve 1970’lerde kalkınma, refah seviyesindeki artışı temsil edecek şekilde yeniden tanımlanmıştır. Böylece gelişme olgusunu, beşerî, sosyal, kültürel, mekânsal ve çevresel boyutlarıyla da ele alan bu yeni yaklaşım, büyümenin ekonomik boyutunun yanı sıra, gelir dağılımındaki eşitsizlik, yoksulluk, işsizlik ve bölgesel dengesizliklerin de değerlendirilmesi gerekliliğini gün yüzüne çıkarmıştır.

Sosyoekonomik gelişme, bir coğrafi birim içindeki ekonomik ve sosyal faktörler açısından ilerlemeye karşılık gelmektedir. Ekonomik gelişme, artan üretim, dağıtım, mal ve hizmetlerin tüketimi ile refah seviyesinin yükselmesi olgusudur. Öte yandan, sosyal

gelişme dinamikleri daha karmaşık bir yapıyı temsil etmektedir. Sosyal yapıların, süreçlerin ve ilişkilerin etkileşimini kapsayan sosyal gelişme, kalkınmanın amacı olarak halkın sosyal kaygılarını ele almaktadır. Bunun sonucunda kalkınmaya insan odaklı bir çerçeveden bakılır ve katılımcı yaklaşımlara odaklanılır. Sosyal gelişmenin kapsayıcılık özelliği, sosyal adalet ve ortak yararı gözetir. Dolayısıyla sosyoekonomik gelişme sosyal ve ekonomik kalkınmanın entegrasyonunu gerektirir (Fritz, 2004: 2).

Çalışmamızda da görüldüğü üzere, kalkınma ve gelişme gibi kavramlar farklı konseptler içerisinde kullanılmaktadırlar. Kesin bir tanımı yapılamayan, farklı yorumların ve faktörlerin etkisine dayanan sosyoekonomik kalkınma kavramı da aynı özelliği göstermektedir. Bu noktada kavramların güncel kullanım alanlarına değinmek, konuyu işlenebilir kılmak için bizlere yardımcı olacaktır. Michał Litwiński “The Evolution of Idea of Socio-Economic Development” adlı makalesinde, kalkınmanın günümüzdeki kullanımı hakkında önemli değerlendirmelerde bulunur. Bunlardan ilki, günümüzde tercih edilen gelişme tanımının şekillendiricilerine dairdir. Litwiński’ye göre, olgunun anlaşılma biçimini temelde etkileyen aktörler uluslararası kurumlar (kalkınma ajansları, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (World Bank)) ve kalkınma hedeflerine ulaşabilmek için bu kurumlarla iş birliği yapan ülkelerin beyanlarıdır. Beyanlar ve gelişme kavramının kullanılış biçimine bakıldığında, bu kavramla yaygın olarak ‘sosyoekonomik kalkınma’nın kastedilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda kalkınma sosyoekonomik gelişmeye yaslanarak, yoksulluğun azaltılması, kaynakların sürdürülebilir kullanımı, sağlık, eğitim, gıda güvenliği ve iyi yönetim gibi konuları kapsamaktadır (Litwiński, 2017: 455).

1.4.1. Sosyoekonomik Kalkınmanın Önemli Bileşenleri

Bir bölgenin sosyoekonomik gelişimi, farklı parametrelere ait çeşitli faktörlere veya bileşenlere bağlıdır. Sosyoekonomik kalkınmanın bir süreç olduğu göz önünde bulundurulduğunda da süreci doğru yöneterek gelişim sağlamak için durum analizi yapıp, elde edilen sonuçlara göre planlı hareket edilmesi gerekmektedir. Bu yüzden,

sosyoekonomik gelişmişliğin değerlendirilmesine dair çeşitli araştırmalar yapılarak birtakım ölçme kriterleri geliştirilmek istenmiştir. Bu doğrultuda, farklı kurumların çeşitli araştırmalarına ulaşılsa da sosyoekonomik gelişmenin incelenmesinde sıklıkla kullanılan göstergeler, kişi başına düşen gelir, kentleşme, sağlık, eğitim, ulaşım-haberleşme, tarımsal-endüstriyel gelişim, istihdam, sivil katılım gibi kavramlardır. Fakat kriterler sadece bu temalarla sınırlı kalmamaktadır.

Dünyanın birçok ülkesi ve kurumunda sosyoekonomik durumun analiz edilmesi için birtakım ortak kriterler kullanılsa da her bir toplum ve bölgenin kendine özgülüğü düşünüldüğünde, değerlendirme yapılırken o toplumun kendine has toplumsal ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması bir zorunluluktur. Dolayısıyla, çalışmamızın kapsamı İstanbul olduğundan, sosyoekonomik kalkınmanın bileşenleri incelenirken Türkiye’de kalkınma konusunda resmi otorite olan Kalkınma Bakanlığının (2018 itibariyle Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı⁴) kriterlerinin incelenmesi gerekir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken bir nokta da ilgili bakanlığın bu kriterleri belirlerken başvurduğu kaynakların Dünya Bankası, OECD, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler tarafından kullanılan ölçütler olduğu da not edilmelidir (SEGE, 2011: 2).

Son olarak, sosyoekonomik kalkınmanın, bu ölçütlerde kaydedilen ilerleme üzerinden ölçülüyor olduğu gerçeği, tam bir tanımı olmayan sosyoekonomi kavramının bileşenlerinin bu faktörler olduğu çıkarımına zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla bu tezde, sosyoekonomik etkiler incelenirken, kurum ve otoritelerin bu kriterlere verdiği önem, kullanım biçimleri ve süreç içerisinde gerçekleşen çıktılar üzerinden hareket edilmesi planlanmaktadır.

⁴ Kalkınma Bakanlığı ve Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 703 Nolu KHK ile birleştirilerek yeni ismi Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı olmuştur.

1.4.1.1. Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE)

Türkiye’de bölgeler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi için önce Devlet Planlama Teşkilatı, sonrasında Kalkınma Bakanlığı Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) adlı çalışmalar yürütmüş ve bu çalışmaları 1996, 2003, 2004, 2011 yıllarında raporlaştırmışlardır. Kalkınma Bakanlığı’nın resmi internet sitesindeki⁵ en güncel rapor olan 2011 yılındaki SEGE çalışması, illeri değerlendirirken altmış bir göstereyi sekiz alt başlık altında incelemiştir. Aşağıda bu gösterge grupları ve her bir grup altında incelenen gösterge sayıları tablo olarak verilmiştir:

Tablo 1.3: SEGE Değerlendirme Kriterleri, 2011

GÖSTERGE GRUBU	GÖSTERGE SAYISI
Demografik Göstergeler	5
İstihdam Göstergeleri	8
Eğitim Göstergeleri	6
Sağlık Göstergeleri	5
Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite Göstergeleri	15
Mali Göstergeler	7
Erişilebilirlik Göstergeleri	6
Yaşam Kalitesi Göstergeleri	9

Yapılan en son SEGE çalışmasının 2011 yılında olması ve gösterge gruplarının incelenmesinde karşılaşılan güçlükler (örneğin, bazı girdilerin o yıllarda TÜİK tarafından üretilmediği için analize dahil edilmemesi) yüzünden çalışmaya katılmayan ölçütler günümüzde önem teşkil ettiğinden, SEGE 2011 raporundaki maddeleri derinlemesine incelemek bu çalışma için verimli olmayacaktır. Öte yandan On Birinci Kalkınma Planı’nın günümüzün gerekliliklerini içeren en güncel kaynak olması sebebiyle incelenmesi önem arz etmektedir. Müteakip kısımda, Temmuz 2019 yılında yayınlanan ve 2019-2023 dönemini kapsayan On Birinci Kalkınma Planı’nın incelenerek

⁵ Raporlara Kalkınma Bakanlığı’nın eski web sitesi üzerinde erişilebilirken, güncel web sitesi Strateji ve Bütçe Başkanlığı’dır.

kalkınma olgusunun Türkiye’deki önemli bileşenlerinin saptanması amaçlanmaktadır. On Birinci Kalkınma Planı ve 2011 SEGE çalışmasının kesişim kümesi ise bizlere 2011’den bu yana önemini korumuş kalkınma ölçütlerini sunacağından çalışmaya yararlı olma potansiyeli taşımaktadır.

1.4.1.2. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)

Bu bölümün amacı On Birinci Kalkınma Planı’nın ayrıntılı incelenmesi değildir. Amaç etkili bir analiz yapılabilmesi için, en güncel kalkınma ölçütlerine ulaşmaktır. Üstelik bölgesel kalkınma ajanslarının Kalkınma Bakanlığı ile iş birliği içerisinde hareket etmelerinden dolayı, iki kurumun planlamalarında paralel değerleri ön plana çıkaracakları öngörülmektedir.

Rapora göre, On Birinci Kalkınma Planı, bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, toplumun tüm kesimlerine hitap edecek şekilde seçilen temsilcilerin de dahil edilmesiyle 19 bin kişinin üstünde bir katılımı, katılımcı bir yaklaşımla oluşturulmuştur (On Birinci Kalkınma Planı, 2019: 2).

Planın amacı raporda şu şekilde belirtilmiştir:

“Planda, hukukun üstünlüğü, güçlü demokrasi ile korunan ve geliştirilen temel hak ve hürriyetler, kalkınma çabasının taşıyıcı sütunları olarak benimsenmekte; ekonomide istikrar ve sürdürülebilirlik, beşerî, sosyal ve mekânsal gelişme alanlarında refahın artışı ve adil paylaşımı ile süreklilik arz eden bir gelişmişlik yönelimi öncelikli bir amaç olarak ortaya konulmaktadır” (On Birinci Kalkınma Planı, 2019: 1).

Bu beyan, Türkiye’deki kalkınma anlayışının küresel değerleri kendisine dayanak aldığını da göstermektedir. Plan dönemi boyunca esas alınan ilkelerin, insan odaklılık, katılımcılık, kapsayıcılık, hesap verilebilirlik, şeffaflık ve verimlilik olarak belirlenmesi de aynı şekilde literatür boyunca işlenen süreç boyunca gelişen kavramların benimsendiğinin bir diğer örneğidir.

Hedeflenen sosyoekonomik gelişmeler incelendiğinde, yürütülen çalışmalar sonucunda On Birinci Kalkınma Planı’nın beş eksene ayrıldığı görülür. Bunlar:

1. İstikrarlı ve Güçlü Ekonomi,
2. Rekabetçi Üretim ve Verimlilik,
3. Nitelikli İnsan ve Güçlü Toplum,
4. Yaşanabilir Şehirler ve Sürdürülebilir Çevre,
5. Hukuk Devleti, Demokratikleşme ve İyi Yönetişim.

1.4.1.2.1. İstikrarlı ve Güçlü Ekonomi

Bu eksen altında ele alınan konular, maliye, para, gelirler ve dış ticaret politikalarını içerecek şekilde ekonomi merkezlidir. Amaç, ekonomi politikalarını güçlendirecek makroekonomik hedeflere ilişkin temel çerçeve ve prensiplere yer vermektir.

Eksen dahilinde belirlenen hedeflere göz atıldığında üç temanın öne çıktığı görülmektedir: Bunlarda ilki, teknoloji odaklı sanayi anlayışı, rekabetçi ve katma değer odaklı ekonomi hedefine ulaşmak için gerekli fiziki ve beşeri sermayenin geliştirilmesi ihtiyacını içeren ekonomi düzlemli anlayıştır. İkincisi, istikrar düzleminde ön plana çıkar. Hedeflenen üretim, yatırım, ihracat ve istihdamın yakalanması için gerekli olan güven ortamına değinen bu yönelimde, güvenin sağlanması için gerekli olduğu beyan edilen hukuk devleti ve demokratikleşme, makroekonomik ve siyasi istikrarın yakalanmasının hedeflendiği görülür. Üçüncü olarak da, işgücü üzerinde durulur. İşgücüne katılımın dışındaki mevcut kesimlerin işgücüne dâhil olmasına olanak sağlamanın yanı sıra, kaliteli ve odaklı eğitim ile birlikte yaygınlaştırılmış mesleki eğitimi de kapsayacak şekilde işgücünün yetkinliğinin arttırılması ve iş hayatıyla uyumunun geliştirilmesi planlanmaktadır (On Birinci Kalkınma Planı, 2019: 27).

Hedeflenen amaçlar doğrultusunda düzenlenecek alanlar aşağıda listelenmiştir:

- Makroekonomik Politika Çerçevesi,
- Yurtiçi Tasarruflar,
- Ödemeler Dengesi,
- Enflasyon ve Para Politikası,
- Mali Piyasalar,

- Maliye Politikası,
- Sosyal Güvenlik Sistemi ve Finansmanı,
- Kamu İşletmeciliği ve Özelleştirme.

1.4.1.2.2. Rekabetçi Üretim ve Verimlilik

Bu eksen kapsamında, küresel rekabet ortamından bahisle, verimlilik artışı yoluyla üretimde yapısal dönüşümün hedeflendiği aktarılmıştır. Aynı zamanda refah artışına destek sağlayacak politikalar da bu kapsama dahil edilmiştir.

Her bir maddenin tek tek açıklanması bu çalışmanın amacıyla örtüşmediğinden, ‘Rekabetçi Üretim ve Verimlilik’ hedefine ulaşmak için incelenen konular içerisinde konumuzla ilgili olan ve On Birinci Kalkınma Planına girmiş başlıkları tespit etmek faydalı olacaktır.

Sanayi Politikaları, Öncelikli Sektörler, Diğer İmalat Sanayii Sektörleri, Öncelikli Gelişme Alanları, Sektörel Politikalar olmak üzere beş ana başlık altında oluşturulan ‘Rekabetçi Üretim ve Verimlilik’ ekseninde konumuz dahilinde ön plana çıkan maddeler aşağıda listelenmektedir:

Sanayi Politikaları altında:

- İnsan Kaynağı,
- Dijital Dönüşüm,
- Ar-Ge ve Yenilik,

Sektörel Politikalar altında ise:

- Bilim, Teknoloji ve Yenilik,
- Girişimcilik ve KOBİ’ler,
- Fikri Mülkiyet Hakları

gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Kavramlar tespit edilirken, Kamu Yatırım Politikaları, İş ve Yatırım Ortamı gibi daha geniş kapsamlı temalar dahil edilmemiştir.

1.4.1.2.3. Nitelikli İnsan ve Güçlü Toplum

Bu eksenin içerisinde, kapsayıcı büyüme yaklaşımına parmak basılmış, refahın toplumun tüm kesimlerine yayılabilmesi amaçlanmıştır. Refahın yükseltilmesinin yanı sıra beşerî sermayenin güçlendirilmesi de kalkınmanın sürdürülebilirliği çerçevesinde konuya dahil edilmiştir.

Tez kapsamında sosyoekonomik gelişme konsepti içerisinde incelenmek istenilen esas konunun refah toplumu olduğu göz önünde bulundurulduğunda, On Birinci Kalkınma Planı'nın bu konuyu nasıl ele aldığının incelenmesi bizlere yol gösterecektir.

Eksen 11 alt başlıkta ele alınmıştır:

- Eğitim,
- İstihdam ve Çalışma Hayatı,
- Sağlık, Ailenin Güçlendirilmesi,
- Kadın,
- Çocuk,
- Gençlik,
- Kültür ve Sanat,
- Spor,
- Nüfus ve Yaşlanma,
- Dış Göç,
- Sosyal Hizmetler, Sosyal Yardımlar ve Yoksullukla Mücadele.

Eğitim incelenirken, bilginin hem ekonomik hem de sosyal yarara katkı sağlaması amaçlanmış, teknoloji ve üretim alanlarına yönelik nitelikli vatandaşların yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Beşerî sermaye olarak yaklaşılan bu eğilimin yanı sıra tüm bireyleri kapsayacak şekilde hayat boyu öğrenme yaklaşımı da eğitim konusuna dahil edilmiştir.

Sağlık kapsamı içerisinde yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ruhsal ve sosyal etkenleri de içerecek şekilde yaklaşım; yaşam kalitesinin, sosyal hayata aktif katılımın arttırılması amaçlanmıştır.

Eksen dahilinde sıklıkla güçlendirilmek istenilen sınıfların, gelecek potansiyeli oluşturan çocuk ve gençler; kapsayıcılık teması altında yaş, cinsiyet fark etmeksizin her bir bireyin; toplumu oluşturan refahın herkese eşit yayılması gerektiği çerçevesi içerisinde ise dezavantajlı grupların olduğu vurgulanmaktadır (On Birinci Kalkınma Planı, 2019: 133-134).

1.4.1.2.4. Yaşanabilir Şehirler ve Sürdürülebilir Çevre

Ekonomik ve sosyal faydanın artırılmasıyla birlikte çevrenin korunması, kırsal alanlarda ve şehirlerde yaşam kalitesinin iyileştirilmesi gibi yaklaşımlar önemli birer başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü büyüme gerçekleşirken çevre kirliliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, ormansızlaşma gibi çevre problemlerini de beraberinde getirmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ve yaşanabilir şehirler için gerekli olan çevreye duyarlılık ekseninin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.

Hedef ve politikalar oluşturulurken, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasının da konuya dahil edilmesindeki amaç, bölgelerin rekabet gücünün artırılması, sosyal ve ekonomik bütünleşmenin güçlendirilmesidir.

Sürdürülebilir çevre ve yaşanabilir şehirler hedefi gerçekleştirilirken üzerine çalışılması planlanan alanlar aşağıda listelenmiştir:

- Bölgesel Gelişme,
- Şehirleşme,
- Konut,
- Kentsel Dönüşüm,
- Kentsel Altyapı,
- Kırsal Kalkınma,
- Çevrenin Korunması,
- Afet Yönetimi.

1.4.1.2.5. Hukuk Devleti, Demokratikleşme ve İyi Yönetişim

Sürdürülebilir bir kalkınmanın gerçekleşebilmesi, ekonomik ve sosyal refahın güçlendirilmesi için demokrasinin ve hukuk devletinin önemine değinilen bu eksen; şeffaflık, hesap verilebilirlik, katılımcılık gibi iyi yönetim anlayışının hedef ve politikalara uygulanacağı ifade edilmektedir. Eksen çok geniş bir çerçevede ve kamu

kuruluşları odaklı işlendiğinden bu başlıkta ayrıntıya inilmeyecektir. Yine de Kalkınma Ajansları gibi kuruluş ve örgütlerin merkezi yapılanmadan büyük oranda etkilendiği göz önünde bulundurulduğunda, kalkınma anlayışının yöneliminin anlaşılması bizlere daha geniş bir bakış açısı sunabilir. Bu doğrultuda konu alt başlıkları incelendiğinde,

Hukuk Devleti ve Demokratikleşme altında;

- Adalet Hizmetleri,
- Güven Hizmetleri,
- Sivil Toplum

İyi Yönetişim altında;

- Şeffaflık ve Hesap Verilebilirlik, İdari Yapılanma ve Politika Yapımı
- Kamuda Stratejik Yönetim,
- Yerel Yönetimler,
- Kamuda İnsan Kaynakları,
- Kamu Hizmetlerinde e-Devlet Uygulamaları,
- Kalkınma İçin Uluslararası İş Birliği

konuları bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere, Türkiye'nin sosyoekonomik kalkınmaya yaklaşımı çok boyutlu ve geniş kapsamlı bir yapı göstermektedir. Ekonomiye yaklaşımı ve rekabet tanımlamaları ile küresel performansın resmedildiği süreçte kalkınmanın sadece yerel düzeyde planlanan atılımlarla sağlanamayacağına dair bir yaklaşımla ilerlendiği gözlemlenmektedir.

Küresel ekonomide gözetilen hukuk devletinin öneminin yanı sıra kalkınma ve gelişme yazınının vurguladığı demokrasi ve iyi yönetim hedeflerinin tutturulmaya çalışılması küresel değerler çerçevesinde şekillendiğini gösteren bir diğer eğilimdir.

Kalkınmanın sosyal boyutuna gelindiğinde hem SEGE'nin, hem de On Birinci Kalkınma Planı'nın ortak paydasında eğitim, sağlık, istihdam ve yaşam kalitesinin özellikle ön plana çıktığı görülmektedir. 2019 yılına gelindiğinde ise sosyoekonomik kalkınma anlayışında kendine özel yer edinen yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre göstergeleri kalkınmanın insan ve ekonomi boyutuna yeni faktörlerin eklendiğini göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA ANLAYIŞI VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ DOĞUŞU

2.1. Küreselleşmeden Yeni Bölgeselleşmeye: Kalkınma Algısının Değişmesi

Geleneksel anlamıyla bölge kavramı, devletin denetimi altındaki yerel birimlerden meydana gelen ve genel olarak ülkenin kendi iç yapısına özgü, ülke dışına kapalı bir özellik taşımaktadır. Günümüzde ise bu anlayış değişmiş ve küresel ölçekte varlığını ülkeden bağımsız bir şekilde her geçen gün biraz daha göstermeye başlamıştır. Artık bölge ulusal sınırlar içerisinde kalmayıp, kendine özgü, ulusalı aşan, kültürel, siyasal ve çoğunlukla ekonomik düzlemde çok geniş bir ilişki ağına sahip hale gelmiştir.

1960'lardan sonra özellikle gelişmiş ekonomilerin çoğunda bölgesel politikaya egemen olan Keynesyen mirasla birlikte bölgesel politikalar devlet tarafından yönetilen, standartlaştırılmış, teşvik sistemiyle ilerleyen ve firmaları politikalar doğrultusunda bir araç olarak yönlendirmeye odaklı yapılarıdır. Bu politikalarda amaç daha çok gelirin daha az gelişmiş bölgelerin lehine yeniden dağılımını ve refah politikalarıyla bu daha az tercih edilen bölgelere talebin canlandırılmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda devlet gerek firmalara devlet yardımı sağlayarak gerekse bölgelere yaptığı alt yapı iyileştirmeleriyle belirli bölgelere yatırım yapılmasını sağlamaya çalışırdı.

Fakat 1970'li yıllarda kendini hissettiren ekonomik bunalımlar üretim faktörlerinin önemi, üretimin akışkanlığı, örgütlenmesi, yönetim sistemleri ve hatta ideolojiler üzerinde büyük etkiler yaratmış, beraberinde bakış açılarında farklılıkları da getirmiştir. Bölge artık kalkınma süreci içerisinde devletin bir alt birimi olmak yerine, kendi potansiyeli, birikimleri ve olanakları dahilinde var olma çabasını sürdürebilecek bir kimlik kazanmıştır (Taştekin, 2018: 70).

2.1.1. Yeni Bölgeselleşme

Daha önceleri – özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde- küresel bir odak noktası olan Ulusal Kalkınma anlayışı yerini 90'lı yıllarda bölgesel kalkınmaya bırakmıştır. Bu tarihten itibaren, kalkınmayı ulusal düzeyde yöneten merkezi yönetimin bir uzantısı olan bölgesel oluşumlar yeni bölgeselleşme (*new regionalism*) kuramıyla yeniden yorumlanmış ve küresel iktisadi oluşumlarda ulusal yapıdan özerk bir yapı kazanmıştır.

Geleneksel yerel ekonomik kalkınma girişimlerinin sınırlarını aşan, pratik eylemler anlamına gelen bu yeni bölgeselleşme modeli, girişimcilikteki başarının ön şartı olarak kabul edilen ekonomik, kurumsal ve sosyal tabanın iyileştirilmesiyle birlikte bölge zenginliğinin oluşturulmasına odaklanır (Amin, 1999: 370).

Yeni bölgeselleşmenin bir diğer ayırt edici özelliği ise Keynesyen ve neo-liberal politikaların yukarıdan aşağıya (*top-down*) yapısının aksine, bölge ile ilgili kararlarda gerek özel sektör gerekse yerel aktörleri dahil etmesiyle aşağıdan yukarı (*bottom-up*) bir yapılanmaya dayanmasıdır. Çok aktörlülük ise bu yeni sürecin en belirleyici özelliğidir.

Tablo 2.1: Bölgesel Politika Yaklaşımları: Karşılaştırma

Ana Özellikler	Yukarıdan Aşağıya	Aşağıdan Yukarıya
Organizasyon	Ulusal Atama	Yerel atama
	Merkezi yönetimin parçası	Yarı özerk
Stratejiler	Büyümenin yeniden dağıtımı	Yerel büyümenin güçlendirilmesi
	Bölgeler arası dayanışma	Bölgeler arası rekabet
Politika Araçları	Sert Kaynaklar (<i>Hard Resources</i>)	Sert ve Yumuşak Kaynaklar (<i>Hard and Soft Resources</i>)
	Seçici olmayan, Tepkisel	Seçici, Proaktif

Kaynak: Halkier, 2011: 3.

Organizasyonel açıdan incelendiğinde, eski bölgesel politika yaklaşımında uygulanan ulusal atama ile organizasyon merkezi yönetimin bir parçası iken, bu yeni yaklaşımda gönüllülüğü esas alan yerel atama modeliyle, bölgeler yarı özerk bir özellik

göstermektedir. Yarı-özerk yapılanmayı şekillendiren ise, bu süreçte yerel unsur ve kurumların önemi artmasına rağmen beklenildiği gibi merkezi hükümetin rolünde azalma değil, daha çok yeniden tanımlanma sürecine girmesidir. Merkezi yönetim otorite fonksiyonunu sürdürmekle birlikte, bölgesel gelişme alanındaki tasarlama, iletme ve müdahalede bulunma rolü azalmıştır (Devlet Denetleme Kurulu, 2014: 768). Böylece birbirinden bağımsız hareket etmeyen bir iş birliği yapısı ortaya çıkmıştır.

En büyük değişim ise uygulanan stratejilerde gözlemlenmektedir. Kalkınmanın tüm bölgelerde topyekûn bir ilerleme olarak algılandığı bölgeler arası dayanışmanın ana etken olduğu görüşün yerini yerel büyümenin güçlendirilmesi yaklaşımı almış ve bölgeler arası rekabet ön plana çıkarılmıştır.

Yeni bölgeselleşme yaklaşımında politikalar, yalnızca finans, altyapı, teşvikler (özellikle kalkındırılması amaçlanan bölgeye yatırımcı çekebilmek için gerekli yönetmeliklerin hazırlanması vb.) gibi sert kaynaklara dayanmaz; aynı şekilde, danışmanlık hizmetleri (*advisory services*), ağ oluşturma (*network building*), eğitim (*training*) gibi yumuşak kaynakları da içine alır (Halkier, 2006, 2011).

Geleneksel bölgesel yaklaşımın yerini bu yeni anlayışın almasında, küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yeni şartlara adaptasyon, rekabet, küresel piyasanın dinamik gözetimi, insan kaynaklarının gelişmesi, organizasyon yapılarındaki esneklik ve maliyet kontrolü gibi kavramların giderek artan etkisi neden olmuştur. Böylece yeni dünya düzeninde yerel dinamiklerin önemi hem ekonomik anlamda hem de bölgesel kalkınmada giderek artmıştır (Akpınar, 2011: 118). Daha teorik bir çerçevede incelenirse yeni bölgeselleşme kuramı, kümelenme (*clustering*), uzmanlaşma (*specialisation*) gibi kavramlara atıf yaparken, ekonomik dışsallıkları (*economic externalities*) göz ardı etmeden içsel büyüme teorisine (*endogenous growth theory*) vurgu yapar. Fiziksel altyapı, sosyal sermaye, liderlik, öğrenme, kurumlar ve beşerî sermaye gibi sürdürülebilir bir kalkınma modelinin yapı taşları olarak kabul edilen içsel yerel faktörleri (*internal local factors*) ön plana çıkartan içsel büyüme teorisi, böylece

geleneksel ekonomik değişkenlerin dışındaki etkenlerin dikkate alınmasına katkı sağlamıştır (Akpınar, 2012: 36).

Yeni bölgeselleşme genel olarak iki bakış açısına sahip olmamakla eleştirilmektedir: *Birincisi*, yeni bölgeselleşmenin esas olarak devlet ile onun ortaya çıkan yeniden yapılandırılmasını birleştirmeme eğiliminde olmasıdır. Bir başka ifadeyle, devlet ile bölgelerin entegrasyonuna karşı soğuk bir yaklaşım vardır ve bundan kaçınılmaktadır. *İkincisi*, yeni bölgeselleşme çalışmalarının, küreselleşmenin eşlik ettiği bir dizi temel değişikliğin birikim rejimi olarak gerçekleştiği ölkelerle daha çok ilgili olmasıdır. Post-Fordizmin ve bilgi yoğun kapitalizmin derin etkilerinin daha az görölebildiği ölkelerde ise devletin ekonomik coğrafyadan ayrıştığını söylemek, gelişmiş ölkelere kıyasla daha zordur. Bu tip ölkelerde görölen “devlete bağımlılık”, bölgesel kalkınmanın hem biçimini hem de tarzını büyük ölçüde şekillendirmektedir. Fakat bu, yeni teknolojilerin yayılması, finansal sermayenin hareketliliği, ulus ötesi şirketler ya da politika yakınsaması gibi küreselleşmenin itici güçlerinin gelişmekte olan ölkelerde ulusal ve bölgesel ölçekte kısıtlamalar getirmekte etkisiz kalması demek değildir. Daha çok, farklı devlet oluşumları, kültürel ve sosyal yapılar, küreselleşmenin belirli yönlerini durduran ya da yönünü eviren güçler gibi görünmektedir (Durupu, 2005). İşte bu noktada kavramı sadece normatif bir ekonomi değerlendirmesiyle ele almak yetersiz kalacaktır. Çünkü ekonomi sadece dengeyi bulmaya çalışan basit bir terazi gibi çalışmaz ve toplum, kültür, düşünme şekli ve davranışlara göre farklı işleme biçimlerine ihtiyaç duyar.

2.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana hükümetlerin siyasi gündeminde Türkiye’deki bölgeler arası eşitsizliklerin azaltılması düzenli bir şekilde yer almıştır. 1960 yılında kurulan DPT ve 2011 yılında DPT’nin görevini devralan Kalkınma Bakanlığı’nın oluşturulması, bölge eşitsizlikleri ile ilgili devletin endişesini ve bu konuya verdiği önemi gösteren girişimlerdir. 1961 anayasası ile anayasal bir kurum haline gelen DPT Beş Yıllık Planlar dahilinde şekillendirdiği kalkınma planlarıyla planlı dönem olarak

adlandırılın sürecin kapısını açtığına daha önce değinilmiştir. Süreç içerisinde yaşanılanlar dönemsel olarak aşağıda özetlenmiştir.

Planlı dönem öncesinde, 1923-1950 yılları arasında uygulanan devletçi politikalar ve 1950-1960 arasındaki liberal politikalar bölgesel politikaları da etkilemişlerdir. Fakat '23 sonrası, Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kurulan bir ülke olduğunu göz önüne aldığımızda, bölgesel kalkınma öncelik verilecek bir alan değildi. Devletçi politikaların izlendiği bu dönemin ilerleyen yıllarında ise ülke nüfusunun ve yatırımlarının ülke içinde yayılması ve belirlenen bazı merkezlerde toplanmasına dair bölgesel kabul edilebilecek politikalar denenmiştir (DPT, 2000: 24).

1950-1960 dönemi ise devletin müdahaleci yaklaşımdan vazgeçip liberal bir çerçevede piyasa ekonomisini destekleyen politikaların izlendiği bir dönem olmasına rağmen devletin kamu müdahalesinde gerçek anlamda bir azalma olmamıştır. Bölgesel Kalkınma üzerinden incelediğimizde, 1950 sonrasındaki 10 yıl içerisinde kamu yatırımları genel bir kalkınma hedeflenerek büyük yerleşim alanlarının dışına yönlendirilmiştir. Bu noktada değinilmesi gereken Kamu İktisadi Teşebbüslerinin çeşitli bölgelere dağıtılmasındaki önceliğin bölgesel gelişme amacından çok, bölge seçiminde güvenlik ve hammadde etkenlerine odaklanılmış olmasıdır (Ersungur, 2016: 181-182).

Sonraki yirmi yıl (1960-1980) süresince uygulanan ithal-ikameci politikalarla koruyucu bir ticaret politikası izlenmiş, özel kesimin sanayi yatırım kapasitesini geliştirmek ve kurulan yeni sanayilerin dış rekabetten korunması amaçlanmıştır. Bu politikalar 1980'li yılların başında, dünyadaki neo-liberal gelişmelere paralel olarak terk edilmiştir. Bu tarihten itibaren, hızla küreselleşen ekonomik faaliyetler ve kuruluşlar aktörlerin küresel piyasadaki rekabette güçlü durabilmesi için yapılan çalışmaların hızlanmasını sağlamıştır. Serbest piyasa ekonomisi modelinin uygulanması için devlet tüm imkanlarını kullanmış, DPT planlamayı piyasanın tamamlayıcısı olarak yapılandırmıştır. DPT'nin 1980 başlarında uygulamaya konulan dışa açılma politikaları gibi ekonomik ve sosyal alandaki önemli yeniliklerin fikri hazırlıklarının başlatıcısı olduğu, uygulamada koordinasyonu sağladığı söylenebilir (Leblebici ve Erkul, 2008: 277).

Özellikle 1980 sonrasında özel sektörün ekonomik büyümedeki rolü çok yüksek bir oranda artmıştır. Merkezi devletin rolü, kalkınma politikalarında özel sektör yatırımlarına teşvik ve kolaylık sağlamak, en nihayetinde etkisiz hale gelen Keynesyen ekonomik işlevlerden kademeli olarak kopması demektir (Özışık, 2016: 269). Bu durumun bir etkisi de eskiden kamu politikalarıyla “kamu hizmeti” olarak sağlanan hizmetlerin yeni liberalleşme politikalarının etkisiyle özel sektöre sağlanan imtiyazlarla bir nevi özel sektöre devredilmiş olması sonucunda artık bu hizmetlerden yararlananlar “kullanan” veya “yararlanan” olmaktan çıkmış, “müşteri” konumuna gelmeleri yönünde olmuştur (Sezer, 1999: 226). Dolayısıyla Türkiye’deki kamu yönetimi uygulamaları bu değişimle beraber, işletme kültürüyle yeniden yorumlanmış olan Yeni Kamu İşletmeciliğine dönüşmüştür.

1980 sonrası dönemde yaşanan bir diğer kritik gelişme ise yapılan devlet reformları ile, ulus-devlet yapılanmasına köklü değişiklikler getirilmesi ve konumuz özelinde toprak üzerindeki örgütlenme biçimlerinde “bölgesel”in ve “yerel”in yükselişinin gözlemlenmesidir (Karasu, 2009:4). Üstelik daha önceleri Türkiye’de bölgeselleşme uygulamaları 1990’lı yıllara kadar kamu hizmetleri ve güvenlik konularının merkezi yönetimin kontrolü dahilinde gerçekleşmesine dayanmakta iken, sosyal ve ekonomik olarak bir bütünlük sağlayan bu politikaların yerini 90 sonrasında ekonomik kaygıların aldığı göze çarpmaktadır (Övgün, 2007). Dolayısıyla bölgesel kalkınma anlayışı ve bölge uygulamaları da bu doğrultuda dönüşmüştür.

1960’lı yıllar, tüm ülkeyi kapsayacak şekilde bölgesel planların yapılması idealinin planlı kalkınma anlayışındaki rolünün yüksek olduğu bir dönemdir. Dönemin bölgesel planlama girişiminde hedeflenen, ulusal kalkınma planının bölgesel düzeyde hayata geçirilmesi ve bölgeler arası gelişmişlik farkının giderilmesiydi. Ancak Türkiye bu girişiminde başarılı olmamış ve tüm bölgeleri kapsayacak bir bölgesel planlama anlayışından uzaklaşmıştır. Onun yerine, bölgesel planlama anlayışını, kalkınmada öncelikli yöreler uygulaması üzerinde kurgulamıştır (Sezer, 1999: 18). Böylece Türkiye bölgesel kalkınmayı DPT öncülüğünde yapılan beş yıllık kalkınma planlarıyla,

Kalkınmada Öncelikli Yörelere kapsamında ele alarak, daha çok teşvik uygulamaları aracılığıyla gerçekleştirmeye çalışmıştır.

1960 ve 1990 yılları arasında uygulamaya konulan kalkınma planları bölgesel kalkınmaya olan yaklaşımlar üzerinden değerlendirildiğinde karşımıza çıkan manzara şudur: 1990'lı yıllara kadar uygulamaya konan planların bölgesel kalkınmayı geleneksel perspektifte ele alırken, her bir bölge için ortak amaç, kavram ve uygulama araçları atamıştır. Bu planlarda vurgu her zaman bölgeler arası dengesizliğin giderilmesi ve dengeli bölgesel gelişme hedeflerinde olmuştur. Kullanılan araçların ise kamu yatırımları ile merkez tarafından yönetilen yapılanmalar olduğu görülür. Bu kapsamda yaşanan gelişmeler Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP)'nda; kamu yatırımlarının az gelişmiş bölgelerdeki iktisadi faaliyetleri desteklemek için kullanılacağı hükmü 2. BYKP'de belirtildiği, “Kalkınmada Öncelikli Yörelere” uygulaması 3. BYKP'den itibaren kendine yer bulduğu, Bölgesel Projelerin (örneğin GAP) ise 4. BYKP ile uygulamaya konulduğu görülmektedir (Keskin ve Sungur, 2010: 288).

6. BYKP ile, yani 1990'ların ilk yarısında Türkiye bölgesel kalkınma yaklaşımını ilk kez bir dış örneği referans alarak gerçekleştirme girişiminde bulunmuştur. Bölge planlama kavramının geriye çekilip onun yerine bölgesel gelişme kavramının kullanılmaya başlandığı bu kalkınma planında, bölgesel politikalarda Avrupa Topluluğu tarafından gözetilen hedef ve uygulamaların örnek alınacağı raporda ifade edilmektedir (Dulupçu vd., 2010: 245).

90'ların ikinci yarısı ve 2000'lerin başı ise Türkiye'de geleneksel bölgeselcilik anlayışının terk edildiği ve yeni bölgeselcilik anlayışına geçişin yaşandığı yıllar olmuştur. Bu dönüşümün yaşanmasında hiç şüphesiz Türkiye'nin içine girdiği AB üyelik süreci büyük rol oynamıştır. Çünkü üye ülkelerdeki bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesini isteyen AB, bu ülkelerden bölgesel dinamiklere dayalı bir kalkınma politikasını yürütmelerini istemekteydi. 1999 Helsinki Zirvesinde AB'ye üyelik süreci başlatılan Türkiye, bu kapsamda gereklilikleri yerine getirebilmek için

yasal ve kurumsal düzenlemelere gittiği gibi, bölgesel politika yaklaşımında da AB'nin uyguladığı bölgesel politikalar ile uyumlu olacak şekilde yeni düzenlemeler yapmıştır.

Bölgesel planlamada yaşanan bu değişimler Beş Yıllık Kalkınma Planları kapsamında incelendiğinde, dünyada yaşanan gelişmelerin ve etkilerinin BYKP içeriğinde ilk kez yer aldığı 7. BYKP'nda "sürdürülebilir kalkınma" anlayışının "bölgesel planlama" ve "bölgesel gelişme" kavramlarının yerine geçtiği görülmektedir. Yeni bölgeselcilik paradigmasının izlerini ise, yine bu plandaki bölgesel gelişmeyi sağlamanın bir yolu olarak projelerde bölge kaynaklarının değerlendirmesinin gereğinin vurgulanmasında görebiliriz. 7. BYKP yeni bölgeselcilik yaklaşımının ilk örneği olsa da tam olarak yeni bölgeselcilik anlayışının odak noktasına oturduğu planlar, 8. BYKP ve 9. BYKP'dır. Bu planlara AR-GE, teknolojik gelişme ve yenilik, cazibe merkezleri, network, üniversite-sanayi ortaklıkları, girişimcilik gibi yeni bölgeselcilik anlayışıyla şekillenen kavramlar ve uygulamalar dahil edilmiştir (Keskin ve Sungur, 2010: 290).

Bu değişimi daha genel bir perspektiften değerlendiren Çiner, Türkiye'nin 2003-2010 dönemindeki devlet reformlarında bölgeselleşme ve yerelleşme politikalarının göze çarptığına değinir. Siyasi ve ideolojik özüne vurgu yaptığı devleti dönüştüren bu reformları, Avrupa Birliği üyelik sürecindeki Türkiye'nin bu kapsamda gerçekleştirdiği kamu yönetimi ilkelerinin, örgütlenmesinin ve yapısının AB etkisiyle dönüştürülmesi olarak yorumlar (Çiner, 2010: 174). Yani bu süreç yalnızca Türkiye'nin bölgesel gelişmeler özelinde attığı adımları değil, genel kamu anlayışını ve politikalarını şekillendiren ana unsurun bölgeselleşme olduğunu göstermektedir. Bu değişim ise Türkiye'nin içsel dinamiklerine bağlı olarak değil, daha çok uluslararası konjonktürün ve toplulukların etkisiyle gerçekleşmiştir.

Sonuçta, bu yeni yaklaşımla birlikte, bölgesel politikalar bölgelerin kapasitesini arttırırken bir yandan da bölge için dinamikleri harekete geçirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Bu kapsamda, bölgelerin rekabet gücüne odaklanılmış ve girişimcilik, teknolojik ve bilgi alt yapıları, beşeri kaynaklar, yönetim, uzmanlaşma, kurumsal kapasite, sosyal sermaye ve uluslararasılaşma gibi faktörler gözetilmeye

başlanmıştır (Dulupçu v.d., 2010: 247). Aşağıdaki tablo yaşanan gelişimlerin ayrıntılı bir analizini sunmaktadır:

Tablo 2.2: Kalkınma Planlarının Temel Felsefesi ve Teori Öbekleri

Plan	Kalkınma Planının Temel Felsefesi ve Araçları	İlişkili Olduğu Teori Öbekleri
1. BYKP (1963-1967)	♦ Bölgesel planlama, ♦ Bölgelerarası dengesizlikleri giderme, ♦ Dengeli bölgesel gelişme, ♦ Pilot projeler, ♦ Mali teşvikler	Keynesyen Politika ve Kamu Yatırımları, Polarize Bölge Yaklaşımı, Gelişme Merkezleri, Şehir Planlama
2. BYKP (1968-1972)	♦ Bölgesel planlama, ♦ Bölgelerarası dengesizlikleri giderme, ♦ Dengeli şehirleşme, ♦ Dengeli bölgesel gelişme, ♦ Kamu yatırımları, ♦ Mali teşvikler	Fordist Sanayileşme ve Keynesyen Politikalar, Dengeli Gelişme, Şehirleşme
3. BYKP (1973-1977)	♦ Bölgesel planlama, ♦ Bölgelerarası dengesizlikleri giderme, ♦ Ulusal düzeyde sınai kalkınma, ♦ Kalkınmada Öncelikli Yörelere, ♦ Mali teşvikler, ♦ Milli planlarla uyumlu ek tedbir ve politikalar	Fordist Sanayileşme ve Teşvikler
4. BYKP (1979-1983)	♦ Bölgesel planlama, ♦ Bölgelerarası dengesizlikleri giderme, ♦ Mekansal örgütlenme vurgusu, ♦ Bölgesel projeler, ♦ Kalkınmada Öncelikli Yörelere, ♦ GAP ile ilgili ilk planlamalar	Keynesyen Politikalar, Teşvik Sistemi, Proje Bazlı Planlama, Mekan Planlaması, Mekansal Örgütlenme
5. BYKP (1985-1989)	♦ Bölgesel planlama, ♦ Bölgelerarası dengesizlikleri giderme, ♦ Bölgesel projeler, ♦ Kalkınmada Öncelikli Yörelere'de öncü sektörlerle odaklanma, ♦ Sektör ve il bazında farklı teşvik uygulamaları, ♦ GAP Master Planı	Sektörel Yatırım Öncelikleri, Büyük Ölçekli Sanayi Yatırımları, Teşvikler, Bölge Planlama, Proje Bazlı Planlama
6. BYKP (1990-1994)	♦ Bölgesel Planlamadan Bölgesel Gelişme'ye geçiş, ♦ Kalkınmada uluslararası gelişmeleri takip etme ve eklemlenme çabaları, ♦ Avrupa Birliği bölgesel politikalarının örnek alınması, ♦ Kalkınmada Öncelikli Yörelere, ♦ Organize Sanayi Bölgeleri	Geleneksel Bölgeselcilik, Bölgesel Gelişme, AB Örnekleri
7. BYKP (1996-2000)	Bölgelerarası dengesizlikleri giderme ♦ Sürdürülebilir kalkınma, ♦ Bölge kaynaklarını göz önüne alan bölgesel gelişme projeleri, ♦ Kalkınmada Öncelikli Yörelere, ♦ Bölgesel projeler, ♦ GAP, ♦ DOKAP, DAP	Geleneksel Bölgeselcilik'ten Yeni Bölgeselcilğe Geçiş, Bilgi Temelli Ekonomi, Girişimcilik Destekleri, Proje Bazlı Planlama
8. BYKP (2001-2005)	♦ Yeni bölgesel gelişme araçlarının ilk belirtileri, ♦ AR-GE, yenilik, işbirliği, ortaklık, girişimcilik, kurumsallaşma, uzmanlaşma kavramlarına vurgu, ♦ Yeni sanayi odakları, ♦ Organize Sanayi Bölgeleri, ♦ Küçük Sanayi Siteleri, ♦ BELDES, ♦ KÖYDES	Kısmi Yeni Bölgeselcilik ve Bölgeselleştirme, Keynesyen ve Liberal Araçların Karışımı, Fordist ve Post Fordist Endüstrileşme Karışımı, İnovasyon Modelleri
9. KP (2007-2013)	♦ Yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişme, ♦ Yerel düzeyde kurumsal kapasite inşası, ♦ Yenilikçi, rekabetçi, dinamik ve yüksek katma değer yaratabilen öncü sektörlerin desteklenmesi, ♦ Kalkınma ajansları, ♦ Cazibe merkezleri, ♦ Girişim sermayesi, ♦ Kümelenmeler, ♦ Üniversite-Sanayi işbirliği	Yeni Bölgeselcilik, Kümelenme, Mekansal İnovasyon Modelleri, Kalkınma Ajansları, Cazibe Merkezleri, Kamu-Özel Ortaklığı (PPP)

Kaynak: Dulupçu vd., 2010: 246.

2.3. Bölgesel Kalkınma Ajansları

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), ilk defa 1930'lu yıllarda bölgelerin ekonomik yapılarını ve sosyal olanaklarını iyileştirmek amacıyla kurulmuştur. Yapının açığa çıkmasının kökeninde 1929 Ekonomik Buhranı sonrası yaşanan olumsuz ekonomik koşulların düzeltilmek istenmesi yatmakta idi. Bu kurumların bilinen ilk örneği, 1933 yılında ABD'de kurulan Tennessee Valley Authority'dir. Fakat ilerleyen yıllarda diğer ülkelere transferi, alternatif bir kurum olarak gelişiminin büyük bir kısmını tamamladığı Avrupa üzerinden olmuştur (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 167).

Avrupa gündemine Bölgesel Kalkınma kavramının girmesi ise İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı tahribatların giderilmesine yönelik olarak uygulanan politikalar sonucunda gerçekleşmiştir. Savaş sonrası merkezi planlamanın kalkınma çabaları sanayinin belirli şehir ve bölgelerde toplanmasına sebep olmuş, bölgeler arasında dengesiz bir büyüme ortaya çıkmıştır. İlerleyen yıllarda ise bölgeler arasındaki bu dengesizlik sürdürülemez bir boyuta ulaşmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde AB üyelik sürecindeki ülkelerin de oyuna dahil edilmesiyle, bölgeler arasında meydana gelen bu gelişmişlik farklarının giderilmesi için kalkınma ajanslarının AB tarafından kullanılan bir çözüm mekanizması haline gelmesi kalkınma ajansları için bir dönüm noktası sayılmaktadır. Özellikle, AB'nin kalkınma ajanslarını, bölgesel kalkınmaya yönelik sağladığı yapısal fonların kullanılmasında aracı kurum olarak tanınmasıyla, ajansların gerek sayısı gerekse de yetkileri ve çalışma alanları artmıştır (T.C. Sayıştay Başkanlığı, 2018: 8).

Aşağıda Avrupa'da kurulan BKA, kuruluş tarihleri ile verilmiştir:

Tablo 2.3: Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurulma Dönemleri

	1930'lar	1950'ler ve Öncesi	1960- 1970'ler	1980'ler	1990'lar		
DİĞER ÜLKELER	ABD	Brezilya					
		Japonya					
AVRUPA		Avusturya	Almanya	Yunanistan	Bulgaristan	Litvanya	İsveç
		Belçika	İngiltere	İspanya	Çek Cumhuriyeti	Polonya	Ukrayna
		Fransa	İtalya	Finlandiya	Estonya	Portekiz	
		İrlanda	Hollanda	Danimarka	Macaristan	Slovakya	

Kaynak: Özaslan, A., Ünlü, H. 2015: 77 tablosundan yararlanılarak yeniden kurgulanmıştır.

BKA yaygın bir şekilde tüm dünya üzerinde değer görse de ülkelerin BKA yapıları farklılık göstermektedir. Örneğin, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde BKA, kamu-özel sektör iş birliği dahilinde kurulan yarı-özerk yapıda oluşumlar iken, Fransa ve Japonya'da geri kalmış olan bölgelerin sorunlarını çözmeyi amaçlayan uzun vadeli programların yürütülmesi üzerine kurulmuş idarelerdir (Özen, 2005: 4). Küresel ölçeği daraltıp Avrupa özelinde bakıldığında dahi BKA'nın yasal statüleri arasındaki fark göze çarpmaktadır.

Tablo 2.4: Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri

Ülkeler	Yasal Statüsü
İtalya	Kamu Limited Şirketleri
İrlanda	
Portekiz	
Hollanda	
Polonya	Kamu-Özel Sektör Şirketleri
Çek Cumhuriyeti	
Slovakya	
Estonya	
Almanya	Yarı Özerk Kamu Şirketleri
İspanya	Özel Hukuka tabi Kamu Kuruluşları
İngiltere	Bakanlık Dışı Kamu Kurumu (Özerk kuruluş)
Fransa	Karma Ekonomi Şirketleri
İsveç	Limited Şirket
Belçika	Belediyeler Arası Ajanslar
Yunanistan	Belediye Girişimi
Macaristan	Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar
Litvanya	
Romanya	Vakıflar
Danimarka	

Kaynak: Eryılmaz ve Tuncer, 2014: 169-170 yararlanılarak tablo haline getirilmiştir.

Görülen yasal statülerdeki farklılıklarda, bölgesel ihtiyaçlardaki çeşitliliğin ve ülkelerin kendilerine özgü yapılanma modellerinin etkisi olduğunu söylemek çok da yanlış olmayacaktır.

2.4. Kamu Yönetimindeki Algı Değişimi ve Bölgesel Kalkınma

BAK'ın ortaya çıkışı kamu yönetimi algısındaki değişimler yönünden incelenmek istendiğinde, bunun günümüz Kalkınma Ajansı kavramının genel olarak 1980'li yıllarda yaygınlaşan kamu işletmeciliği anlayışıyla birlikte, 1990'lı yıllarda küreselleşme etkisiyle, artan yerel rekabet kaynaklı yaygınlaşan yönetim anlayışının bir ürünü olduğu söylenebilir. 1970 sonrası dönemde Refah Devleti'nin karşılaştığı krizler nedeniyle gerek bürokrasiye, gerekse kamu yönetimine eleştiriyle bakılmaya başlanmıştır. Refah Devleti anlayışıyla faaliyet alanı giderek genişleyen, verimliliği azalan devlet tekelciliği, 1950 sonrası sahip olduğu popülerliğini bu dönemde kaybetmiştir. Neo-liberal ideolojinin ağırlığının daha çok hissedilmesiyle, bu durum zamanla kamu yönetimi anlayışında birtakım değişimlerin gerekliliği sonucunda açığa çıkan değişim çabalarıyla yeni bir kamu yönetimi yapılanmasına dönüşmüştür.

Yeni kamu işletmeciliği anlayışı çok genel bir tabir ile kamu hizmetlerinin özel sektördeki yönetim anlayışıyla idare edilmesi demektir (Lane, 2000; aktaran: Kaçer ve Erat 2014: 34). Bir başka deyişle, yönetim kavramının işletme kavramına yönelmesiyle açığa çıkmıştır. Böyle bir değişimin gerçekleşmesinde, kuşkusuz 1980'lerden itibaren yeniden ön plana çıkan liberal politikaların devlet yönetimi üzerindeki etkisi yönlendirici olmuştur. Piyasanın ekonomik süreçler üzerinde söz sahibi olması gerektiği söylemi uygulama zemini kazandıkça, devletin ekonomik süreçlere doğrudan müdahalesinin önü kesilmiş, rolü sınırlandırılmıştır. Bu durum kamu yönetiminde birtakım reformların açığa çıkmasını bir nevi zorunlu kılmıştır. Süreç içerisinde, sadece yönetsel bir düzlemde geleneksel kamu yönetimi terkedilmemiş, aynı zamanda Weberyen bürokratik devlet örgütlenmesi yerini girişimci devlet yapısına bırakmıştır. Bunun temelinde refah devleti ile yayılan bürokratik yönetimin, karşılaştığı sorunlara karşı proaktif olmaktan ziyade reaktif bir yapı sergilemesi yatmaktaydı. Genellikle sorunları küçümseyen, zaman zaman yok sayan yahut baş edebileceği bir zemine çekerek sistemin ana bileşenlerini etkilemeyecek kozmetik düzenlemeler yapmak gibi tutumlar sergileyen yapı eleştirilerin iyiden iyiye artmasına sebep olmuştur (Tuncer & Usta, 2013: 184). Üstelik bu Weberyen yapı hem küresel hem de toplumsal bağlamda

gerçekleşen hızlı değişimlere ayak uyduramayan, hatta bir anlamda bunları kabul etmemek için direnen yapısıyla toplumun gerisinde kalmıştır. Fakat neo-liberal çerçevede piyasa yönelimli olması beklenen devlet, reaktif yapısını aşmalı ve girişimci ruh ve rekabetle uyum sağlayarak verimini arttırmalıydı.

İçsel dinamikleri bir kenara bıraktığımızda, kamu politikalarında izlenen geleneksel yaklaşımın terk edilmesinde ulus ötesi kuruluşların etkisi de unutulmamalıdır. Nitekim OECD, IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşlar bu süreç içerisinde neo-liberal görüşün bir parçası olan işletmeci düşüncüyü ön plana çıkarmış, özellikle ekonomik sıkıntılarla boğuşan gelişmekte olan ülkeler üzerinde olmak üzere, devletlerin yönetim sistemlerini etkileyecek bağlayıcı kararlar alarak kamusal reformların yayılmasında etkili olmuşlardır. Ulus üstü kuruluşların faaliyetlerinin dışında, dönemin kendisi ve getirdiği gelişmeler de – küreselleşme, teknolojinin sunduğu imkanların etkisi vb.- başlı başına kamu politikalarının dünyanın farklı yerlerinde yakınsamasına sebep olmuş, yeni kamu işletmeciliği yaklaşımı farklı biçimlerde zamanla tüm dünyaya yayılmıştır.

1990'lara gelindiğinde, ilk olarak Meksika, daha sonra Uzak Doğu, Arjantin ve Türkiye'yi vuran mali krizler, yoksulluk, işsizlik gibi neo-liberal politikaların olumsuz ve yıkıcı etkilerini gün yüzüne çıkarmış; IMF ve Dünya Bankası gibi ulus ötesi kuruluşlar tarafından desteklenen ve sürdürülen neo-liberal politikalara karşı muhalif seslerin yükselmesi artarak devam etmiştir. Ne var ki, ortaya çıkan mali krizler ve toplumsal sorunlar, bu uluslararası finans kuruluşları tarafından reform programlarının olması gerektiği gibi uygulanmadığına yorulmuştur. Hegemonyası kırılmayan neo-liberal görüş, 1980'lerdeki "minimal devlet" söylemini "piyasa-dostu devlet", "etkin devlet", "yönetişim" gibi söylemler üzerine kurmaya başlamıştır (Güzelsarı, 2004: 9).

Yönetişim modelinin "devlet-piyasa-sivil toplum ortaklık ilişkileri"ni içeren yapısına geçiş, "devlet-piyasa karşıtlığı" söylemleri ile daha önce ihmal edilen siyasal, ekonomik ve toplumsal kurumlar arasındaki ilişkileri bu sefer sisteme dâhil etmiştir (Güzelsarı, 2004: 11). Yönetişim ile birlikte, daha önceleri birbirinden ayrı durduğu vurgulanan bu üçlü yapı (devlet, piyasa/özel sektör, STK) bir araya gelerek Keynesyen refah

toplumunun terk edilmesiyle ortaya çıkan toplumsal dayanışma boşluğunun yerini doldurmuştur. Yine bu boşluğun beraberinde getirdiği yönetsel sistemlerin meşruiyetine dair yaşanan kriz dahil olan bu yeni aktörler ile çözülmek istenmiştir (Aktel, 2003: 161).

Yönetişim, bu açıdan bakıldığında, hiyerarşik olamayan, örgütler arası, devlet ve devlet dışı aktörlerin kamusal alana dair konulara birlikte yön verme eylemleri olarak tanımlanmaktadır (Sibeon, 2000: 291).

Öte yandan, hiç şüphe yok ki, yeni kamu işletmeciliği ve idari reformlar için fikirlerin büyük çoğunluğu yalnızca daha verimli ve bazı durumlarda daha etkili hükümet yapıları hedeflemekle kalmamaktadır. Aynı zamanda politik ve idari işler algısına yeni aktörlerin dahil edilmesini de içermektedir. Üstelik bazı durumlarda, yeni aktörler sadece konseptte dahil edilmekle kalmayıp, aslında yönetimin kendisi tarafından da kurulmaktaydılar. Çünkü bu yeni modelin özelliklerinden biri, genellikle sadece bu amaç için daha küçük, özerk kuruluşlara yetkilerin devredilmesini de içermektedir (Mehde, 2006: 66). Dolayısıyla, yeni kamu işletmeciliği ve yönetim kavramları, bu özellikleri ile, yerelleşme ve adem-i merkeziyetçilik kavramları ile birlikte sıkça kullanılmaktadırlar.

Tablo 2.5: Bölgesel Politika Açısından Yönetim ve Yönetişim

BÖLGESEL POLİTİKA (YÖNETİM)	BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI (YÖNETİŞİM)
Yönetim	Yönetişim
Merkezi	Adem-i Merkeziyetçi
Hiyerarşik	Çok düzeyli
Tepeden Kalkınma (Standardizasyon)	Tabandan Kalkınma (Farklılaşma)
Elit Projeler	Katılımcı Proje (Bölgesel demokrasinin geliştirilmesi)
Bölgeler Ülkeye Bağlı	Ülke Bölgelere bağlı
İdari Bölgeler	Aktif Bölgeler
Geri Kalmış Bölgeler	Tüm Bölgeler
Farklılıkların Dengelenmesi	Büyüme
Fiziksel, Teknik, Finansal Altyapı	Yumuşak Altyapı
Kamusal Önlemler	Ortaklık (Kamu-Özel)
Seçici Yardım	Bölgeselleşmiş Ekonomi Politikası
Kısa Dönem	Uzun Dönem (Sürdürülebilirlik- Cinsel Eşitlik)

Kaynak: Dulupçu, 2006: 246.

2.5. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları

Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları 2006 yılında kabul edilen ve 26074 sayılı *Resmî Gazete*’de 8/2/2006 tarihinde yayınlanan Mevzuatla kurulmaya başlanmıştır. Mevzuat bu yapılanmanın “sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak ortaya çıktığını” ifade ederken, ekonomik ve sosyal uyum kavramlarının toplumsal istikrar için önemine değinmiştir.

5949 No’lu Kanun ile yürürlüğe giren bu düzenlemenin sadece bir ihtiyaç değil, bir zorunluluk haline gelmesinin nedenleri mevzuat içerisinde verilmiştir. Bu nedenleri ekonomik, politik ve toplumsal olarak üç tema içerisinde değerlendirerek BKA’nın hedeflerini de açık bir şekilde kavramsallaştırabiliriz. Gerek yerel gerekse küresel rekabetteki değişimlere uyum sağlanması gerekliliği, finansal ve beşerî kaynakların rasyonel dağılımı ekonomi ağırlıklı gerekçelerken, bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesi hem ekonomik hem de toplumsal bir ihtiyaçtır.

Kurulumun siyasi boyutunu ise Avrupa Birliği’ne uyum sürecindeki yükümlülüklerin yerine getirilmesi oluşturmaktadır. İlk bakışta siyasi bir çerçevede incelenebilecek bu madde, ayrıntıya inildiğinde ekonomik boyutuyla da tezahür etmektedir. Nitekim mevzuatta, AB’nin aday ülkelere bölgesel kalkınma planları için sağladığı mali yardıma değinilmiş ve bu amaçla Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP) çerçevesinde bölgesel kalkınma planlarının başlatılmasının öngörüldüğü ifade edilmiştir. Bu programın hayata geçirilmesi için gerekli bütçenin büyük bir miktarı %85’lik bir oranla AB hibesinden (232 milyon Euro) sağlanmıştır. Hatta, AB üyelikleri gerçekleştiren ülkelerin bu süreçte yararlandıkları ve yüksek finansal imkân sağlayan ISPA, SAPARD, PHARE⁶ gibi programların Türkiye’ye de uygulanmasının beklendiği aktarılmıştır (Mevzuat, 2006: 8-9).

⁶ PHARE, ISPA, SAPARD programları sona ermiş, onların yerine 2007-2013 döneminde Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı uygulanmaya başlanmıştır.

Çevresel duyarlılığın artması, yerel kalkınma ve örgütlenme taleplerindeki artış ile birlikte bu taleplerin etkin bir şekilde yönlendirilmesi gerekliliği toplumsal çerçeve içinde değerlendirilebilecek maddelerdir.

Aşağıda gerekçelendirilen nedenler ve yorumladığımız temalar tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 2.6: Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurulum Amaçları

Gerekçeler	Temaları
Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi	Ekonomik
Yerel ve küresel rekabetteki değişimler	Ekonomik
AB'ne uyum sürecindeki yükümlülükler	Politik, Ekonomik
Finansal ve beşerî kaynakların rasyonel dağılımı zorunluluğu	Ekonomik
Çevresel duyarlılıktaki artış	Toplumsal
Yerel kalkınma ve örgütlenme taleplerinin artışı ve bu taleplerin etkin yönlendirilmesi ihtiyacı	Toplumsal

Türkiye’de 2019 yılı itibariyle Düzey 2 bölgelerde toplam 26 adet Bölgesel Kalkınma Ajansı bulunmaktadır. 2006 yılında ilk olarak İzmir ve Adana’da kurulan BKA’nın sayısı, daha sonra 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile 2008 yılında kurulan 8 yeni kalkınma ajansı ile 10’a yükselmiştir. 2009 yılına gelindiğinde ise 25 Temmuz tarihinde yayımlanan 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 16 adet Kalkınma Ajansı daha kurulmuş, böylece kalkınma ajansı sayısı 26’ya tamamlanmıştır.

Aşağıda ajanslar, kuruluş dönemleri ve merkezlerine dair bilgilerle tablolaştırılmıştır:

Tablo 2.7: Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Dönemleri

KURULUŞ DÖNEMLERİ	KALKINMA AJANSI	AJANS MERKEZLE Rİ	KAPSAMDAKİ İLLER
2006- 2008 Yılları Arasında	İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)	İzmir	İzmir
	Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA)	Adana	Adana, Mersin
	İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA)	İstanbul	İstanbul
	Mevlâna Kalkınma Ajansı (MEVKA)	Konya	Karaman, Konya
	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA)	Samsun	Amasya, Çorum, Samsun, Toka
	Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)	Erzurum	Bayburt, Erzincan, Erzurum
	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)	Van	Bitlis, Hakkari, Muş, Van
	İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA)	Gaziantep	Adıyaman, Gaziantep, Kilis
	Karacadağ Kalkınma Ajansı (KARACADAĞ)	Diyarbakır	Diyarbakır, Şanlıurfa
	Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)	Mardin	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt
2009 Yılında	Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA)	Tekirdağ	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ
	Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA)	Balıkesir	Balıkesir, Çanakkale
	Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)	Denizli	Aydın, Denizli, Muğla
	Zafer Kalkınma Ajansı (ZAFER)	Kütahya	Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak
	Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)	Bursa	Bilecik, Bursa, Eskişehir
	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA)	Kocaeli	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova
	Ankara Kalkınma Ajansı (ANKARAKA)	Ankara	Ankara
	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA)	Isparta	Antalya, Burdur, Isparta
	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA)	Hatay	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
	Ahiler Kalkınma Ajansı (AHİKA)	Nevşehir	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde
	Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN)	Kayseri	Kayseri, Sivas, Yozgat
	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA)	Zonguldak	Bartın, Karabük, Zonguldak
	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA)	Kastamonu	Çankırı, Kastamonu, Sinop
	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA)	Trabzon	Artvin, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Ordu, Rize
	Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA)	Kars	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
	Fırat Kalkınma Ajansı (FKA)	Malatya	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli

Kaynak: Erbaş, 2014: 76-77 tablosundan yararlanılarak yeniden kurgulanmıştır.

Kalkınma ajanslarının bölge sınırlarının belirlenmesinde, AB süreciyle gerekli kılınan istatistikleri üretmenin dışında, politika belirlemenin de temel bölgesel düzeyi olarak kurgulanan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (NUTS) temel alınmış, teşkilatlanma Düzey-2 (NUTS 2) kapsamında şekillenmiştir (T.C. Sayıştay Bakanlığı, 2017: 17).

Düzey-1 (NUTS 1) ve Düzey-2 (NUTS 2) bölgelerinin sınıflandırılmasında;

- Bölge kalkınma planları,
- İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması,
- Yerleşme merkezlerinin kademelenmesi çalışması ve kişi başına düşen GSYH,
- Sanayi sektöründe kişi başına üretim,
- Tarımsal üretim değeri,
- Nüfus yoğunluğu,
- Kentleşme oranı gibi bazı temel istatistiki göstergeler dikkate alınmıştır (T.C. Sayıştay Başkanlığı, 2017: 16).

Şekil 2.1: 26 Düzey- 2 Bölgesi ve Kalkınma Ajansları

Kaynak: T.C. Sayıştay Başkanlığı, 2018: 16.

Koray Karasu (2009), “Yerelleşme Söylemi ve Bölge Kalkınma Ajansları” adlı makalesinde BKA’nın ortaya çıkışını resmederken, iki ilgi çekici çıkarımda bulunur.

İlki, kamu örgütlerinin toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıktığı göz önünde bulundurulduğunda, bölgesel kalkınma ajanslarının ortaya çıkışını tetikleyen nedenleri bulmaya odaklanır. Ona göre, kamu örgütlenmelerinin toplumsal ve siyasal özü 1980 sonrası yaşanan devlet reformlarıyla birlikte kaybolmuş, toplumsal ihtiyaç kavramı tanımlanırken küresel iktisadi yapı ve onun gereklilikleri temel alınmaya başlamıştır. Bu reformların meşruluğu ise özelleştirme ya da kamu özel işbirliklerinde de kullanılan “katılım, yerellik ve verimlilik” söylemleriyle pekiştirilmektedir.

İkinci çıkarım ise, bu ajansların kurumsallaşma kaynağını ele alır. Ajansların kurumsallaşmasının AB’nin öncülüğünde olduğunu ifade ederken, bu durumu AB mevzuatının %75’lik gibi büyük bir oranının yerel veya bölgesel düzeyde olmasına dayandırır ve bu ajansların kendi bütünlüğünü sağlamak amacıyla AB tarafından geliştirilmiş kurumsal projelerden biri olarak gündeme geldiğine değinir. Bir başka deyişle, Türkiye’de BKA, bir ihtiyaç (ekonomik ve/ya örgütsel) doğrultusunda değil, AB üyeliği kapsamında gereklilik olarak kurulmuş olan bir politika transferi özelliği taşımaktadır (8-9). Reformların kapsamı ve hangi alanlarda gerçekleşeceği ülkelerin kendi takdirine kalmış bir durumken tam üyelik alabilmek için AB’nin aday ülkelere bölgesel kalkınma uygulamalarını bir zorunluluk olarak sunması, durumu politika transferi olarak yorumlamaya zemin hazırlamıştır.

Dulupçu (2006) ise konuyu incelerken biraz daha geniş bir pencereden bakarak kamusallaşma dayanağının yanı sıra düşünsel düzlemde konuyu ele almıştır. Avrupa’nın başını çektiği modern dünya tarafından üretilmiş olan teorik ve düşünsel gelişmelerin Türkiye’ye uygulanabilirliğini bölgesel politikalar bağlamında sorgulamış, Türkiye’nin kendi gerçekleri ve tarihsel yapısıyla bu teorilerin hayata geçirilmesi sürecinin tartışılması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü dışsal güdülenme olarak nitelediği bu yapı gerek düşünsel gerekse kimlik problemine yol açabilecek içselleştirilememe ihtimaliyle karşı karşıya kalabilir. Bu durum da Türkiye’nin modernleşme sürecindeki sıkıntılarının daha da derinleşmesine yol açabilecek bir potansiyele sahiptir.

Dışsal etkilerin rolünü bir kenara bıraktığımızda dahi birtakım olumsuz yorumlamalar gündemde kalmaktadır. Özellikle kalkınma söylemi ekonomi alanına indirgenerek faaliyetler bu doğrultuda yürütüldüğünde, bir de başarı kıstası ekonomik performans çerçevesinde değerlendirildiğinde, eleştirel yaklaşımlar bir kez daha gün yüzüne çıkmaktadır. Nitekim yeni kamu işletmeciliği anlayışının bir çıktısı olan bölgesel kalkınma anlayışı ve beraberinde getirdiği uygulamalar ekonomik verimliliği merkeze alırken toplumsal dayanaklarından ve o topluma ait düşünsel pratiklerinden uzaklaşmaktadır. Eşitlik, sosyal adalet, toplumsal sorumluluk ve dayanışma gibi kavramlara önem veren refah devletinin yerini alan yeni kamu işletmeciliği modeli kârlılık, verimlilik, rekabet, özelleştirme ve sınırlı devlet anlayışıyla ortak faydayı gözetmemeye dolayısıyla kamu yararı, kamu güvencesi, kamu çıkarı gibi değerlerin zayıflamasına sebep olurken, risk ve girişim odaklı, bireysel yarar ve çıkar gibi değerler ortaya çıkmıştır (Coşkun ve Alodalı, 2016: 224).

2.6. İstanbul Kalkınma Ajansı

2.6.1. Kuruluş Amacı

Ağustos 2009’da açılan İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA) mevzuata atıfta bulunarak kuruluş amacını;

“Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal Kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak”

şeklinde beyan etmiştir (İSTKA.org).

Ajans İstanbul’u küresel bir kent olarak konumlandırırken, kendisini çevreye duyarlı ve insan odaklı bir yaklaşımla yönlendirici ve etkili bir çözüm merkezi olarak tanımlamakta ve BKA’nın ortak özelliklerinden olan katılımcılık prensine değinerek bir nevi yönetim politikasını izleyeceğini vurgulamaktadır.

Ajans, proje ve faaliyetleri yürütürken şu değerleri temel alacağını savunur:

- Katılımcılık
- Yenilikçilik
- Tarafsızlık
- Şeffaflık
- Güvenilirlik
- Çözüm odaklılık
- Verimlilik
- Sürdürülebilirlik
- Bilimsellik
- Çevreye ve kültürel değerlere duyarlılık
- Toplumsal sorumluluk
- Etkinlik
- Erişilebilirlik
- Hesap verebilirlik
- Bütüncül yaklaşım

2.6.2. Ajans Faaliyetleri

4 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, madde 188'de belirtilen Kalkınma Ajanslarının görevleri aşağıda listelenmiştir:

- Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyetler ile projelere destek olmak, bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulanma sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçları Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bildirmek.
- Bölge plan ve programlarına uygun olarak, bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.
- Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen, bölge plan ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.
- Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğini geliştirmek.
- Bölgesel gelişmeye yönelik Ajansa tahsis edilen iç ve dış kaynaklı fonları, bölge plan ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.

- Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
- Bölgenin iş ve yatırım imkanlarının, ilgili kuruluşlarla iş birliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.
- Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.
- Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla iş birliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.
- Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.
- Ajansın faaliyetleri, mali yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayımlanacağı bir İnternet sitesi oluşturmak (Resmî Gazete, 2018: 70-71).

Ajans faaliyetlerini yönlendiren temel doküman ise İstanbul Bölge Planı'dır.

2.6.3. Sağladığı Destek Türleri

İstanbul Kalkınma Ajansı, mevzuatında belirtildiği şekilde, “Proje Teklif Çağrısı”, “Güdümlü Proje Desteği”, “Teknik Destek” ve “Fizibilite Desteği” olmak üzere dört çeşit destek aracı ile projeleri desteklemektedir (İSTKA.org).

2.6.3.1. Proje Destek Çağrısı

Ajansın her yıl belirlediği destek programlarından ilgili program kapsamında, potansiyel başvuru sahiplerinin, gereken usullere göre Ajansa proje teklifi sunmak üzere hazırlanan davetlerdir.

2.6.3.2. Güdümlü Proje Desteği

Güdümlü Proje Desteği, doğrudan destek sağlamaya yönelik, proje teklif çağrısı gerekmeksizin, bölge planında saptanmış olan öncelikler doğrultusunda, ajansın yönlendirdiği özel nitelikli projelerdir.

Güdümlü projelerde sivil toplum kuruluşları, kamu kesimi ve özel kesimin ortaklıkları teşvik edilmektedir.

Destek amaçları yönünden ikiye ayrılır. Amaçlarından biri sektörel ihtiyaçlar odağında üretim ve ihracatı güçlendirmek; niversite-sanayi iş birliğine teşvik etmek; sektörel çeşitliliği arttırmak; özel bilgi, beceri ve teknolojilerin geliştirilmesini, transferini veya yaygınlaştırılmasını sağlamak gibi maddeler yer alır. Sosyal temalar altında birleştirilebilecek ikinci amaç ile bölgenin kurumsal ve beşeri kapasitesinin geliştirilmesi planlanmaktadır. Bu kapsamda, toplumda sorumluluk bilinci ve sosyal dayanışma güçlendirilmek istenmektedir. Dezavantajlı gruplar, göçün etkileri, somut olmayan kültürel miraslar gibi konularda gelişme sağlanmak istenirken; yerel idarelerin ve kamu kurumlarının asli görev alanlarına giren projeler değerlendirmeye alınmaz.

2.6.3.3. Teknik Destek

Ajansın ilgili kurum ve kuruluşların teknik kapasitelerinin güçlendirilmesi maksadıyla, herhangi bir mali destek vermeksizin, mevcut personeli veya hizmet alımı yolu ile sağladığı destek türüdür.

2.6.3.4. Fizibilite Desteği

Ajansın sorumlu olduğu bölgenin gerek kalkınması, gerekse rekabet gücünün geliştirilebilmesi için gerekli olan, bölgenin girişimcilik ve yenilik kapasitesinin arttırılmasına, ekonomik olarak bölgenin karşılaşabileceği risk ve tehditlerin nlenmesine yönelik projelerin fizibilite çalışmalarına sağlanan doğrudan mali destek türüdür.

Sadece kâr amacı güden kurum ve kuruluşların faydalanamadığı bu destek türünden yararlanabilecek kurum ve kuruluşlar aşağıda listelenmiştir:

- Yerel yönetimler,
- Üniversiteler,
- Kamu kurum ve kuruluşları,
- Kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları,
- Sivil toplum kuruluşları,
- Organize sanayi bölgeleri,
- Küçük sanayi siteleri,
- Teknoparklar,
- Teknoloji geliştirme bölgeleri,
- Endüstri bölgeleri,
- İş geliştirme merkezleri gibi kurum ve kuruluşları,
- Birlikler ve kooperatifler.

2.6.4. Destek Verme Kriterleri ve Proje Değerlendirme Süreci

İstanbul Kalkınma Ajansı, sabit bir hedef kitleye seslenmemekte olup, yürütülen programların niteliğine göre başvuru sahiplerini değerlendirmektedir. Nitelikler ise sunulan Başvuru Rehberi ile her programda değişiklik göstermektedir. Programlara sağlanan hibe niteliğindeki destekler geri ödemesizdir (İSTKA.org).

Projelere başvuru proje destek çağrısı üzerinden ilerlemektedir. Potansiyel başvuru sahipleri, ajans tarafından belirlenen konular kapsamında, istenilen koşullara uygun olarak proje tekliflerini İstanbul Kalkınma Ajansı'na iletirler. Başvurular altı aşamalı bir değerlendirme sürecinden geçerek uygun bulunan programlara destek sağlanmaktadır.

İlk aşama, talep edilen belgelerin istenilen formatta, usule uygun olup olmadığının incelendiği ön inceleme aşamasıdır. Bu aşamadan başarılı bir şekilde geçen projeler, Bağımsız Değerlendirmeciler⁷ tarafından, Başvuru Rehberi'nde belirtilen değerlendirme

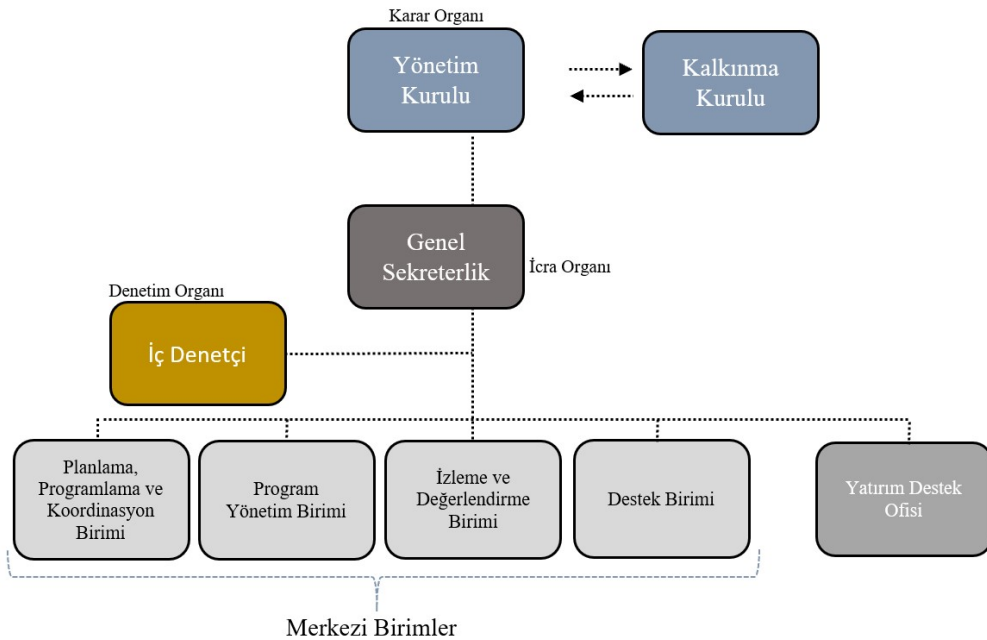
⁷ Alanında en az beş yıl uzmanlığı ve tecrübe birikimi olan Bağımsız Değerlendirmeciler, yükseköğretim kurumları öğretim elemanları ile kamu kurum ve kuruluşları personelinden Ajans tarafından uygun hizmet alımı yoluyla seçilen uzmanlardır.

kriterlerini baz alarak hem teknik hem de nitelik açısından değerlendirilir. Üçüncü aşamaya gelindiğinde, verilen proje tekliflerinin risk durumunu analiz etmek üzere, Genel Sekreter Ajansın personelini görevlendirerek ön izleme ziyaretinde bulunmasını sağlar. Dördüncü aşamada, Değerlendirme Komitesi daha önce Bağımsız Denetçiler tarafından incelenmiş olan projeleri bir kez daha değerlendirerek tavsiyelerini oluşturur. Daha sonra, başarılı olan proje listeleri ile tavsiyelerini Ajans Genel Sekreterliğine raporlar. Beşinci aşamada başarılı projelerin revize edildiği bütçe kalemlerinin incelenmesi yer alır. Genel Sekreterlik revize edilen yeni başarılı projeler listesini Yönetim Kurulu'na onay vermesi için sunar. Son aşamada, Yönetim Kurulu nihai listeyi onayladıktan sonra, öngörülen destek ödeneği ile sınırlı olmak üzere, projelere ajansın sağlayacağı mali desteği verir ve başvuru sahipleriyle sözleşme imzalanır (İSTKA.org).

2.6.5. Organizasyon Yapısı

Kurum ve kuruluşların bütün faaliyetleri için bir zemin oluşturan organizasyon yapısı, kurum kültürünü, kurum içindeki iletişim ağını ve iş birliği yapısını şekillendiren önemli bir oluşumdur.

Şekil 2.2: İstanbul Kalkınma Ajansı Organizasyon Yapısı

2009 ile 2010 yıllarında organizasyon yapısı ajansın icra organı olan Genel Sekreterliğe bağlı 5 alt birim, Yönetim Kurulu ve Kalkınma Kurulu olmak üzere 8 birimden oluşmaktaydı. 2011 yılı itibariyle bu yapıya iç kontrol mekanizmasını sağlaması amacıyla İç Denetçi eklenmiş ve bu sayı 9'a çıkmıştır. Günümüzde de Ajans, 9 alt birim ile faaliyetlerini sürdürmektedir.

2.6.5.1. Yönetim Kurulu

Ajansın karar organı Yönetim Kurulu'dur. Yönetim Kurulu hazırlanan ve kurul tarafından onaylanan rapor ve programları kanunca sorumlu kılınan devlet kurumunun onay için sunma yetkisine ve görevine sahip olan birimdir. Kuruluş mevzuatına göre, görevleri arasında sorumlu devlet kurumuna (2009-2011 arasında DPT Müsteşarlığı, 2012-2017 arasında Kalkınma Bakanlığı, 2018 itibari ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı) sunmak üzere;

- Yıllık çalışma programlarının ve Ajans bütçelerinin onaylanması,
- Genel sekreterin belirlenmesi,
- Yıllık ve ara (altı aylık) faaliyet raporlarının DPT Müsteşarlığına gönderilmesi bulunmaktadır.

Ajans görevleri arasında ise;

- Genel sekreterlik tarafından sunulan program, proje ve desteklenecek faaliyet teklifleri ile kişi veya kuruluşlara yapılacak yardımları onaylamak,
- Genel sekreterin belirlediği çalışma birimlerini ve bunlar arasındaki iş bölümünü onaylamak,
- İhtiyaçlar uyarınca yıl içerisinde bütçeyi gözden geçirmek,
- Yıllık malî raporu ve bütçe tahsisatlarını kesinleştikten sonra onaylamak,
- Taşınmaz ve taşınır mal alımı, satımı ve kiralanması ile beraber hizmet alımını hakkındaki kararları vermek,
- Ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek,
- Personel işe alımı ve işe son vermeye karar vermek,

- Taşınır malların (taşıt harici) alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımı konularında genel sekreterin yetkili olacağı sınırları tespit etmek bulunmaktadır.

2.6.5.2. Kalkınma Kurulu

Bölgesel gelişme hedefi doğrultusunda; bölgedeki yerel yönetimler, özel sektör, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler arasındaki iş birliğini geliştirmek ve Ajansı bölge kalkınması teması içerisinde yönlendirmek üzere oluşturulan Kalkınma Kurulu'nun görev ve yetkileri aşağıdaki gibidir:

- Yönetim Kurulu'na bölgenin önceliklerini, sorunlarını, tanıtımını ve potansiyelini içeren tavsiyelerde bulunmak,
- Yönetim Kurulu'nda yer alacak, yerel yönetim dışındaki, sivil toplum kuruluşu ve/ya özel sektör temsilcilerini seçmek,
- Yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını değerlendirmek ve Yönetim Kurulu'na ilgili öneriler sunmak.

2.6.5.3. Genel Sekreterlik

Genel Sekreterlik ise Ajansın icra organıdır ve Yönetim Kurulu'na karşı sorumludur. Görevleri arasında;

- Yönetim Kurulu kararlarını uygulamak,
- Yıllık çalışma programı ile bütçeyi hazırlamak ve bunları Yönetim Kurulu'nun onayına sunmak,
- Ajans gelirlerini tahsil etmek, 4'üncü maddeye göre belirlenecek usûl ve esaslar ile bütçe ve Yönetim Kurulu kararları uyarınca harcamaları gerçekleştirmek,
- Yönetim Kurulu'nca belirlenen sınırlar çerçevesinde, taşınır malların (taşıt harici) alımına, satımına, kiralanmasına ve hizmet alımına karar vermek,

- Sorumluluk bölgesindeki kişi, kurum ve kuruluşların proje üretme ve uygulama potansiyelini yükseltici faaliyetlerde bulunmak,
- Özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin teklif ettiği proje ve faaliyetleri değerlendirip bunlara malî destek sağlanmasıya yönelik önerileri Yönetim Kurulu'na götürmek,
- Desteklenen proje ve faaliyetleri takip etmek, değerlendirmek, denetlemek ve raporlamak,
- Bölgesel kalkınma konusu kapsamında yurt içi ve yurt dışındaki ajanslar ve kuruluşlarla iş birliği yapmak ve ortak projeler geliştirmek,
- Yerel yönetimlerin plânlama faaliyetlerine teknik destekte bulunmak,
- Ajans personelinin performans ölçütlerini belirleyerek performansını değerlendirmek,
- Personel işe alım ve işe son verme hakkındaki teklifleri Yönetim Kurulu'na vermek,
- Ajans genel sekreterliğini temsilen, bölgesel gelişme ile ilgili ulusal ve uluslararası toplantılara katılmak ve yurt dışı temaslarda bulunmak,
- Ajansın sekretarya işlerini ve görev alanına giren diğer hizmetleri yürütmek,
- Yönetim Kurulu tarafından kendine devredilen yetkileri kullanmak

vardır.

3.4.5.4. İç Denetçi:

İç kontrol sistemi şirket veya kurumların iç işleyişlerindeki olası problemlerin, mevcut aksaklıkların ve ileride oluşabilecek potansiyel risklerin önüne geçmek için belirli bir sistem dahilinde tanımlanmış kurallar ve düzenlemeler bütünüdür. İç kontrol sistemi kurularak;

- Operasyonların etkinliği ve verimliliği,
- Finansal ve operasyona dair bilgilerin güvenirliliği ve bütünlüğü,

- Faaliyetlerin yasa, düzenleme ve sözleşmelere uygunluğu,
- Varlıkların korunması

sağlamak istenmektedir.

Ana işlevi verimliliği arttırmak olan bu mekanizma ile aynı zamanda sistemin yeterliliği, usulsüzlük ve yolsuzluğun önlenmesi, yürütülen faaliyetlerin kurumun plan, ilke ve prensipleriyle paralel ilerlemesi, çalışanların kuruma bağlılıklarının artırılmasının sağlanması amaçlanır.

3.4.5.5. Yatırım Destek Ofisi

Yatırım Destek Ofisi, iş ve yatırım konularını merkezine alarak, İstanbul'un bu alanlarda geliştirilmesi, tanıtılması, yerli ve yabancı yatırımcıların bölgeye çekilmesinin sağlanması amacıyla faaliyetler yürütmektedir.

Şehrin sunduğu imkanlar, yatırım fırsatları hakkında kamuoyunu bilgilendiren birim, kendi bünyesi dahilindeki mali destek programlarının yanı sıra, TÜBİTAK ve KOSGEB dahil olmak üzere çeşitli kuruluşların sağladığı teknik ve mali destekleri hakkında da bilgilendirme yapar. Bilgilendirme yapmakla sınırlı kalmayan birim, girişimcilik ekosistemini canlı tutmak için potansiyel paydaşları bir araya getirecek etkinlikler düzenleyerek iş birliği ağlarının oluşmasında da öncülük yapar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL KALKINMA AJANSININ İNCELENMESİ

3.1. İSTKA'nın Doküman Analizi Tekniğiyle İncelenmesi

Bu bölümde, ajansın yayımlamış olduğu raporlardan yola çıkarak, doküman analizi tekniğiyle, ajansın kalkınma olgusuna yaklaşımı, İstanbul'un kalkınmasına yönelik belirledikleri hedefler ve bu hedeflere ulaşmak üzere izledikleri yollarının incelenmesi planlanmıştır. Ajansın kuruluşundan günümüze kadar olan süreci kapsayacak şekilde gerçekleştirilen bu çalışma, aynı zamanda ajansın bölgenin sosyoekonomik ihtiyaçlarını nasıl tespit ettiğini ve bu ihtiyaçları gidermek için hangi projeleri yaptığını çözümlemeyi hedeflemiştir.

3.1.1. İSTKA'nın Kalkınmaya Yaklaşımının Kurumsal Düzlemde İncelenmesi

Türkiye'de kalkınma faaliyetleri, hedeflerin belirlenmesi ve bu hedeflere ulaşmak üzere atılan birtakım adımlara rağmen, uzun süreli bir modelin oluşturulamaması ve beklenen hedeflerin sürdürülebilir bir noktaya getirilememesi sıkıntısını yaşamaktadır. Bu sorunu tetikleyen unsurlara verimli bir kurumsallaşmanın yakalanamaması dahil edilebilir. Dolayısıyla kalkınma hedeflerinin yanı sıra bu hedeflerine ulaşmak için yetkili mercii olan kurumların yapıları ve kalkınmaya dair duruşlarının incelenmesi önem arz etmektedir. Nitekim hedefleri belirleyen ve uygulayanlar da, öncelikleri oluşturanlar da bu merciiilerdir.

Benzer bir şekilde, sürdürülebilir bir kalkınmanın gerçekleşmesi için gerekli olan katılımcılık prensibinin başarılı bir şekilde uygulanmasının önünü açmak ve kapsayıcı bir iş birliği geliştirebilmek için kurumlara duyulan güvenin yüksek olması ve kurumların herkese seslenebiliyor olması kalkınmanın verimliliğini arttıran önemli unsurlardır. Bu noktada sadece kalkınma hedefleri değil, aynı zamanda kurumun kalkınmaya yaklaşımının ve kurum içindeki aktörlerin incelenmesi bizlere yeni

pencereler açabilir. Bu bölümün hedefi, bu doğrultuda, İstanbul'un kalkınması alanında faaliyetler yürüten İstanbul Kalkınma Ajansının kurumsal düzlemde incelenmesidir.

Bölüm boyunca, konuyu belirli bir çerçevede analiz etmenin yanı sıra Ajans'ın dünü ve bugünü arasında sağlıklı bir kıyaslama yapılabilmesi için standart bir yol izlenmesine karar verilmiştir. Bu doğrultuda Ajans bünyesindeki kurullar incelenirken kullanılmak üzere, kurumların özelliklerini gösteren standart bir tablo yapılandırılmıştır (bkz. Tablo 6.1, 6.2 ve 6.3). Kurum isimleri Ajans kaynaklarından veya ilgili kararnamelerden alınmış olup, kurum statüsü ve çalışma alanlarının tespit edilmesi tarafımızca oluşturulmuştur.

Statüler tespit edilirken Ajans raporlarındaki, sadece ağırlık olarak sunulan sınıflandırmalarla -kamu, özel sektör, STK, yerel yönetim- sınırlı kalınmamıştır. Konuyu daha ayrıntılı inceleyebilmek için, literatür taraması boyunca karşılaşılan özelliklerin incelenebileceği çeşitliliğin yakalanması hedeflenmiştir. Böylece, özellikle yeni bölgeselleşme ve yönetim başlıklarıyla, bunlara dahil olan değişimlerin incelenmesine katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Yapılacak sınıflandırmada Üniversite, STK, Devlet (Kamu Kurum ve Kuruluşları), Özel Sektör kavramları öncelikli olmuştur. Fakat "Kamu Kurumu" ve "Özel Sektör" gibi çok geniş bir yelpazeyi temsil eden tanımlamaların araştırmayı kısıtlayacağı düşünülmüş, bu durumu aşmak için, bu iki tanım altına girebilecek kuruluşların tutarlılık da gözetilerek farklı bir tasnife tâbi tutulmaları tercih edilmiştir. Bu kapsamda, tek tek kurumların kendilerini nasıl tanımladıkları da göz önünde bulundurularak kurumların yasal statülerinin incelenmesi yoluyla sınıflandırmalar yapılmıştır. Yasal statülere başvurulmasının sebebi, literatürde karşımıza çıkmayan fakat kurulda bulunan kurum ve kuruluşların tanımlamasında izlenilecek yolu mümkün olduğunca nesnel sunabilmektir. Fakat sınıflandırmanın esas amacının kurumların yasal statüsünün tespitinden ziyade kurulda temsil edilen aktörlerin faaliyet alanlarının tespiti olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla, yasal tanımlamaların kaçınılan genellemeye yönlendirdiği durumlarda, araştırmaya katkı sağlayacak ilgili kavram tercih edilmiştir.

Bu doğrultuda;

- Vakıf ya da devlet ayrımı gözetmeksizin yüksek öğretim kurumları “Üniversite”,
- Valilik, belediyeler, kaymakamlıklar “Yerel Yönetim”,
- Vakıflar, cemiyetler, dernekler “STK”,
- İl müdürlükleri, bölge müdürlükleri “Kamu Kurumu”,
- Birlikler, odalar, meclisler “Meslek Kuruluşu”

başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

Kendi isimleriyle kodlanan oluşumlar ise “Borsa” ve “Sanayi Bölgesi”dir.

Daha önce değinildiği gibi, literatürde karşımıza çıkmayan fakat kurulda bulunan kurum ve kuruluşların tanımlanması hususuna nasıl yaklaşıldığı ve karar süreci hakkında ayrıntılar aşağıda açıklanmıştır.

Örneğin, yukarıda “Meslek Kuruluşu” olarak sınıflandırılan Odalar ve Birlikler yasal statüleri bakımından, üstlendikleri hizmetler itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 5174 No.’lu Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu’nda “*tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları*” olarak konumlandırılmışlardır. Bu kuruluşlara kamu kurumu niteliğinin atanmış olmasına karşın, doğrudan kamu kurumu olarak tanımlanmak yerine ana tanımlamaların meslek kuruluşu olması, tayin edilecek sınıflandırmanın “Meslek Kuruluşu” yönünde olmasının dayanağını oluşturmuştur. Nitekim *Türk İdare Dergisi*’nde yayımlanan “Türkiye’de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları ile İlgili Temel Tartışmalar ve İngiltere’deki Tıp Mesleği ile İlgili Uygulama” başlıklı incelemede de hukuki niteliğinin kesin olarak belirlenemediğine değinilen kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, kuruluş ve işleyiş özellikleri bakımından kamu kurumuna benzese de güncel faaliyetleri açısından sivil toplum kuruluşuna benzediği belirtilmektedir (Avşarbey ve Dilekçi, 2014: 342-3). Dolayısıyla, iki grup altında birden gösterilemeyecek olan bu kuruluşların hem yanlış yorumlanmaya fırsat vermemesi, hem de kamu kurumu gibi genel bir kavramla araştırmayı verimsiz kılmaması amacıyla,

tanımlandıkları şekilde “Meslek Kuruluşu” altında incelenmelerine karar verilmiştir. Böylece kurul temsilcilerinin faaliyet alanlarına dair yorumlamaya da daha elverişli bir zemin hazırlanmıştır.

Benzer şekilde, sadece yasal boyutta incelendiğinde çalışmamızın temel konusundan uzaklaşılmasına sebep olabilecek sınıflandırma problemi kaymakamlıkların ve belediyelerin sınıflandırılmasında da karşımıza çıkmıştır. Resmi olarak incelendiğinde, valilikler ve kaymakamlıklar merkezi yönetimin bir unsuru iken, belediyeler yerel yönetime karşılık gelmektedir. Fakat böyle bir ayrıma gidilmesinin, yorumlanırken konu bütünlüğünden kopulmasına sebep olacağını düşünülmüştür. Araştırma konusu kapsamında önemli olan, daha önce de vurgulandığı gibi, faaliyet alanlarının aynı olmasıdır. Bir başka deyiş ile, üniversiteler eğitime, STK sivil topluma, meslek kuruluşları ise ilgili meslek alanına yönelik faaliyetler yürütürken, belediyeler ve kaymakamlıklar yerel yönetime dair alanlarda faaliyet göstermektedirler. Bu bağlamda, Kalkınma Kurulu’nda bulunan Kağıthane ya da Pendik Kaymakamlığı devleti değil, Beyoğlu Belediyesi gibi bulundukları bölgeleri temsil etmek için oradadırlar. O yüzden statü tanımlamasında valilik, belediyeler ve kaymakamlıklar “Yerel Yönetim” altında birleştirilmişlerdir.

Bir diğer tanımlama sıkıntısı yaşanan kuruluşlar ise borsalardır. İSTKA Kalkınma Kurulu 2010 yılı üyelerinden İstanbul Altın Borsası’nın 25094 Sayılı Resmî Gazete’nin 6. Madde’sinde “*kamu tüzel kişiliğini haiz bir kurum*” olarak tanımlanmasından hareketle başta “Kamu Kurumu” olarak sınıflandırılması uygun görülmüştür. Fakat Kalkınma Kurulu’nda bulunan bir diğer borsa olan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 2011 yılında TSPAKB tarafından yayınlanan raporda kamu kurumu statüsünde ele alınsa da (TSPAKB, 2011: 82), 2012 yılında Borsa İstanbul A.Ş. olarak ticaret siciline tescil edilerek şirkete dönüşüp, bu tarihten itibaren özel hukuk tüzel kişiliğine haiz olarak tanımlanmıştır. Üstelik 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nda belirtildiği gibi Altın Borsa’sı da Borsa İstanbul’a bağlanmıştır. Bu gelişmeler neden sadece hukuki statü ile hareket etmekten kaçındığımıza dair güzel bir örnek teşkil etmektedir. Kuruluş,

ister kamu tüzel kişiliği, isterse özel hukuk tüzel kişiliği ile tanımlansın, her hâlükârda kuruluşun faaliyet alanı, dolayısıyla da Kurul’daki temsil ettiği kesim aynı noktada konumlanmaktadır. Ek olarak, borsaların faaliyet alanları göz önüne alındığında, kalkınmanın sosyal yönünden ziyade ekonomik yüzü ile daha fazla ilgili olduğu da aşîkardır. Araştırmamızın kapsamının odağında bulunan sosyoekonomik kalkınma bakımından borsalar pasif bir özellik göstermekte, diğer bir deyişle toplum refahına doğrudan bir katkı sağlamamaktadır. Dolayısıyla, tabloda sadece kendini temsil edecek şekilde “Borsa” sınıflandırılmasıyla kendi başına bir grup olarak ele alınması yoluna gidilmiştir. Bir diğer kendi ismiyle sınıflandırılacak olan grup ise Sanayi Bölgeleri’dir.

Son olarak, hukuki statüsüne erişilemeyen Marmara Belediyeler Birliği ve İstanbul Toptancılar Çarşısı daha önce tanımlanan hiçbir sınıflandırmamıza dahil edilememiştir. Sosyoekonomik kalkınma ile de doğrudan ilişkilendirilemeyen bu kuruluşlar tabloda “Diğer” başlığı altında gösterilmiştir. “Diğer” sınıfı içine dahil edilen Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu’nun (DEİK) ise, atandığı sınıflandırmaya aldanıp dikkatten kaçmaması gereken bir kuruluş olduğu mutlaka ifade edilmelidir. Zira, DEİK’i bu sınıfa dahil etmemizin sebepleri yukarıda bahsi geçen etkenlerden farklıdır. Kuruluş kendini “*gönüllü bir iş birliği ağı*” olarak tanımladığı için STK kapsamına dahil edilebilir, fakat faaliyet alanı bakımından da Meslek Kuruluşu özelliği ile öne çıkmaktadır. Kritik olan ise yetkileri ve etkileşim ağı göz önünde bulundurulduğunda STK ya da Meslek Kuruluşu kapsamında ele alınan kurum ve kuruluşlardan çok daha kapsamlı bir varoluşa sahip olmasıdır. Dolayısıyla bu iki sınıflandırma altına da alınamayacak olan kuruluş “Diğer” sınıfı altında incelemeye dahil edilmiştir. (Metnin sonraki kısımlarında bu kurul üzerinde ayrıntılı olarak durulacaktır.)

Şu ana kadar açıklanan Kurul üyelerinin statülerinin tespitine yönelik çalışma; sivil, devlet, özel sektör temsilcilerinin kalkınma ekseninde birbirleriyle ne derecede iş birliği içinde hareket ettiklerinin ve yeni bölgeselleşmenin çok aktörlülük özelliğini ne derece taşıdıklarının tespit edilmesi amacına yönelikti. Aktörlerin incelenmesinin yanı sıra bir diğer önemli konu, İstanbul’un sosyoekonomik kalkınmasına destek vermek amacıyla

kurulan Ajans’ın kalkınmanın yönünü hangi doğrultuda çizdiğidir. Bu kapsamda İSTKA bünyesinde rol alan Kurul üyelerinin incelenmesinde üzerinde durulması gereken bir diğer konu da üyelerin çalışma temalarıdır. Bu temalar ilgili tablolarda “Çalışma Alanı” başlığı altında ifade edilecektir. Kurumların çalışma alanları tespit edilirken, temelde, sosyoekonomik kalkınmanın ölçütlerinden olan ekonomi, sağlık, eğitim, kültür, çevre gibi alanlara yönelen kurum ve kuruluşlar ile bu kuruluşların kurum içindeki ağırlığı tespit edilmek istenmiştir. Bu doğrultuda, Kurul üyeleri sınıflandırılırken bahsedilen alanlar üzerinden gruplandırılmış, bu sınıflara uymayan üye kurumlar ise kendilerini açıklayacak şekilde tanımlanarak okuyucuya kendi yorumunu yapma fırsatı verilmek istenmiştir.

3.1.1.1. İSTKA Yönetim Kurulu

Ajans bünyesindeki Yönetim Kurulu 5449 Sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” uyarınca Vali, Büyük Şehir Belediye Başkanı, Sanayi ve Ticaret Odası Başkanları sabit olacak şekilde, Kalkınma Kurulu üyelerinden seçim yoluyla en yüksek 3 oyu alan üyelerden oluşmaktadır (İSTKA.org).

Aşağıda 2019 itibariyle Yönetim Kurulu’nda yer alan kurum ve kuruluşlar verilmiştir.

Tablo 3.1: İSTKA 2019 Yönetim Kurulu Listesi

İSTKA YÖNETİM KURULU			
KURUM	STATÜSÜ	ÜYE KURUM ÇALIŞMA ALANI	
İstanbul Valiliği	Yerel Yönetim	Yerel Yönetim	
İstanbul Büyükşehir Belediyesi	Yerel Yönetim	Yerel Yönetim	
İstanbul Sanayi Odası	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	Sanayi
İstanbul Ticaret Odası	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	Ticaret
Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu	Diğer	Ekonomi	
İlim Yayma Cemiyeti	STK	Eğitim	Kültürel Değerler
Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı	STK	Kültür	Kültürel Değerler

Bölümdeki tüm tablolar araştırmacı tarafından kurgulanıp hazırlanmıştır.

Ajansın karar organı olan Yönetimin Kurulu'nun ilk dört üyesi kuruluşundan itibaren aynı kurum ve kuruluşlardan oluşmaktadır. Bu dört üyeden ikisi yerel yönetim, diğer iki üye meslek kuruluşudur; ekonomik eksende sanayi ve ticaret alanlarında çalışma yürütmektedirler.

Diğer üç temsilcinin kurumsal statüsü ve çalışma alanları kurumun kalkınma anlayışına dair araştırmaya iç gözü kazandırmak üzere bir çıkış noktası sağlayabileceği düşüncesiyle aşağıda ayrıca incelenmektedir.

1986 yılında kurulan, Dış Ekonomik ilişkiler Kurulu (DEİK), Türkiye'deki özel sektör çalışmalarında dış ticaret, hizmet, uluslararası yatırımlar, lojistik ve müteahhitlik başta olmak üzere dış ekonomik ilişkileri yürütme amacıyla hareket eden gönüllü bir "iş diplomasisi" örgütüdür.

Özel sektörle sınırlı kalmayan kuruluş, kamu ve sivil toplumu da içerecek şekilde kalkınma olgusunun karşımıza çıkardığı küresel ve bölgesel düzeyde siyasi ve ekonomik gelişmeleri şekillendirmeyi vizyon edindiğini beyan etmektedir. Küresel rekabet, girişimcilik, AR-GE odağı yine aynı şekilde küresel güçlü bir varlık yakalama eğilimini göstermektedir.

Bünyesinde barındırdığı 95 kurucu kuruluş ve kurumsal üye ile temsil gücü yüksek, katılımcılığı ön plana çıkaran bir kuruluştur. Kuruluşun çatısı altında bulunan organizasyonlar ise ekonomiyi merkeze alınarak seçilmiştir. Önemli olma potansiyeli barındıran bir diğer üye kurum özelliği ise, üye kurum ve kuruluşların İstanbul merkezli değil, Türkiye geneline yayılmış olmalarıdır (deik.org.tr).

1951 yılında kurulan İlim Yayma Cemiyeti, kendini milli ve manevi değerlere odaklı bir hayır kurumu olarak konumlandırmaktadır. 1972 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile kamu yararına hizmet eden vakıf statüsüne geçmiştir. Cemiyetin ülke kalkınması yorumu incelendiğinde milli, ahlaki, manevi ve kültürel değerleri sahiplenilen, onları koruyan ve geliştiren, vatanını ve milletini seven fertlerden müteşekkil bir toplumun oluşturulmasında rol oynamak istedikleri görülmektedir. Bu doğrultuda eğitim ve kültür

faaliyetlerinde bulunan kuruluş, sadece İstanbul’da değil, Türkiye’nin dört bir tarafına kadar uzanan operasyon ağına sahiptir. Hizmetleri arasında imam hatip okulları açıp eğitim vermek, öğrencilere yurt sağlamak, şubeleriyle halka yönelik çalışmalarda bulunmak ve başarı kriterlerine uyan öğrencilere burs vermek bulunmaktadır.

1994 yılında, 14 kuruluş ile kurulan Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı’nın 109 kurucu üyesi bulunmaktadır. Bu üyeler, sayıları toplamda 700 civarındaki şubeleriyle, dernek, vakıf, ocak, federasyon ve birliği oluşturan 70 kuruluşun temsilcileridir. Kuruluş amaçlarını şöyle beyan etmektedirler:

“Toplumların huzur içinde yaşayabilmesi için, bir yandan çalışma ve çalıştırma hürriyetine sahip olarak maddî refahını elde etmesi, diğer yandan manevî ihtiyaçlarını tatmin etmek için inanç, din ve dinine göre yaşama hürriyeti gibi demokrasinin temel haklarına dayanarak terbiye ve eğitim yoluyla ahlâk ve fazilet duygularını geliştirmesi gerekir.” (tgtv.org).

Bu beyanları; kalkınmada refah artışının önemini vurguladıkları gibi, mevcut toplumun inanç ve kültürüne de aynı şekilde önem verdiklerini ve bu değerler üzerine eğildiklerini göstermektedir. Bu kapsamda görülmektedir ki küresel değerlerin şekillendirdiği kalkınma girdilerinin yanı sıra yerel boyutta karşımıza çıkan toplumsal değerlerin korunması ve geliştirilmesi vakfın ayırt edici özelliğini oluşturmaktadır.

Vakıf aynı zamanda, Batı’da gerçekleşen Fransız İhtilali ve 1948 BM İnsan Hakları Beyannamesi’ne atıfta bulunarak, dünyadaki gelişmelerin Türkiye’deki kültürden (yahut vakıf olarak sahiplendikleri değerlerden) kopuk olmadığını vurgulamak suretiyle, demokrasi ve insan haklarına verdikleri öneme parmak basmaktadır.

Son olarak, belli başlı faaliyetleri incelendiğinde, vakfın;

- Türkiye’nin Edirne, Denizli, Şanlıurfa, Kayseri gibi birçok şehrinde STK platform toplantısı yaparak Türkiye’nin farklı bölgelerini kapsadığı,

- Kürt Meselesi Raporu yayımlayarak ve Alevi Çalıştayı'na temsilci göndererek, Türkiye'deki farklı kimlikleri çalışma alanlarına dahil ettiği,
- Sudan, Etopya⁸ temasları; Pakistan, Kosova, Çeçenistan çalışmaları, Filistin Platformunun kurulması öncülüğü gibi Türkiye dışında yaşanan gelişmeleri gündemine aldığı

görülmüştür.

Yönetim Kurulu üyelerinin incelendiğinde birtakım başlıkların ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. İlk olarak, üyelerin İstanbul özeline değil, Türkiye geneline seslendikleri görülmüştür. Bu da bölgeselleşme ile şekillenen kalkınma ajanslarının yerel ve özerk kalkınma odağına değil, merkezin ihtiyaçları ve/ya merkez değerlere eğildiğini yahut İstanbul merkezli bir yapı gösterip etkileşim ağını tüm ülkeye yaydığını göstermektedir.

İkinci olarak, Yönetim Kurulu üyelerinin çalışma alanları incelendiğinde iki yerel yönetim ve iki ekonomi alanında bulunan kuruluşların merkez tarafından sabit atanması merkeze bağımlı bir yapının varlığına işaret etmektedir.

Yerel yönetim dışta bırakıldığında, geri kalan beş üyenin üçünün ekonomi odaklı olması kalkınmanın iktisadi boyutuna verilen önemi yansıtmaktadır. Diğer iki STK'nın eğitim ve kültür alanlarında faaliyet göstermesi ve genç nüfusu hedef almaları, uzun vadeli kalkınma hedefleri olduğu yorumuna zemin hazırlayabilir. Böyle bir durumda bu iki kurumun hedeflerinin milli, muhafazakâr bir çizgide ilerlediği, toplumsal değerlerin öncülüğünde gelişen bir kalkınma programı yürütüldüğünü göstermesi bakımından değinilmesi gereken bir husustur.

Yukarıda incelendiği gibi, demokrasi, rekabet gibi evrensel olgulara da değinen bu kuruluşlar ülke değerlerine/normlarına seslenen yapılanmalarıyla da ön plana çıkmaktadır. Bu durum Kalkınma Ajansı yapılanmasının, Türkiye'deki yerel değerler

⁸ Kurumun kaynağında Etopya olarak geçmekte olan ülkenin Etiyopya olduğu düşünülmektedir.

üzerinden yeniden yorumlanmış olduğu izlenimini vermektedir. Sadece kar odaklı değil, toplumsal değerleri (ya da toplumda var olan bazı değerleri yahut bazı kesimlerce kabul edilmiş olan değerleri) teşvik edici bir yapılanma gözetildiği muhtemeldir. Bu durum, kalkınma yapılanmasının ve temsilcilerinin ülkenin sosyal ve kültürel değerleriyle şekillendiği yönünde yorumlanabilir.

Kültürel ve sosyal değerlerin temsil edildiğine dair çıkarım bu değerlerin içeriğine girmeden verilirse yüzeysel bir saptamadan daha öteye geçemeyecek, hiç şüphesiz ileri araştırmalara kapı aralayamayacaktır. Dolayısıyla kültürel değerleriyle ön plana çıkan kuruluşlar tarafından benimsenen değerler yakından incelendiğinde, daha çok ülke içine seslenen, toplumun her kesimine de eşit şekilde hitap ettiği iddia edilemeyecek bir yapının da göze çarptığına değinmek gerekir. Bu noktada İstanbul halkının değerlerine, önceliklerine dair bir araştırma yapıp kurum kalkınma anlayışı ile karşılaştırılmalı olarak incelenebilir. Böylece, kurumun İstanbul'u ne derece temsil ettiğine, ihtiyaçlarını gidermede ne derece yerel halkla benzer hedefler geliştirebilecek bir yapılanma içerisinde olduğuna dair bir analiz yapılabilir. Nitekim, gerçek anlamda, sürdürülebilir bir kalkınma sağlanabilmesi için sosyal tabanın iyileştirilmesi en temel hedef olması gerekmekte ve bu doğrultuda da kapsayıcılık prensibi öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, temsil edilen değerlerin toplumla uyumu önem arz etmekte olup İstanbul gibi çok kültürlü bir bölgede ise çok sesliğin gözlemlenmesinin faydalı olacağı ön görülmektedir.

Kuruldaki iki STK yapılanması (özellikle İlim Yayma Cemiyeti) bünyesinde yardım kuruluşu niteliği de göstermektedir. Bu noktada, Kalkınma Ajanslarının kuruluşunun temel çıkış noktası olan küresel ya da bölgesel rekabette gerekli olan bilgi, üretim, tanıtım alanlarına katkı sağlayacak, yetkinlik arttırıcı ya da kaynak verimliliğini arttıracak uygulama alanlarına sahip olmadıkları görülmektedir. İstanbul Sanayi Odası, İstanbul Ticaret Odası bu özellikleri gösterse de Kalkınma Kurulu tarafından İstanbul'un kalkınmasında yönetici merci olarak seçtikleri üç üyenin ikisinin bünyesinde bulundurduğu bu özellikler dikkate değerdir. Nitekim, 2010 yılındaki ilk kalkınma kurulundan 2016 yılına kadar, Kalkınma Kurulu tarafından seçilen üyelerin Müstakil

Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD), Türkiye İş Adamları, Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON), Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) veya Borsa İstanbul üyeleri arasından çıkmaktayken, 2017 yılında sadece atanmış kişilerin Yönetim Kurulu’nu temsil etmesinin akabinde, bir sonraki yıl (2018) Kalkınma Kurulu’ndaki 28 asil, 4 yedek üye arasından güncel liste seçilerek günümüze kadar gelmiştir. Bu durum iki şekilde yorumlanabilir: Birincisi, kuruluşundan bugüne Yönetim Kurulu iktisadi kalkınma temelli yapılanmasını kültür ve eğitim gibi konularla genişletmiştir. İkincisi bu değişimin, aşağıdaki başlıkta ayrıntısına gireceğimiz Kalkınma Kurulu üyelerinin hem çeşitliliğinin hem de temsilci sayısının azaldığı bir döneme denk gelmesidir. İlgi çekici ve önemli sonuçlar doğuracağı muhakkak olan bu değişimin değerlendirilmesini, çalışmamızın sınırlarını aşacak bir uğraş olacağından, bu alanda gerçekleştirilecek farklı çalışmalara bırakmak daha doğru olacaktır.

3.1.1.2. İSTKA Kalkınma Kurulu

Kalkınma Kurulu, herhangi bir organizasyon yapısında (örgütsel yapı da denebilir) genel kurula tekabül etmektedir. Yönetim Kurulu’yla birebir etkileşim içindeki Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu’nda olduğu gibi 5449 Sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” uyarınca belirlenmektedir. En fazla yüz kişiden oluşabilecek bu kurul için kamuoyuna duyuru yapılarak talepler toplanmaktadır. Kurul özel kesim, kamu, STK, üniversiteleri ve yerel yönetimleri kapsayacak şekilde çok paydaşlı bir yapıda kurulmaya çalışılır. Gelen talepler Bakanlar Kurulu tarafından değerlendirilerek dört yıl boyunca görev yapacak olan kurul üyeleri seçilip resmî gazetede yayınlanmaktadır (İSTKA.org).

Kalkınma Kurulu, üyeleriyle birlikte ilk kez 2010 yılında görev başı yapmıştır. Bir sonraki sene de aynı üyelerden oluşan Kalkınma Kurulu (seçilen üyelerin görev süresi 4 yıldır) listesi Ajansın yıllık faaliyet raporlarında yer almıştır. Fakat 2012’den 2017’e kadar olan faaliyet raporlarında Yönetim Kurulu listesi verilmişken, Kalkınma Kurulu listesine rastlanmamıştır.

2017 yılındaki raporda ise konuya dair yapılan açıklama şöyledir:

“19 Ağustos 2016 tarihli ve 29806 Sayılı Resmî Gazete’ de yayımlanan 2016/9112 Kalkınma Ajansları Kalkınma Kurullarına Temsilci Gönderecek Kurum ve Kuruluşların Belirlenmesi ve Bazı Bakanlar Kurulu Kararlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Karar ile Kalkınma Kurulu Üye Listelerine ilişkin tablo yürürlükten kaldırılmış ve temsilcilerin kalkınma kurullarındaki görevleri başka bir işleme gerek kalmaksızın sona ermiş sayılmıştır.” (İSTKA, 2017: 10)

Daha sonra yeni üyelerin seçilmesi için gerekli süreç ve çağrı yapılacağına dair bilgilendirme yapılmış olup üyelik sürecinde değişikliğe rastlanmamıştır. Fakat 2018 yılı raporunda da Kalkınma Kurulu’nun tam listesine ulaşamamıştır. Güncel listeye, 6 Aralık 2017 Tarihli ve 30262 Sayılı *Resmî Gazete*’de yayımlanan 2017/10800 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı üzerinden ulaşılmıştır.

Kalkınma Kurulu listelerinin araştırılması sonucunda toplamda iki ayrı listeye ulaşılmıştır. Dolayısıyla, İstanbul Kalkınma Ajansının Kalkınma Kurulu incelemesi bu iki liste üzerinden yürütülmüştür.

Kalkınma Kurulu üyelerini incelemeye başlamadan önce, raporlar incelenirken göze çarpan bir konuya değinmenin alternatif sorular doğuracağı öngörülmüş, yeni bir araştırma konusuna zemin hazırlayabilme fırsatı değerlendirilmek istenmiştir. Ajansın yıllık faaliyet raporları incelenirken, 2016 yılından itibaren Ajansın zayıflıkları başlığı altında Kalkınma Kurulu’nun etkin bir şekilde kullanılamamasına dair sunduğu beyan dikkat çekmiştir. Bu durumda Kalkınma Kurulu’nun bölge içerisindeki kamu-özel sektör kurumları, üniversiteler, STK arasında iş birliğini geliştirmek üzere oluşturulduğunun ve bölgenin kalkınması için Yönetim Kurulu’nu bölgenin sorunları, potansiyeli gibi konularda bilgilendirip, onlara tavsiye vermek üzere görevlendirildiklerinin hatırlatılması gerekmektedir.

Kalkınma Kurulu’nun etkililik gösteremediği kuruluşa, proje konuları nasıl belirlenmektedir? Bölgenin kalkınması için yürütülen GÜDÜMLÜ ve Mali Destek Projeleri gibi faaliyetlerin konu başlıkları nasıl tespit edilmektedir? İstanbul’un farklı kesimlerini,

şehri etkileyen farklı dinamikleri temsil eden Kalkınma Kurulu etkili değil ise karar mercii olan Yönetim Kurulu tüm süreci şekillendiren ana aktör müdür? Eğer böyle bir durum söz konusu ise, Ajansın demokratik, katılımcı ve kapsayıcı olma söylemi havada kalmaktadır. Nitekim 2014 tarihli Devlet Denetleme Kurulu (DDK) raporunda da değinildiği gibi Kalkınma Kurulu'nun etkisiz ve yetkisiz yapılar olduğuna dair yaygın kanının sorgulanması gerekmektedir (DDK, 2014: 779).

Yukarıdaki paragrafla ilişkili olarak İstanbul'daki kalkınmaya dair ihtiyaçların nasıl saptandığı meselesi de gündeme gelen bir diğer sorudur. Gerek Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kuruluş amacı gerekse yönetim prensiplerinin gereği çok düzeyli bir etkileşim ağının yanı sıra proaktif bir yapılanma ve demokratik süreçlerle çok sesli bir oluşum çerçevesinde Ajansın şekillenmesi beklenmektedir. Ancak bu koşullar altında, bölgenin gerçek anlamda kalkınması için gerekli olan çok boyutlu etkenler farklı alanlarda uzmanlaşmış kurul temsilcileriyle gündemde tutulabilir. Farklı uzmanlıklarla dinamik bir tartışma ortamı yakalanması hem kapsayıcılığı, hem de verimi arttıracaktır. Bu dinamik tartışma ortamının etkin bir şekilde gerçekleşmediği durumda, bölge için doğru ihtiyaçların tespit edilip edilemediğine dair soru işaretlerinin doğması olağandır. Dolayısıyla, Ajans bünyesindeki Kalkınma Kurulu'nun verimli bir şekilde kullanılamaması üzerine çalışılabilecek ilgi çekici bir alan olarak göze çarpmıştır.

3.1.1.2.1. İSTKA 2019 Kalkınma Kurulu

Bu başlık altında, İstanbul Kalkınma Ajansında görev alan güncel Kalkınma Kurulu üye listesi daha önce açıkladığımız statüleri ve çalışma alanları kapsamında incelenecektir. Sonraki sayfada Ocak 2019 tarihi itibarıyla Ajansın web sitesi üzerinden erişilen Kalkınma Kurulu'nda yer alan kurumlar tablo olarak sunulmuştur.

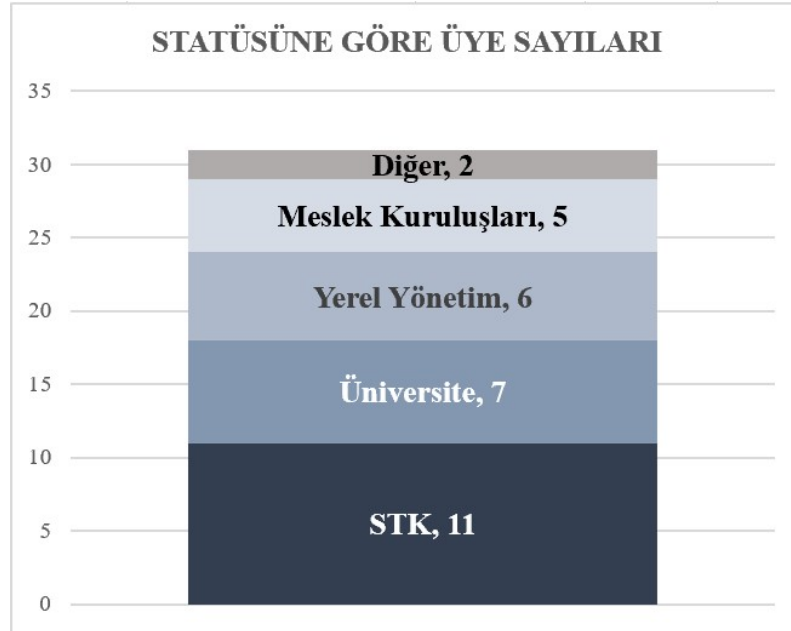
Tablo 3.2: İSTKA 2019 Kalkınma Kurulu Listesi

İSTANBUL KALKINMA AJANSI KALKINMA KURULU ÜYELERİ - 2019			
ÜYE KURUM	STATÜSÜ	ÜYE KURUM ÇALIŞMA ALANI	
Bağcılar Belediye Başkanlığı	Yerel Yönetim	Yerel Yönetim	
Beyoğlu Belediye Başkanlığı	Yerel Yönetim	Yerel Yönetim	
Bezmialem Vakıf Üniversitesi	Üniversite	Eğitim	Sağlık
Birlik Vakfı	STK	Kültür	Gençler
Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu	Diğer	Ekonomi	
İktisadi Kalkınma Vakfı	STK	AB İlişkileri	
İlim Yayma Cemiyeti	STK	Eğitim	Kültürel Değerler
İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı	STK	Kültür	Kültür, Sanat
İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	İhracat (Maden)
İstanbul Medipol Üniversitesi	Üniversite	Eğitim	Sağlık
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	Üniversite	Eğitim	Üniversite
İstanbul Sanayi Odası	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	Sanayi
İstanbul Teknik Üniversitesi	Üniversite	Eğitim	Teknik
İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	İhracat (Tekstil)
İstanbul Ticaret Odası	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	Ticaret
İstanbul Üniversitesi	Üniversite	Eğitim	
Kağıthane Kaymakamlığı	Yerel Yönetim	Yerel Yönetim	
Küçükçekmece Kaymakamlığı	Yerel Yönetim	Yerel Yönetim	
Mimar ve Mühendisler Grubu	STK	Diğer	
Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği	STK	Ekonomi	
Pendik Kaymakamlığı	Yerel Yönetim	Yerel Yönetim	
Sağlık Bilimleri Üniversitesi	Üniversite	Eğitim	Sağlık
Sultanbeyli Belediye Başkanlığı	Yerel Yönetim	Yerel Yönetim	
Türk Kültürüne Hizmet Vakfı	STK	Kültür	Milli Değerler

Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği	STK	Ekonomi	Sanayi ve İş İnsanları
Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı	STK	Kültür	Kültürel Değerler
Türkiye İhracatçıları Meclisi	Diğer	Ekonomi	İhracat
Türkiye İş Kadınları Derneği	STK	Ekonomi	Kadın
Türkiye Seyahat Acentaları Birliği	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	Turizm
Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı	STK	Diğer	
Yıldız Teknik Üniversitesi	Üniversite	Eğitim	Teknik

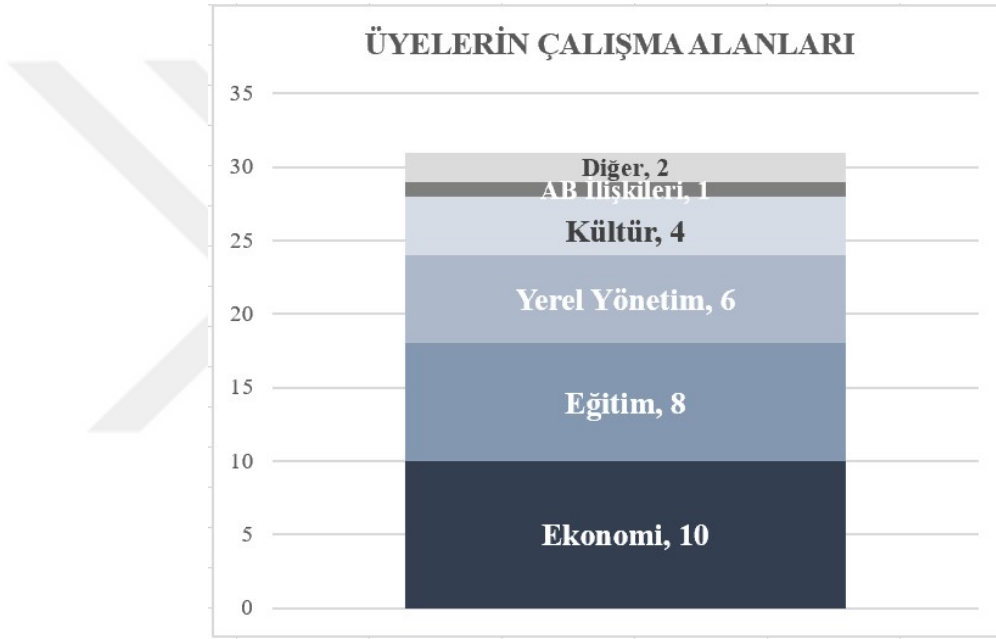
2019 yılı itibarıyla Kalkınma Kurulu 31 üyeden oluşmaktadır. Üyeler statülerine göre incelendiğinde büyük çoğunluğunun STK temsilcilerinden oluştuğu görülür (11 temsilci). STK'yı sırasıyla Üniversiteler (7 temsilci), Yerel Yönetimler (6 temsilci), Meslek Kuruluşları (5 temsilci) ve Diğer (2 temsilci) kategorilerindeki temsilciler izlemektedir.

Grafik 3.1: Statülerine Göre İSTKA 2019 Kalkınma Kurulu Üyeleri

Kurulda yer alan delegelerin temsil ettiği kuruluşların çalışma alanlarına göre ağırlıkları aşağıdaki grafikte görselleştirilmiştir. Ekonomi ve Eğitim alanlarının çoğunlukta olduğu kurulda İstanbul'dan 6 yerel yönetim de temsil edilmektedir.

Grafik 3.2: Çalışma Alanlarına Göre İSTKA 2019 Kalkınma Kurulu Üyeleri

Eğitim kurumu dahilinde gruplandırılan üyeler 3'ü sağlık, 2'si teknik olmak üzere 7 adet üniversitenin rektör ve rektör yardımcılarının yanı sıra kültürel değer üzerine yapılanan 1 vakıftan oluşmaktadır.

Ekonomi grubu altında değerlendirilen üyelerin dahil oldukları kurumların 4'ü uluslararası ticarete (1'i maden ve diğer 1 tanesi de tekstil olmak üzere 3'ü ihracat) odaklanan, diğerleri sanayi, turizm ve dış ekonomik ilişkilere odaklanan kurum ve kuruluşlardan meydana geldiği görülmektedir. Kurul bünyesinde ekonomi merkezli kuruluşları temsil eden toplam 10 üye bulunmaktadır.

Ekonomik faaliyetlerde bulunan kuruluşların sivil ayağını oluşturan örgütler; iş dünyasında çalışan kişileri bir araya getiren 3 adet derneği temsilen bulunan delegelerin

yanı sıra bir de “think tank” özelliği gösteren düşünce kuruluşu görevi gören İktisadi Kalkınma Vakfı’ndan oluşmaktadır. İKV, AB ilişkileri ve Türkiye üzerine odaklanmış, ekonomik alanla beraber siyasi süreçleri de faaliyet alanı içerisine dahil etmiş bir vakıftır (ikv.org.tr). Kalkınma Ajanslarının kuruluşunda gerekli bütçenin %85’lik oranının AB hibesinden karşılandığı göz önünde bulundurulmuş, bu yüzden sınıflandırmaya hususi olarak AB İlişkileri eklenmiştir. Dolayısıyla İktisadi Kalkınma Vakfı, AB İlişkileri sınıfını temsil etmektedir.

Çalışma alanını Kültür olarak kodladığımız kuruluşlar incelendiğinde, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (İKSV), kültür sanat alanında bienal, film, müzik, tiyatro alanında etkinlikler yaparak kültürü milli ve manevi değerler sınırlamasından daha geniş bir perspektifte ele alan tek temsilcidir.

Diğer üç temsilcinin ikisinden (İlim Yayma Cemiyeti, Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı) yukarıda bahsedildiği için burada ayrıca üzerlerinde durulmamaktadır. Kültür teması içerisindeki son temsilci olan Birlik Vakfı ise, üniversite öğrencilerine yönelik faaliyet gösteren bir STK olup Yönetim Kurulu’ndaki diğer iki STK ile benzer özellikler göstermektedir. Kurumun özgün faaliyetlerinde ise el sanatları, dil alanlarında eğitimler vermek bulunmakta; yetiştirdiği gençleri tanımlarken vatansever, inançlı sıfatlarını kullanmalarının yanında çağdaş, bilimsel ve teknolojik bilgilere sahip bireyler olarak tanımlamaları kuruluşun kalkınmaya dair sentezci yaklaşımını göstermektedir. Bu tanımlama çağın gerektirdiği yetkinliklerin kazandırılması misyonu üzerinden değerlendirildiğinde kalkınmanın önemli unsurlarına dair Vakfın farkındalığının olduğu görülür. Bu noktada söylemin yanı sıra faaliyet ve projelerin incelenmesinin ise daha sağlıklı bir analiz sağlayacağı unutulmamalıdır. Fakat Kalkınma Kurulu temsilcilerinin icrada etkisiz olması ve her bir kurum ve kuruluşun ayrıntılı incelenmesi bütünüyle farklı bir çalışmanın konusu olabilecek denli geniş olduğu ve çalışmamızın sınırlarını aşacağından dolayı, bu türden bir incelemeye burada ayrıntılı bir şekilde girilmemesi tercih edilmiştir.

3.1.1.2.2. Kuruluşundan Günümüze İSTKA Kalkınma Kurulu Üyelerinin Karşılaştırılması

Bu bölümün amacı, güncel Kalkınma Kurulu listesini sayısal verilerle sınırlı kalmadan, daha ayrıntılı ve derin yorumlayabilmektir. Bunun için kuruluşundan günümüze İSTKA bünyesinde faaliyet gösteren Kalkınma Kurulu üyelerinin incelenmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda yapılan incelemede göze ilk çarpan değişim Kalkınma Kurulu temsilcilerinin hem nicel, hem de niteliksel yapısında meydana gelmiştir.

2010-11 yıllarında görev yapan Kalkınma Kurulu üyelerine dair aşağıda hazırlanan tablo incelenebilir.

Tablo 3.3: İSTKA Kalkınma Kurulu Üyeleri- 2010

İSTANBUL KALKINMA AJANSI KALKINMA KURULU ÜYELERİ- 2010			
KURUM	STATÜSÜ	ÜYE KURUM ÇALIŞMA ALANI	
ANADOLU ASLANLARI İŞADAMLARI DERNEĞİ	STK	Ekonomi	
AVRASYA SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ	STK	Ekonomi	Sanayi
BEYLİKDÜZÜ ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	Sanayi Bölgesi	Ekonomi	Sanayi
BİLİŞİM SANAYİCİLERİ DERNEĞİ	STK	Ekonomi	Bilişim
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ	Üniversite	Eğitim	
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI İSTANBUL BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ	Kamu Kurumu	Çalışma ve Sosyal Güvenlik	
ÇEVRE VE ORMAN İL MÜDÜRLÜĞÜ	Kamu Kurumu	Çevre	
DENİZ TİCARET ODASI	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	Ticaret
DENİZCİLİK MÜSTEŞARLIĞI İSTANBUL BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ	Kamu Kurumu	Ulaşım, Haberleşme	
DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER KURULU	Diğer	Ekonomi	
DOĞAL HAYATI KORUMA VAKFI	STK	Çevre	
EKONOMİ MUHABİRLERİ DERNEĞİ	STK	Medya	
EKONOMİ VE DIŞ POLİTİKA ARAŞTIRMALAR MERKEZİ DERNEĞİ	STK	Ekonomi	Ekonomi-Siyaset
GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIKLARI DERNEĞİ	STK	Ekonomi	Gayrimenkul
GAZİOSMANPAŞA BELEDİYESİ	Yerel Yönetim	Yerel Yönetim	
GENÇLİK VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ	Kamu Kurumu	Gençlik-Spor	
GÜMRÜK MÜSTEŞARLIĞI İSTANBUL GÜMRÜK VE MUHAFAZA BAŞ MÜDÜRLÜĞÜ	Kamu Kurumu	Ekonomi	Ticaret
HABİTAT İÇİN GENÇLİK DERNEĞİ	STK	Beşeri-Sosyal	
İKİTELLİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	Sanayi Bölgesi	Ekonomi	Sanayi
İKTİSADİ GİRİŞİM VE İŞ AHLAKI DERNEĞİ	STK	Ekonomi	Girişim + Ahlak
İKTİSADİ KALKINMA VAKFI	STK	AB İlişkileri	Sosyo-ekonomik Kalkınma

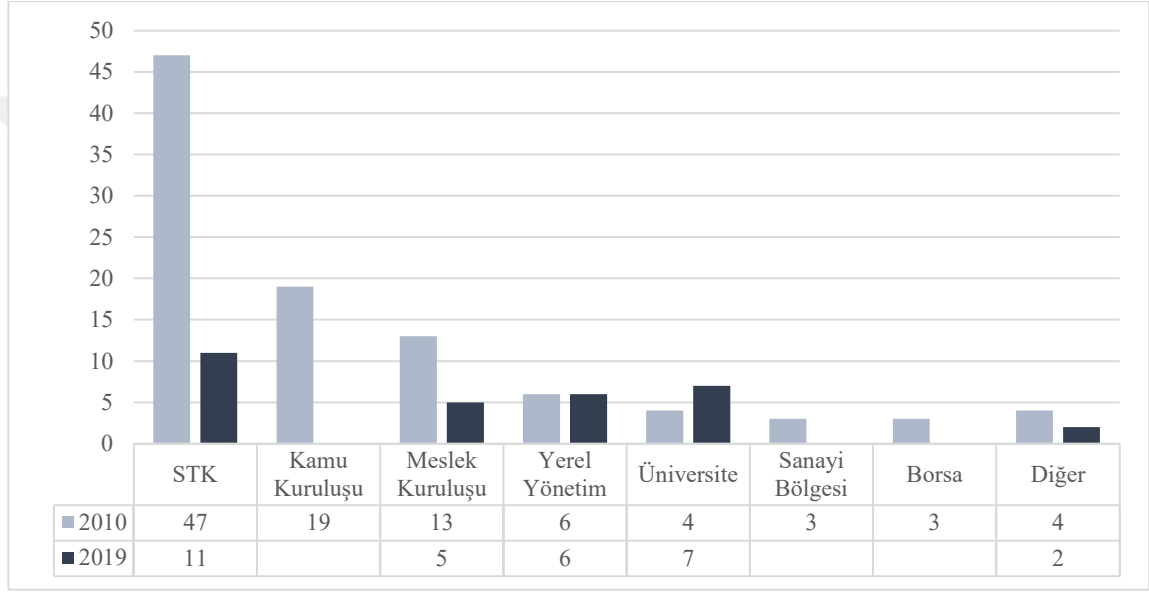
İL DEFTERDARLIĞI	Kamu Kurumu	Diğer	
KÜLTÜR VE TURİZM İL MÜDÜRLÜĞÜ	Kamu Kurumu	Kültür-Turizm	
MİLLÎ EĞİTİM İL MÜDÜRLÜĞÜ	Kamu Kurumu	Eğitim	
SAĞLIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	Kamu Kurumu	Sağlık	
İNSAN KAYNAĞINI GELİŞTİRME VAKFI	STK	Beşeri-Sosyal	
İSLAM TARİH, SANAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMA MERKEZİ	STK	Kültür	Kültürel Değerler**
İSTANBUL 2010 AVRUPA KÜLTÜR BAŞKENTİ AJANSI	STK	Kültür-Turizm	Kültür-Sanat-Turizm
İSTANBUL ALTIN BORSASI	BORSA	Ekonomi	
İSTANBUL AVRUPA BİRLİĞİ ÖNCÜLERİ DERNEĞİ	STK	AB İlişkileri	
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	Yerel Yönetim	Yerel Yönetim	
İSTANBUL ÇOCUKLARI VAKFI	STK	Beşeri-Sosyal	Çocuk
İSTANBUL ESNAF VE SANATKARLAR ODALARI BİRLİĞİ	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	
İSTANBUL İHRACATÇI BİRLİKLERİ	Kamu Kurumu	Ekonomi	
İSTANBUL İL ÖZEL İDARESİ	Kamu Kurumu	Diğer	
İSTANBUL KÜLTÜR VE SANAT VAKFI	STK	Kültür	Kültür-Sanat
İSTANBUL MENKUL KIYMETLER BORSASI	BORSA	Ekonomi	
İSTANBUL SANAYİ ODASI	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	Sanayi
İSTANBUL ŞEHİR KÜLTÜR TARİHİ ARAŞTIRMALARI MERKEZİ	STK	Kültür	Kültür-Tarih
İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	Üniversite	Eğitim	Teknik
İSTANBUL TİCARET BORSASI	BORSA	Ekonomi	
İSTANBUL TİCARET ODASI	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ	Üniversite	Eğitim	
İL PLANLAMA VE KOORDİNASYON MÜDÜRLÜĞÜ	Kamu Kurumu	Diğer	
İSTANBUL TOPTANCILAR ÇARŞISI	Diğer	Ekonomi	
İŞ DÜNYASI VAKFI	STK	Ekonomi	
İŞ HAYATI DAYANIŞMA DERNEĞİ	STK	Ekonomi	
KADIKÖY BELEDİYESİ	Yerel Yönetim	Yerel Yönetim	
KADIN GİRİŞİMCİLER DERNEĞİ	STK	Ekonomi	Girişimcilik
KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ GELİŞTİRME VE DESTEKLEME İDARESİ BAŞKANLIĞI İSTANBUL İKİTELLİ HİZMET MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ	Kamu Kurumu	Ekonomi	
KÜÇÜKÇEKMECE KAYMAKAMLIĞI	Yerel Yönetim	Yerel Yönetim	
MARMARA BELEDİYELER BİRLİĞİ	Diğer	Yerel Yönetim	
MARMARA İŞ HAYATI DERNEKLERİ FEDERASYONU	STK	Ekonomi	
MARMARA ÜNİVERSİTESİ	Üniversite	Eğitim	
MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ	STK	Ekonomi	Sanayi
RADYO TELEVİZYON YAYINCILARI MESLEK BİRLİĞİ	Meslek Kuruluşu	Medya	Televizyon
REKLAMCILAR DERNEĞİ	STK	Medya	Reklamcılık
RUMELİ YÖNETİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ	STK	Ekonomi	
SANAYİ VE TİCARET İL MÜDÜRLÜĞÜ	Kamu Kurumu	Ekonomi	Sanayi Ticaret
SOSYAL HİZMETLER İL MÜDÜRLÜĞÜ	Kamu Kurumu	Sosyal Hizmetler	
ŞEHİR PLANCILARI ODASI İSTANBUL ŞUBESİ	Meslek Kuruluşu	Şehir Planlama	
TÜRKİYE EROZYONLA MÜCADELE, AĞAÇLANDIRMA VE DOĞAL VARLIKLARI KORUMA VAKFI	STK	Çevre	
TURİSTİK OTELCİLER, İŞLETMECİLER VE YATIRIMCILAR BİRLİĞİ	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	Turizm

TURİZM GELİŞTİRME VE EĞİTİM VAKFI	STK	Ekonomi	Turizm
TUZLA KAYMAKAMLIĞI	Yerel Yönetim	Yerel Yönetim	
TUZLA ORGANİZE DERİ SANAYİ BÖLGESİ	Sanayi Bölgesi	Ekonomi	
TÜKETİCİYİ KORUMA DERNEĞİ	STK	Diğer	
TÜM SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ	STK	Ekonomi	
TÜRK EĞİTİM VAKFI	STK	Eğitim	
TÜRK KÜLTÜRÜNE HİZMET VAKFI	STK	Kültür	
TÜRK SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ	STK	Ekonomi	
TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	
TÜRKİYE DIŞ TİCARET DERNEĞİ	STK	Ekonomi	Ticaret
TÜRKİYE EĞİTİM GÖNÜLLÜLERİ VAKFI	STK	Eğitim	
TÜRKİYE EKONOMİK VE SOSYAL ETÜDLER VAKFI	STK	Diğer	
TÜRKİYE GAZETECİLER CEMİYETİ	STK	Medya	Gazete
TÜRKİYE GENÇ İŞADAMLARI DERNEĞİ	STK	Ekonomi	
TÜRKİYE GÖNÜLLÜ TEŞEKKÜLLER VAKFI	STK	Kültür	Kültürel Değerler**
TÜRKİYE İHRACATÇILAR MECLİSİ	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	Ticaret
TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU İSTANBUL BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ	Kamu Kurumu	Diğer	
TÜRKİYE İŞ KURUMU İSTANBUL İL MÜDÜRLÜĞÜ	Kamu Kurumu	Çalışma ve Sosyal Güvenlik	
TÜRKİYE İŞADAMLARI VE SANAYİCİLERİ KONFEDERASYONU	STK	Ekonomi	Sanayi
TÜRKİYE KALİTE DERNEĞİ	STK	Diğer	
TÜRKİYE KATILIM BANKALARI BİRLİĞİ	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	Finans
TÜRKİYE MİLLİ KÜLTÜR VAKFI	STK	Kültür	Eğitim
TÜRKİYE SEYAHAT ACENTALARI BİRLİĞİ	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	Turizm
TÜRKİYE SİGORTA VE REASÜRANS ŞİRKETLERİ BİRLİĞİ	Meslek Kuruluşu	Ekonomi	Finans
TÜRKİYE TURİZM YATIRIMCILARI DERNEĞİ	STK	Ekonomi	Turizm
TÜRKİYE ÜÇÜNCÜ SEKTÖR VAKFI (TÜSEV)	STK	Diğer	
TÜRKİYE YATIRIM DESTEK VE TANITIM AJANSI İSTANBUL İRTİBAT OFİSİ	Diğer	Ekonomi	
ULAŞTIRMA BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ	Kamu Kurumu	Ulaştırma, Haberleşme	
ULUSLARARASI REKABET ARAŞTIRMALARI KURUMU	STK	Diğer	
ULUSLARARASI TAŞIMACILIK VE LOJİSTİK HİZMET ÜRETENLERİ DERNEĞİ	STK	Ulaştırma, Haberleşme	
ULUSLARARASI YATIRIMCILAR DERNEĞİ	STK	Ekonomi	
ULUSLARARASI NAKLİYECİLER DERNEĞİ	STK	Ulaştırma, Haberleşme	
ULUSLARARASI TEKNOLOJİK, EKONOMİK VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR VAKFI	STK	Diğer	
VAKIFLAR I. BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ	Kamu Kurumu	Diğer	

2010 yılındaki ilk Kalkınma Kurulu, bünyesinde barındırdığı birbirinden farklı, çok sayıda kuruluşu temsil eden 100 üyesiyle, daha geniş bir temsil gücüne sahip gözükmektedir. Gerek sayısal olarak gerekse temsil edilen kurum ve kuruluşların çeşitliliği açısından günümüz Ajans'ından oldukça farklıdır.

Sadece delegelerin kurum statüleri bakımından 2019 yılı kuruluyla kıyaslama yapıldığında ortaya çıkan tablo aşağıdaki grafikte sunulmuştur:

Grafik 3.3: Statüsüne Göre İSTKA 2010- 2019 Kalkınma Kurulu Üyelerinin Karşılaştırması

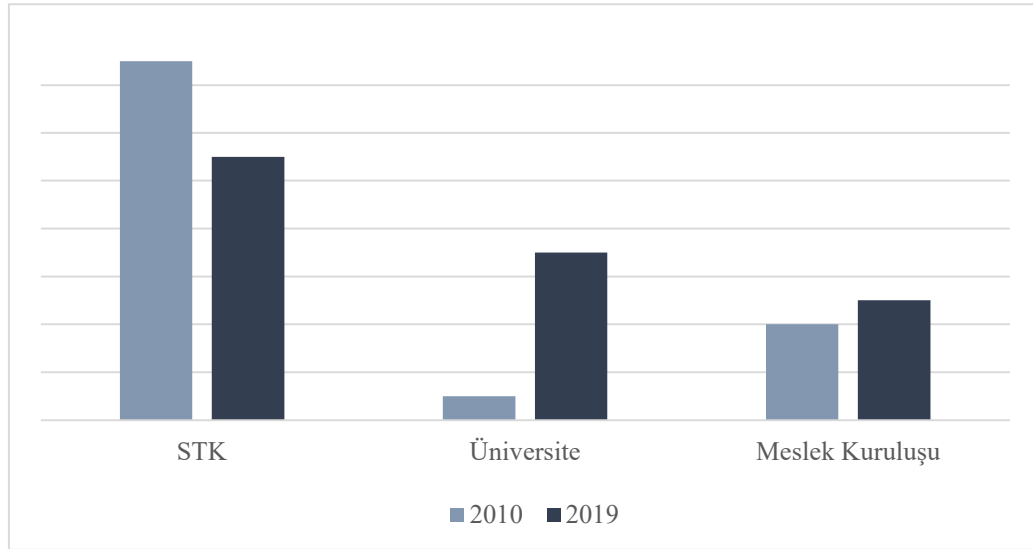
Grafikte incelenebileceği gibi,

- 2010 yılındaki kurulda temsil edilen Kamu Kuruluşları, Sanayi Bölgeleri ve Borsalar 2019 yılındaki kurulda yer almamaktadırlar.
- STK temsilcilerinin sayısı yaklaşık dörtte bir oranda azalmasına rağmen sayısal olarak kuruldaki çoğunluğunu muhafaza etmektedir.
- Temsil edilen yerel yönetimler sayıca sabit kalmakla beraber, temsil edilen bölgeler farklılık göstermiştir.
- Meslek Kuruluşlarının kuruldaki temsilci sayısı azalmıştır.
- Üniversitelerin temsilci sayısı ise artmıştır.

Kurul üye toplam sayısında görülen azalma (2010'daki 100 olan üye sayısının 2019'da 31 üyeye düşmesi) göz önünde bulundurulduğunda, üye kurum ve kuruluşların dağıldığı

grupların büyüklüklerinde de azalma gözlenmesi olağandır. Bu yüzden, yukarıda sunulan sayısal değişimin yanı sıra Kalkınma Kurulu’ndaki kurum ve kuruluşların temsil ağırlıklarında yaşanan değişimlerin incelenmesi ayrı bir önem arz etmektedir. Bu incelemeyi kurarken izlenen yol şu şekildedir: 2010 yılındaki üye sayısı baz alınarak 2019 yılındaki üye sayısına göre kurulda bulunması gereken üye sayısı her bir grup için hesaplanmıştır. Başka bir ifadeyle, 2019 yılındaki üye sayısı 2010 yılıyla aynı oranda kalsaydı her gruptan görülmesi gereken üye sayısının tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Daha sonra bulunan bu rakamları kullanarak kurullardaki ağırlık değişimleri hesaplanmıştır. Bu çerçevede ele aldığımızda karşımıza çıkan değişim aşağıdaki grafikte görselleştirilmiştir.

Grafik 3.4: İSTKA Kalkınma Kurulu Üye Statülerinin Kurul İçindeki Ağırlıklarında Gözlemlenen Değişim

Grafikte de görüldüğü gibi:

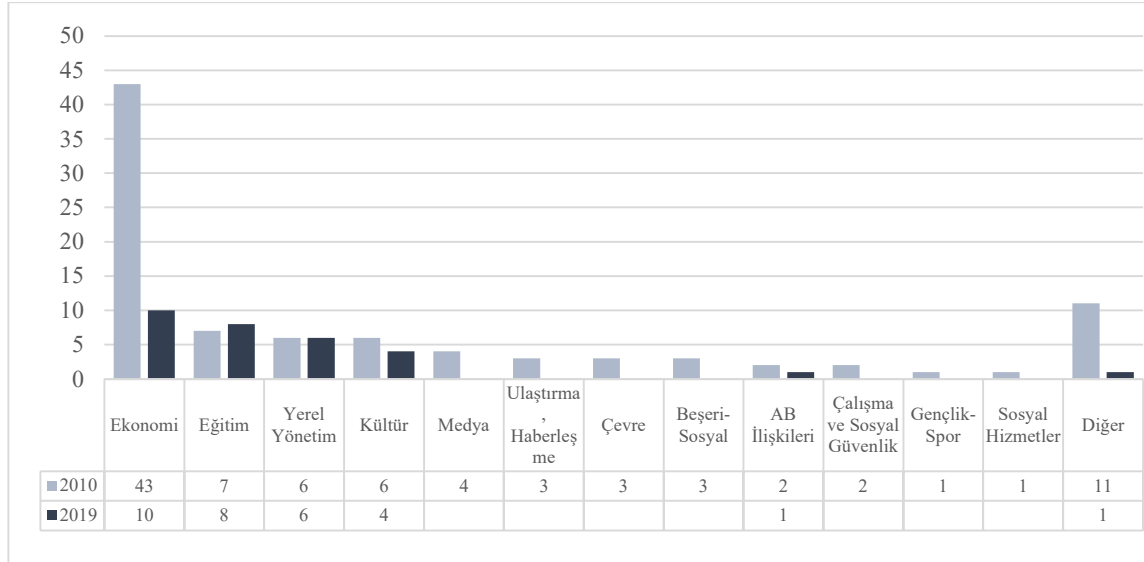
- 2019 yılı Kalkınma Kurulu’ndaki Üniversitelerin temsil edilme oranı, Ajans’ın ilk Kalkınma Kurulu’na kıyasla dört kattan fazla artmıştır. Bu da, kurul bazında

incelendiğinde, bölgenin kalkınmasında üniversitelerin dikkate değer bir oranda öne çıktıkları anlaşılmaktadır.

- 2019 kurulunda çoğunluğu oluşturan STK'ların kurul içindeki ağırlıkları sayısal bakımdan bir azalma göstermektedir.
- Sayısal olarak en büyük azalmanın gözlemlendiği Meslek Kuruluşlarının ise kurul içindeki ağırlıklarında küçük bir miktarda artışın yaşandığı görülmektedir.

Kurumların statülerinin yanı sıra çalıştıkları alanları incelemek ise kalkınmanın paydaşlarına, dolayısıyla kalkınmanın ilgili görüldüğü konulara dair çıkarımda bulunmaya yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda yapılan inceleme sonucunda ortaya çıkan tablo aşağıdaki grafik üzerinden incelenebilir.

Grafik 4.5: Çalışma Alanlarına Göre İSTKA 2010- 2019 Kalkınma Kurulu Üyelerinin Karşılaştırması

Kıyaslamaya göre en büyük ve dikkat çekici değişim kurulda temsil edilen konularda meydana gelmiştir. Günümüze kadar gelen süreçte Medya, Çevre, Ulaştırma ve Haberleşme kalkınma anlayışında kendine ayrılan yeri kaybetmiştir.

Çevre ve Orman İl Müdürlüğü, Ulaştırma Bölge Müdürlüğü, Türkiye İş Kurumu İstanbul İl Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İstanbul Bölge Müdürlüğü gibi kamu kuruluşlarının kurulda artık bulunmuyor olması merkezi ve/ya resmi kararlar neticesinde olabileceğinden incelememizde bu konuya ayrıntılı girilmemiştir. Aynı şekilde, devlet teşkilatı kurumlarının üyeliklerinin nasıl ve hangi hedeflerle gerçekleştiği de başlı başına ayrı bir inceleme konusu olabilir. Fakat bu bilgilere erişimin ne derece mümkün olduğu bir yana, kamu idaresine dair konular da araştırma kapsamımızın dışında kalmaktadır. Bu noktada, yönümüzü tez konusu kapsamında incelediğimiz faktörlere çevirdiğimizde, karşımıza çıkan inceleme alanı, bölgesel kalkınmanın tabandan gelen, gönüllü katılımı öne çıkaran yapılanması olmalıdır. Bu durumda, bu başlık altında esas inceleme alanının merkezi idare faaliyetlerinden ziyade, gönüllü kuruluşlara yönelerek yapılandırılmasının daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

Yukarıda da değinildiği gibi, katılımcılık prensibinin kalkınma ajanslarının en temel özelliklerinden olduğu göz önüne alındığında, incelemenin daha çok STK ve gönüllü kuruluşlar üzerinden yapılması, konunun kendi sınırları içerisinde incelenmesi adına daha sağlıklı olacağına karar verilmiş, dolayısıyla incelemenin ilerleyen kısımlarında bu doğrultuda hareket edilmiştir.

Çevre konularını temsil eden 2010 delegelerinden Doğal Hayatı Koruma Vakfı ve Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı gibi çevre odaklı STK'lar 2019'da kurulda yer almamaktadır. Bu da ilk bakışta, Ajansın günümüz kalkınma anlayışında sürdürülebilir eksende, doğaya sahip çıkan yaklaşımın biraz daha arka planda kaldığını düşündürmüştür. Keskin bir sonuç çıkartılıp beyanda bulunulmamasının sebebi ise, araştırmanın ikinci bölümü olan proje değerlendirmesinde çevre konularının işlendiğine dair veriler elde ettiğimiz için konu burada sadece temsiliyet boyutunda yorumlanmıştır.

Faaliyetlerini gençler üzerinden yürüten STK'lar incelendiğinde, 2010 yılında “Beşeri-Sosyal” teması içerisinde gösterdiğimiz kuruluşların yerini 2019 yılında “Kültür” şeması

içerisinde ele aldığımız “milli ve manevi değerler” odaklı STK’ların almış olduğu görülmektedir. Karşılaştırılan kuruluşların iki ayrı tema içerisinde incelenmesinin sebebi ise faaliyet alanlarının ve odaklarının farklı olmasıdır. 2010 yılı temsilcilerinin, hedef kitlesinden bağımsız olarak gerek Türkiye’de gerekse küresel alanda her bir bireyin karşılaşabileceği olay ve kavramlar üzerinden hareket ettikleri göze çarpmaktadır. Bu noktada 2010 yılındaki bu kurumlara dair detay verilmesi karşılaştırmayı anlamlı kılacaktır.

1997 yılında kurulan, Habitat İçin Gençlik Derneği’ni konumuz bağlamında iki şekilde inceleyebiliriz. Hedef kitlesi yönünden incelendiğinde dernek çalışmalarını din, dil, siyasi görüş, cinsiyet, cinsel yönelim ayrımı yapmadan toplumdaki tüm dezavantajlı grupları kapsayacak şekilde yürüttüğünü beyan etmektedir. Çalışma alanları incelendiğinde ise, yönetim, finansal bilinç, girişimcilik ve kırsal kalkınma gibi alanlarda kapasite geliştirici projelere eğilmektedir. Kapasite geliştirme olgusu burada önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkar. Çünkü optimizasyon, yetkinlik gibi kavramların kalkınmanın birincil hedeflerinden olduğuna literatürde sıklıkla değinilmiştir. Proje kapsamına aldığı bireylere yetkinlik kazandırarak geleceklerine yön verme fırsatını bireye sunan, çağımızın işleyen parametreleriyle üretici pozisyona gelmelerine katkı sağlayabilecek bu yaklaşımın yanı sıra, derneğin kamu politikalarına değinirken yalnızca yerel ve ulusal düzeyde kalmadığı ve küresel bir açılım gösterdiği gözlemlenmiştir. Nitekim dernek, Türk gençliği ile dünya gençliği arasında bir iletişim köprüsü olma misyonunu da üzerine almıştır (habitatdernegi.org).

İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı 1988 yılında, toplumun dezavantajlı kesimlerinin küreselleşme sürecinde maruz kaldığı olumsuz gelişmelerle ve toplumsal eşitsizliğin getirileriyle baş etmelerine katkıda bulunma amacıyla kurulmuştur. Dezavantajlı durumdaki kadınlar, gençler, göçmenler gibi beşeri kaynakların ekonomik, kültürel ve sosyal gelişmesine sekte vuran, onları olumsuz yönde etkileyen eğitim, sağlık, istihdam gibi konularda yaşadıkları sorunlara karşı çözüm üretmeyi misyon edinmektedir.

1999 yılında kurulan İstanbul Çocukları Vakfı, İstanbul’da yaşayan çocuklara eğitim, kültür, sportif faaliyetler, çevre ve sosyal yardım gibi konularda ihtiyaçları doğrultusunda proje üretmek ve uygulamak misyonuyla kurulmuştur. Gerçekleştirdiği faaliyetler arasında “Sanat Çocuğun Oyunudur”, “Uluslararası Bilim Olimpiyatları”, “Akran Zorbalığına Son”, “Erken Ergen Döneminde Bağımlılıkla Mücadele” gibi evrensel değerler ve/ya sorunlar içeren projeler olduğu gibi, “15 Temmuz Ordu Millet Destanı” gibi Türkiye özelinde gelişen bir konu da yer almaktadır. Bu vakfın bir diğer özelliği ise, projelerini İstanbul’un çeşitli kaymakamlıklarıyla birlikte yürütmesidir.

Görüldüğü üzere Beşeri-Sosyal sınıfı altında ele alınan kuruluşlar konuları itibariyle evrensel temalar etrafında toplanmışken, projelerinin hedef ve etki kapsamlarının yetkinlik arttırıcı, dezavantaj yaratan etkenlere çözüm bulucu özelliğiyle ölçülebilir, sonucu gözlemlenebilir, sağlayacağı faydaların etki alanının toplumun geniş kesimine ulaşabileceği bir özellik göstermektedir.

3.1.2. İSTKA’nın Bölge Raporu Hedefleri Doğrultusunda İncelenmesi

İstanbul Kalkınma Ajansı, faaliyetlerini şekillendirirken “İstanbul Bölge Planı” üzerinden ilerlediğini beyan etmektedir. Bu bağlamda, kaynak bizlere Ajansın İstanbul’un kalkınmasına dair hedeflerinin, önem verdiği faktörlerin anlaşılması adına önemli bir iç görüş sağlama potansiyeli taşımaktadır. Bu doğrultuda, bu başlık altında ajansın 2014-2023 yıllarında gerçekleştirmek üzere oluşturmuş olduğu yol haritasının incelemesi yapılacaktır.

“Yaratıcı ve Özgür İnsanlarıyla, Yenilik ve Kültür Kenti; Özgün İstanbul” vizyonu ile hazırlanan 2014-2023 İstanbul Bölge Planı, bu doğrultuda 3 ana gelişme başlığı altında, 23 öncelikli alan, 57 strateji, 476 hedef ve birtakım tedbirleri de ele alacak şekilde oluşturulmuştur.

Hazırlanma süreci katılımcı bir şekilde ilerletilmiş, süreç içerisinde paydaş görüşleri ve yerel halkın katkılarına yer verilerek kapsamlı bir mevcut durum analizi çalışmaya dahil edilmiştir.

Tek bir alana yönelmeyen, ekonomik, sosyal ve mekânsal gelişimi dengeli bir şekilde ele almak üzere belirlenen gelişme alanları;

- Küresel Ekonomide Söz Sahibi, Yüksek Katma Değer Üreten, Yenilikçi ve Yaratıcı Ekonomi,
- Adil Paylaşan, Kapsayıcı ve Öğrenen Toplum,
- Keyifle Yaşanan, Özgün Kentsel Mekânlar ve Sürdürülebilir Çevre

olarak belirlenmiştir (İSTKA, 2015: 74).

Gelişme eksenlerinin faktörleri oluşturulurken aynı zamanda bu faktörlerin gerçekleşmesi için gerekli olan ve faktörlerin katkı sağlayacağı alanlar da ortaya çıkmıştır. “Yatay Kesen Konular” olarak adlandırılan bu başlıklar şunlardır:

- Beşeri
- Sermaye,
- Yaşam Kalitesi,
- Sürdürülebilirlik,
- Yaratıcılık ve Yenilikçilik
- Kurumsallaşma ve Kurumsal Kapasite,
- İş birliği, Koordinasyonlar ve Ağlar.

Bir sonraki sayfadan incelenebilecek tabloda, 2014- 2023 dönemi için hazırlanan İstanbul Bölge Planı ve plan kapsamında hazırlanan hedefler verilmiştir.

Tablo 3.4: İSTKA 2014-2023 Bölge Planı Hedefler

2014-2023 İSTANBUL BÖLGE PLANI GELİŞME EKSENLERİ VE ONLARI YATAY KESEN KONULAR						
GELİŞME EKSENLERİ	YATAY KESİŞİM KONULARI					
	Beşeri Sermaye	Yaşam Kalitesi	Sürdürülebilirlik	İşbirliği, Koordinasyon ve Ağlar	Kurumsallaşma ve Kurumsal Kapasite	Yaratıcılık ve Yenilikçilik
Küresel Ekonomide Söz Sahibi, Yüksek Katma Değer Üreten, Yenilikçi ve Yaratıcı Ekonomi						
Küresel Ekonomide Söz Sahibi, Yüksek Katma Değer Üreten, Yenilikçi ve Yaratıcı Ekonomi						
Küresel Ekonomide Stratejik Aktör						
Küresel Değer Zincirinde Rekabetçi Konum						
Sanayide Dönüşüm						
Artan AR-GE ve Yenilik						
Nitelikli Girişimcilik						
Dönüşen İşgücü, Gelişen ve Artan İstihdam						
Kentsel İmaj ve Etkin Tanıtım						
Yatay Kesen Konuların Ağırlıkları	7	3	5	8	8	7
Adil Paylaşan, Kapsayıcı ve Öğrenen Toplum						
Adil Paylaşan, Kapsayıcı ve Öğrenen Toplum						
Her Yaş İçin Yüksek Standartlarda ve Yaratıcı Eğitim						
Sosyal Bütünleşme						
Dinamik Nüfus						
Sağlıklı Toplum, Kaliteli ve Akredite Sağlık Hizmetleri						
Güvenli Kent						
Güçlü Kurumsal Kapasite, İyi Yönetişim						
İstanbul'a Aidiyet ve Kentlilik Bilinci						
Yatay Kesen Konuların Ağırlıkları	6	6	5	8	6	4
Keyifle Yaşanan, Özgün Kentsel Mekânlar ve Sürdürülebilir Çevre						
Keyifle Yaşanan, Özgün Kentsel Mekânlar ve Sürdürülebilir Çevre						
Sürdürülebilir Kentsel Gelişme, Katılımcı Planlama						
Mekânsal Kalite, Özgün Tasarım						
Bütüncül ve Kapsayıcı Kentsel Dönüşüm						
Korunan İstanbul Belleği ve Kültürel Miras						
Etkin Afet Yönetimi						
Sürdürülebilir Ulaşım ve Erişilebilirlik						
Sürdürülebilir ve Etkin Lojistik Altyapısı						
Kaliteli ve Sürdürülebilir Çevre						
Çevre Dostu enerji Yönetimi						
Yatay Kesen Konuların Ağırlıkları	5	8	7	8	5	5
Yatay Kesen Konuların Ağırlıkları TOPLAM	18	17	17	24	19	16

Kaynak: İSTKA 2014-2023 Bölge Planı üzerinden yeniden kurgulanmıştır.

Merkezine ekonomiyi alan “Küresel Ekonomide Söz Sahibi, Yüksek Katma Değer Üreten, Yenilikçi ve Yaratıcı Ekonomi” eksenini incelendiğinde, küresel piyasa dinamiklerinin gözetildiği görülmektedir. Verimliliği ve niteliği gelişim hedefleri arasına alan bu eksen, AR-GE, yenilik ve sanayide dönüşüm gibi katma değer yaratacak bir ekonomik alt yapı geliştirilmek istendiğini resmetmektedir.

Sosyoekonomik kalkınmanın önemli bileşenlerinden olan istihdam, beşeri sermayenin gelişmesi gibi hedeflerle proje kapsamına alınmıştır.

Ekonomi temelli eksenin yoğunlaştığı konular ise iş birliği ve ağların geliştirilmesi, kurumsallaşma ve kurumsal kapasite olduğu tablo üzerinden incelenebilir. Eksen altında en az geliştirilmesi öngörülen konu ise yaşam kalitesi olmuştur.

Sosyal konuları kapsayan “Adil Paylaşan, Kapsayıcı ve Öğrenen Toplum” eksenini, sosyoekonomik gelişmenin hedeflendiği öncü başlık olarak planda yer almaktadır. İnsan odaklı bir yaklaşımla belirlenen hedefler, güvenlik, sağlık, eğitim gibi başlıklarıyla bu konuda ön plana çıkmaktadır. Üstelik diğer maddeleri de incelendiğinde sosyoekonomik kalkınmanın önemli ölçütlerinden olan kapsayıcılık prensibini takip ettikleri görülmektedir.

İş birliği ve koordinasyon konularının yine baş rol oynadığı bu ekseninde, kurumsal yapılanma benzer şekilde öneme sahipken, önem verilen diğer iki konunun beşeri sermaye ve yaşam kalitesi olduğu görülmektedir.

Üçüncü eksen olan “Keyifle Yaşanan, Özgün Kentsel Mekânlar ve Sürdürülebilir Çevre” sürdürülebilirlik temasına eğilerek özgünlük, kalite gibi kavramlarla yaşam kalitesini de önemsendiğini göstermektedir. Olası risk durumlarını en aza indirmenin de önemini farkında olduğu da söylenebilecek bu plan afet, kentsel dönüşüm gibi konuları hedeflerinin arasına almıştır. Yaşam kalitesinin ilk defa ön plana çıktığı başlık altında, kendisiyle aynı sırayı yine iş birliği yapılanmaları almıştı.

3.1.3. İSTKA'nın Proje Bazında İncelenmesi

3.1.3.1. Güdümlü Projeler

İstanbul Kalkınma Ajansı, Bölge Planı'ndaki öncelikler doğrultusunda yönlendirip, doğrudan destek sağladığı Güdümlü Projeleri dahilinde Şu ana kadar 7 adet proje yapmıştır. Bu bölümde Ajansın desteklediği güdümlü projeleri inceleyerek Ajansın İstanbul'un kalkınması yönündeki öncelikli alanlarının konu, faktör ve hedef kitlesi yönünden analizi yapılacaktır.

İSTKA'nın hayata geçirdiği Esenler İlçesi Tekstil Atölyeleri İyileŐtirme Projesi sadece Esenler bölgesinde değil, tüm İstanbul'u kapsayacak Şekilde sektörel rekabeti arttırmak üzere yapılandırılan bir proje özelliği gösterirken, sektördeki girişimcilik ortamını canlandırarak, insan gücünü ve üretimi bir araya getirmeyi amaçlamıŐtır.

Projenin kalkınmayı gerçek anlamda sağlamak için kapsamına aldığı çalışma alanı, günümüz rekabet koŐullarına uymak, katma değer sağlayabilmek için gerekli olan çalışanların ve firmaların yetkinliğini arttırıcı eğitimleri içermektedir. Bu doğrultuda, katma değer yaratılmasında önemli bir etken olan tasarım gibi alanların yanı sıra üretilen malların ülke dışına sunulabilmesi için gerekli dış ticaret alanlarına yönlendirdiği gözükmektedir. Üstelik ağımızın gerekliliklerinin göz ardı edilmeden online platformlara entegrasyon (e-ticaret) gibi en yüksek faydanın sağlanabileceği alanlara dair çalışmalar yapmaktadır.

Esenler'de gerçekleştirilen bu projede sadece fiziksel değil aynı zamanda sosyal koşulların iyileştirilmesi hedeflenmiŐ, dolayısıyla bu proje ile ajansın kalkınmanın yalnızca ekonomik çıktılarıyla değil, insan faktörünün önemiyle de ilgilendiği çıkarımı yapılabilir. Proje hedef katılımcı profilleri üzerinden incelendiğinde ise, programın sivil toplum örgütlerinden yatırımcılara, meslek örgütlerinden akademik birimlere uzanan geniş bir kitleye hitap ettiği görülmektedir.

Ajansın gerçekleştirdiği bir diğer proje Uluslararası Organ Nakli Ağı Merkezi'dir. Hedeflediği 70 lke ile uluslararası iş birliğine odaklanan bu proje, küresel etkileşim

planlamasıyla kalkınmanın küresel boyutuna odaklanmaktadır. Projenin dikkat çekici yanının eğitim ihracatını hedeflemesi olduğu söylenebilir. Projenin bölge ve dolayısıyla ülke kalkınmasının önemli bileşenlerinden olan ihracatı mallar üzerinden değil de bilgi birikimi aktarımı (*know-how*) üzerinden kurgulanmış olması günümüz koşullarını gözetererek verimliliğe odaklandıklarını göstermektedir.

125 milyon dolarlık ekonomik hareketlilik ve 1875 hasta öngörüsü ile ekonomik kalkınmanın ön planda olduğu görülen projede, aynı zamanda alana dair beşeri sermayenin geliştirilmesine de önem verileceği beyan edilmiştir. Hedef kitlesi sektördeki spesifik aktörler olan program, yabancı hastalara odaklansa da iş birlikleri ve çalışmaları ile organ nakline dair farkındalık arttırıcı, operasyonda verimliliği yükseltici özellikleriyle de Türkiye'deki organ nakli bekleyen hastalar için olumlu sonuçlar doğurabilecek bir potansiyel taşımaktadır.

Ajansın bir diğer güdümlü projesi ise INNOGATE Programı adını taşımaktadır. Küresel rekabet ortamı ve etkileşimin kalkınmadaki önemi göz önüne alındığında, güdümlü projeler içerisinde bu potansiyeli en yüksek oranda taşıyan INNOGATE Programının ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Bu projenin, günümüz kalkınma anlayışının parlattığı teknoloji ve yenilik alanlarına da en çok odaklanan proje olduğu gözükmektedir. Amacı, Türkiye'deki teknoloji firmalarının ABD pazarına açılmasını desteklemek olan bu program aynı zamanda girişimcilik ekosisteminin Türkiye'de gelişmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda Silikon Vadisi'ni örnek olarak kurulması planlanan Türkiye'deki ilk Teknolab ortamının Ajans tarafından desteklenmiş olması bir yandan Ajansın yenilikçi ve öncü niteliğini öne çıkarmakta, öte yandan da kalkınmanın yöntemi olarak günümüz araçlarından teknolojik ilerlemeyi es geçmediğini ve küresel örnekleri referans noktası aldığını da göstermektedir.

INNOGATE Programı'nın bir diğer ilgi çekici yanı ise sürdürülebilirliği sağlamak için gerekli olan ilgili yapılanmalara da odaklanıyor olmasıdır. Nitekim girişimcilik ekosisteminin üretime dönmesi için gerekli olan fonların bulunması amacıyla Türk Girişimci Sermaye Fonu kurulması program kapsamında planlanmıştır. İstanbul

merkezli bu yapılanmanın Türkiye'ye hitap ediyor olması ise yalnızca bölgesel kalkınmanın değil, ülke kalkınmasının da bir hedef olarak belirlendiğini göstermektedir.

Ajans bünyesinde gerçekleştirilen, sosyoekonomik gelişmeye, daha anlaşılır bir tanımla vatandaşların refahına en çok katkıyı sağlama potansiyeli olan güdümlü proje ise İstanbul Living Lab Deneyim Merkezi Güdümlü Projesi'dir. Proje, yenilik odağında küresel rekabete odaklanmasına rağmen, en temelde hedefini katılımcı ve kapsayıcı bir yapılanmaya oturtmaktadır. Yeniliği vatandaş odaklı hizmet vizyonu ile şekillendiren bu proje, bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin ve yaygın bir şekilde kullanılmasına, vatandaşların hayatını kolaylaştıracak teknolojilerle, yaşam kalitesinin yükseltilmesine ön ayak olmak istemektedir. Ajans, bu proje kapsamında toplumun dezavantajlı gruplarından olan engellilere özellikle değinmek suretiyle, kapsayıcı yaklaşımını bir kez daha göstermiştir.

Ajansın gerçekleştirdiği bir diğer güdümlü proje başlığı İstanbul Bilgiyi Ticarileştirme ve Araştırma Mekanizmalarının Kurulumu'dur. "Bir işin girişimciliğe dönüşmesi için fikirlerin hayata geçmesi gerekmektedir." prensibiyle hayata geçirilen bu oluşum, bu prensiple bir fikrin ekonomik bir değer sunabilmesi konusuna gelindiğinde ortaya çıkan ticarileşmesinin önemini es geçmemektedir. İstanbul Kalkınma Ajansının, girişimciliğin hayat bulması, büyümesi ve verimliliğin artmasını amaçladığı görülen bu projesi ile süreç içerisinde gerekli olan iş birliklerinin geliştirilmesi, danışmanlık hizmeti ve workshop etkinlikleri gibi yumuşak kaynakları kullandığı görülmektedir. Hedef kitlesini geniş tutan bu proje, projenin faydasının tüm toplum olduğunu öngörmektedir.

Çelik Test ve Araştırma Merkezi (ÇETAM) güdümlü projesi sektörel alanda küresel rekabet gücünü geliştirmek üzere Ajans tarafından oluşturulmuştur. Bu proje ile çelik sektöründe Ar-Ge odaklı bir yaklaşımla verimliliğin arttırılması planlanmaktadır. Proje üniversite-sanayi iş birliğine verdiği önemle bölgesel kalkınma politikalarının yönetim temelinde geliştirdiği ortaklık (farklı aktörlerin birlikte hareket etmesi) yapısını temsil ederken; mesleki ve teknik eğitimi faaliyet kolları içine alması bölgeselleşmenin getirdiği bu politikalardan yumuşak kaynaklara eğildiğini de göstermektedir. Bu

projenin hayata geçtiği yıldan bu yana gerçekleştirdiği çalışmalar neticesinde uluslararası yetkili kurumlar arasına girmesi, aldığı akreditasyonlar ve yurtdışından alınan bazı sektörel hizmetlerin artık Türkiye'ye yönelmesini sağlaması fonksiyonuyla verimlilik ilkesini gerçekleştirmiş, küresel alanda oyuncu olmuş ve ülke ekonomisine katkı sağlamıştır.

Son olarak Ajansın ilk güdümlü proje çalışması olan Alüminyum Test Eğitim ve Araştırma Merkezi (ALUTEAM) sektörel alana odaklanan bir başka güdümlü proje olarak karşımıza çıkmaktadır. Projenin barındırdığı üniversite-sektör iş birliği amacı güdümlü projelerin hemen hepsinde olan yönetişimin ortaklık yapısına uyumlu olduğu gözükmektedir. Üstelik hedef kitlesinin özel-kamu ayrımı yapmadan, KOBİ'ler ve akademik aktörleri de içermesi geniş bir hedef kitlesi ile katılımcı bir yapıda olduklarını göstermektedir.

Özetlenirse, Ajans dahilinde gerçekleşen güdümlü projeler incelendiğinde hedeflerin daha çok sektörel yoğunlukta ve üretimi konu olarak yapılandırıldıkları görülmektedir. Küresel rekabetin sıklıkla vurgulandığı, katma değer ve yenilik geliştirme maksadıyla gerçekleştirilen projeler teknoloji odağında ve girişimcilik ekosistemini destekleme misyonlarıyla donatılmışlardır. Kalkınmanın ekonomik boyutuyla ilişkisi daha yüksek olan bu projeler, genel anlamda bakıldığında insanları beşeri sermaye olarak konumlandırmakta, yetkinlik artırıcı hedefleriyle ön plana çıkmaktadır.

Bölge içerisinde yaşayan vatandaşlarla birebir ilişkili olabilecek, hayatlarına geniş anlamda dokunmayı hedefleyen tek güdümlü projesi "İstanbul Living Lab" ise bölgede yaşayanların yaşam kalitesinin yükseltilmesi gibi hedefleri, yine teknoloji vasıtasıyla gerçekleştirmeye odaklanmıştır. Bu proje aynı zamanda toplumun birçok kesimine seslenen bir yapı gösterdiğini de beyan ederek kapsayıcı ve katılımcı bir yapılanma gerçekleştirmek istediğini göstermektedir.

3.1.3.2. Mali Destek Programlarının İncelenmesi

Her yıl yeniden belirlenen temalar üzerinden proje çağrısı ile duyurulan Mali Destek Projeleri'nin incelenmesi bu başlığın kapsamını oluşturmaktadır. Kalkınma analizinin temalar çerçevesinde yapılmaya çalışıldığı bu başlıkta, “Doğrudan Faaliyet Destekleri” inceleme kapsamının dışında bırakılmıştır.

Ajans 2010-2018 yılları arasında 25 tematik proje kapsamında 868 tane proje gerçekleştirmiştir. 2012 yılı haricinde ana proje başlıkları yüksek çeşitlilik göstermemekle birlikte, destek almaya hak kazanan projeler incelendiğinde temalar kapsamında birbirini tamamlayıcı özelliklere sahip ve/ya temayı farklı şekilde ele alan projeler olduğu görülmüştür.

İlerleyen paragraflarda bu projeler, proje başlıkları üzerinden temaları ve Bölge Planları çerçevesinde ise hedeflenen kalkınma eksenleri üzerinden incelenecektir.

İlk olarak Mali Destek Programları temaları üzerinden incelendiğinde, Ajansın mali destek programlarını belirlerken, kuruluşunun ilk yıllarında sosyal ve beşeri konulara, günümüze nazaran daha çok yer verdiği saptanmıştır. Günümüze gelindiğinde ise daha çok gelecek odaklı bir yaklaşım takınılmıştır. Bir başka deyişle, toplumsal bütünleşme, sosyal içerme gibi daha soyut ve toplumsal konular yerini, teknik ve yetkinlik geliştirici konulara bırakmıştır. Destek programı kapsamında ele alınan temalar Tablo 6.5'teki “Projeler” sütunu üzerinden incelenebilir.

Girişimcilik, yenilik ve yaratıcılık kapsamında açılmış olan projeler rekabet ve verimlilik eksenleri üzerinden ekonomik bir zeminde şekillenirken; sosyal ve beşeri temalı projeler, bir yandan çözüm mekanizmaları üzerine eğilmekte bir yandan da riskler üzerinden önlem alma prensibiyle de ilerlemektedir.

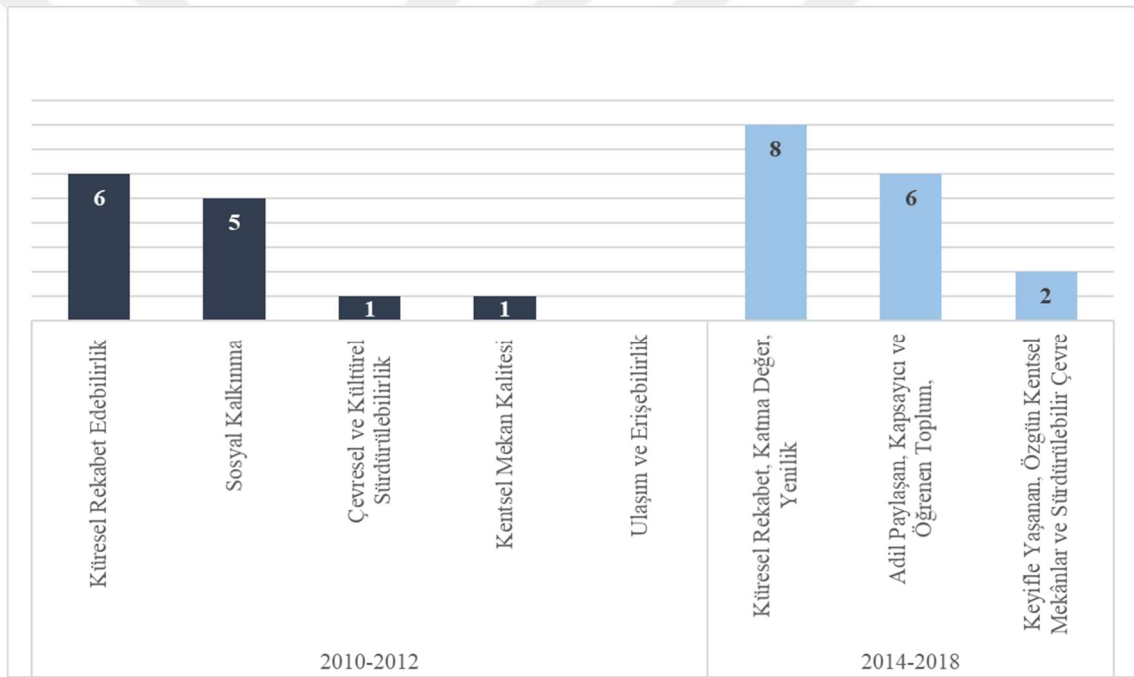
Tablo 3.5: İSTKA Mali Destek Programı- Destek Alanları

MALİ DESTEK PROGRAMI- DESTEK ALANLARI		
YIL	PROJELER	HEDEFLenen KALKINMA EKSENLERİ
2010	Bilgi Odaklı Ekonomik Kalkınma	Küresel Rekabet Edebilirlik
	Yaratıcı Endüstrilerin Geliştirilmesi	Küresel Rekabet Edebilirlik
	Sosyal İçerme ve Toplumsal Bütünleşme	Sosyal Kalkınma
2011	Çevre ve Enerji Dostun İstanbul	Çevresel ve Kültürel Sürdürülebilirlik
	Engelsiz İstanbul	Sosyal Kalkınma
2012	Bilgi Odaklı Ekonomik Kalkınma	Küresel Rekabet Edebilirlik
	Küresel Turizm Merkezi İstanbul	Küresel Rekabet Edebilirlik
	Çocukların, Gençlerin Girişimcilik, Beceri ve Geleceklerini Destekleme	Sosyal Kalkınma
	Afetlere Hazırlık	Sosyal Kalkınma/ Kentsel Mekan Kalitesi
	Bilgi ve İletişim Teknolojileri	Küresel Rekabet Edebilirlik
	Sosyal İçerme	Sosyal Kalkınma
	Yaratıcı Endüstriler	Küresel Rekabet Edebilirlik
2014	Afetlere Hazırlık	Keyifle Yaşanan, Sürdürülebilir ve Özgün Kentsel Mekânlar
	Verimli ve Temiz Enerji	Keyifle Yaşanan, Sürdürülebilir ve Özgün Kentsel Mekânlar
	Çocuklar ve Gençler	Adil Paylaşan, Kapsayıcı ve Öğrenen Toplum
2015	Bağımlılıkla Mücadele	Adil, paylaşan ve kapsayıcı toplum (Sosyal Bütünleşme + Sağlıklı Toplum + Bağımlılık)
	Kadın İstihdamı	Küresel Rekabet (İstihdam)+ Adil Paylaşan, Kapsayıcı ve Öğrenen Toplum (Sosyal Bütünleşme)
	Sağlık Turizmi	Küresel Rekabet + Adil Paylaşan, Kapsayıcı ve Öğrenen Toplum (Sağlıklı Toplum)
	Yaratıcı Endüstriler	Küresel Rekabet
2016	Çocuklar ve Gençler	Adil Paylaşan, Kapsayıcı ve Öğrenen Toplum (Sosyal Bütünleşme + Eğitim)
	Girişimcilik	Küresel Rekabet
	Yenilikçi Yaratıcı	Küresel Rekabet + Yenilik ve Yaratıcılık Yatay Kesen Tüm
2018	Çocuklar ve Gençler	Adil Paylaşan, Kapsayıcı ve Öğrenen Toplum (Sosyal Bütünleşme + Eğitim) + Küresel Rekabet
	Girişimcilik	Küresel Rekabet
	Yenilikçi Yaratıcı	Küresel Rekabet + Yenilik ve Yaratıcılık Yatay Kesen Tüm Eksenler

Konunun hedeflenen kalkınma eksenleri üzerinden analizi için Ajansın sağladığı proje başvuru rehberleri her bir proje çağrısı için tek tek incelenmiştir. Tablo 6.5'teki "Hedeflenen Kalkınma Eksenleri" sütunu, inceleme sonucunda ulaşılan kalkınma eksenlerini içermektedir. Rahat ve anlaşılabilir bir inceleme için ise Grafik 6.5 oluşturulmuştur.

Ajans yol haritasını çizerken iki ayrı Bölge Planı dahilinde hareket etmiş, grafikteki 2010- 2012 alanı *"Kültürel, tarihi ve doğal mirasını koruyan; yüksek katma değer üreten ekonomik faaliyetleri tercih eden; yaşanabilir ve yaşam kalitesini sürekli yükselten kent: İstanbul"* vizyonu üzerinden; 2014- 2018 alanı ise daha önce incelediğimiz *"Yaratıcı ve Özgür İnsanlarıyla, Yenilik ve Kültür Kenti; Özgün İstanbul"* vizyonu ile şekillenmiştir.

Grafik 3.6: İSTKA Maddi Destek Projelerinin Kalkınma Eksenli Dağılımı

Grafik göstermektedir ki, İstanbul Kalkınma Ajansı Mali Destek Programları kapsamında, “Küresel Rekabet Edilebilirlik” eksenini ön planda tutmuştur. Fakat, önceliği küresel, ekonomik dinamiklere verse de aynı zamanda sosyal yaşamı ve beşeri unsurları da dengeleyecek şekilde bir kalkınma prensibiyle ilerlediği de “Sosyal Kalkınma” ve “Adil Paylaşan, Kapsayıcı ve Öğrenen Toplum” kalkınma eksenlerinin ağırlığı üzerinden yakalanabilir. “Kentsel Mekan” kalkınma eksenini kapsamında geliştirilen projeler ise en düşük ağırlığa sahiptir. 2010- 2012 dahilinde hedeflerinden “Ulaşım ve Erişilebilirlik” eksenini ise Mali Destek programlarının ana hedefine girmemiştir.

Küresel rekabet ve ekonomi merkezli kalkınma eksenleri genel olarak, yüksek katma değer, üretim, yenilik, Ar-Ge, altyapı ve insan kaynağına odaklı bir kalkınma haritasıyla ilerlemektedir. Amaç küresel ekonomik pastadan daha büyük bir pay alabilmektir. Bu doğrultuda ise ekonomik sistemini yeni küresel koşullara göre şekillendirmeyi hedeflemektedir.

Ajansın, İstanbul'un sosyoekonomik gelişimine etkisinin incelenmesi tez konusunun ana teması olduğu hatırlatıldığında, sosyoekonomik kalkınmanın ise refah seviyesi ve sosyal kalkınma odağıyla kurgulandığı göz önüne alındığında, beşeri ve sosyal eksenleri incelenmenin önemi anlaşılabacaktır.

Dezavantajlı grup vurgusunun sıklıkla yapıldığı bu kalkınma eksenlerinde, kapsam içine alınan grupların sosyal ve ekonomik hayata katılımlarının sağlanması ana çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, dezavantajlı grupların eğitimden sağlığa, adaletten sosyal hizmetlere erişimlerinin artırılması hedeflenmektedir. Bu hedeflerin aynı zamanda sosyoekonomik kalkınmanın da bileşenlerini oluşturduğu akılda tutulmalıdır. Ajansın, insan merkezli kalkınma anlayışıyla hareket ettiği projelerde ise eğilimi spesifik olarak “Sosyal Bütünleşme” ağırlıklı olup “Eğitim” ve “Sağlıklı Toplum” hedefleriyle de donatılmıştır.

Ajans, yalnızca dezavantajlı gruplar değil, aynı zamanda geleceği şekillendirecek olan çocuklar için de “Sosyal Kalkınma” ekseninde proje geliştirmiştir. Bu projeler geliştirilirken öncelikleri ise çocuk ve gençlerin karşılaşılabilecekleri risk durumlarının önlenmesi, mevcut olan problemlerine çözüm bulunmasının yanı sıra onları geleceğe hazırlayacak yetenek, bilgi ve becerilerin geliştirilmesi yer almaktadır. Dolayısıyla yalnızca kötü şartların iyileştirilmesi değil, potansiyellerin geliştirilmesi de projeler kapsamında ön plana çıkmaktadır.

Hiç şüphesiz proje açmak ve desteklemek kadar, o projelerden verimli sonuç ve çıktılarının alınması da önem arz etmektedir. Dezavantajlı gruplara özellikle eğildiği gözlemlenen ajansın, projelerin geri dönüşlerine dair yeterli veri sunmuyor olması, bu projelerin sosyal katkısının verimli bir şekilde incelenememesine sebep olmuştur.

Hedefler ne kadar yüksek potansiyele sahip olsa da geri dönüşünün takip edilmemesi programın verimini sınırlı tutmaktadır. Bu noktada, proje sonuçlarının sunulmamasının takip edilmediği anlamına gelmediğinin de bilincinde olunması gerekmektedir. Fakat böyle bir ihtimalde, benimsedikleri şeffaflık ilkesi sorgulamaya açık bir hale gelecektir.

Bölümü bitirmeden önce bu paragrafta, proje başvuru rehberleri incelenirken, tez boyunca işlenen konularla ilgili görülen birtakım göze çarpan konulara değinilecektir. Bunlardan ilki, Ajansın hedeflerine dayanak olarak “Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Planları”nı öne sürüyor olmasıdır. Bu da Ajansın, devletin hedeflerini pusula olarak kullandığını ve merkezden ayrı yapılanmadığını gösteren bir işaret olarak yorumlanabilir. Bir başka deyiş ile, bu uygulama, devletin topyekûn kalkınma planlarının takip edildiğini, fakat faaliyetlerin bölgelere bölünerek yürütüldüğünü gösterilebilir.

İkinci olarak, “Kalkınmanın Sosyoekonomik Yüzü” adlı bölümde, Türkiye’de sosyoekonomik kalkınma planları oluşturulurken kriterlerin uluslararası örgütler tarafından kullanılan ölçütler üzerinden belirlendiğine değinilmişti. Aynı şekilde Ajans da ihtiyaçlarına dair bilgi verirken OECD gibi kuruluşların verilerine, ölçütlerine sıklıkla yer vermiştir. Benzer bir şekilde, projelerin geliştirilmesinde Ajansın motivasyonunun “BM Çocuk Hakları Sözleşmesi”, “5. Avrupa Konseyi 2006-2015 Özürlüler Eylem Planı ve Avrupa Birliği 2010-2020 Engelli Stratejisi Belgesi”, “Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi” gibi uluslararası girilen etkileşim ve anlaşmaların yükümlülükleri, sorumlulukları kapsamında şekillendiği de görülmüştür. Bu da uluslararası kültürel etkileşimin ve aktörlerin yerel kalkınma yapısına nasıl etki ettiğinin bir örneği olarak yorumlanabilir.

3.2. İSTKA Paydaşlarıyla Yapılan Görüşmelerin Değerlendirmesi

Bu bölümün amacını, doküman analiziyle elde edilen verilerin tutarlılığının kontrol edilmesinin yanı sıra doküman analizi sürecinde açığa çıkan ve yanıtlanmasında doküman analizinin yetersiz kaldığı soruların cevaplarına erişilmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda, kurumun İstanbul'un kalkınması hususunda İSTKA Mali Destek Programları aracılığıyla iş birliği içerisinde hareket ettiği kurum ve kuruluşlarla pratikteki ilişkilerin incelenmesi hedeflenmiştir.

Araştırma kapsamında, katılımcılar ile yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmelerle incelenecek temalar:

- Ajansın bilinirliği ve erişilebilirliği,
- Destekten yararlanan kuruluşların motivasyonları,
- Proje süreçleri,
- Projelerin sosyoekonomik çıktıları,
- Kalkınmanın sürdürülebilir kılınmasına dair gerçekleştirilen uygulamalar,

olarak tespit edilmiştir.

Görüşme gerçekleştirilen proje temsilcilerine dair bilgiler aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.6: Görüşme Gerçekleştirilen Katılımcı Bilgileri

Kurum Temsilcisi Kodu	Kurum Statüsü	Proje Alanı	
K1	Üniversite	Teknoloji	Girişimcilik
K2	Üniversite	Sağlık	Girişimcilik, Yenilikçilik
K3	STK	Çocuk- Genç	Sosyal Girişimcilik
K4	STK	Çocuk- Genç	Sosyal Girişimcilik
K5	Kamu	Çevre	Afet

İlk olarak ajansın bilinirliği ve erişilebilirliği, katılımcılara “ajansla ortak proje yapmaya nasıl ve neden karar verdikleri” ve “başvuru süreçleri” hakkında yöneltilen sorularla irdelenmeye çalışılmıştır. Verilen cevapların aynı zamanda katılımcıların motivasyonlarına dair bilgileri de içerdiği de tespit edilip, birlikte ele alınmalarına karar verilmiştir.

Ajans ve projeleri hakkında bilgi edinilen kaynakların, ajansın kamuya açık gerçekleştirdiği tanıtım toplantıları, ajansla daha önceden iş birliği yapmış kuruluşların yönlendirmesi, daha kurumsal yapılarda ilgili birimin araştırmaları ve kamu kuruluşunda ise ajansın düzenli bir şekilde gerçekleştirdiği proje programları tanıtım etkinlikleri olduğu saptanmıştır.

Görüşme gerçekleştirilen proje temsilcilerinin İSTKA Mali Destek Programları’na başvuruda bulunma süreçlerini etkileyen en önemli motivasyon kaynakları ise hepsinde ortak bir cevaba tekabül eden proje-mali destek konu başlığındaki alanların örtüşmesi ve bütçe ihtiyaçları olduğu saptanmıştır. Bir diğer motivasyon kaynağı ise diğer maddi destek sağlayıcılarının süreçlerinin daha zor ve yavaş olduğuna dair yaşanan tecrübelerde yakalanmaktadır. Bu konuda sosyal girişimcilik alanında bir proje gerçekleştiren STK kuruluşu K3:

“Ajansın kapsamı açık ve net, belli programlar açması başvurmamızdaki birincil nedendi. Bizim alanımızın onlarla kesişmesi diyebiliriz tek bir cümle ile. Yani Avrupa Birliği veya başka bakanlıklarında hibe programları olabilir, şimdi sübjektif bir şey söyleyeceğim ama Kalkınma Ajansı genel kanaat olarak sanki bu tip hibe programlarında, sivil toplumu desteklemede daha pratik ve hızlı sonuçlar alınabilen bir kuruluş algısı var bizim tarafta”

Şeklinde ifade ederken, bir üniversite bünyesinde faaliyet gösteren, yenilikçilik ve girişimcilik alanlarında ajansla ortak projeler gerçekleştirmiş olan K2 ise motivasyonunu şöyle aktarmıştır:

“Hem proje yürütmesi TÜBİTAK’a göre basit, hem de İSTKA uzmanlarıyla birebir çalışabildiğimiz bir formatları var. Proje yürütme şekli daha nettir ve keskindir TÜBİTAK gibi kuruluşlarda. İSTKA daha esnek bu konuda. Size

atanan uzmanla daha aktif ve efektif bir şekilde yürütebilmek için beraber değişiklikler ve revizyonlar yapılabiliyorsunuz.”

Ajansla birlikte yürütülen projelerin nasıl bir süreç içerisinde ilerlediğine dair yöneltilen sorulardan elde edilen başlıkları bürokratik süreçlerin zorluğu ve usul şartlarının yerine getirilmesine dair yaşanan sıkıntılar olarak ikiye ayırabiliriz. Bürokratik zorlayıcılık, katılımcıların satın alma ve raporlama süreçlerini paylaşırken sıklıkla dile getirdikleri bir deneyim olarak öne çıkmıştır. Bu hususta,

K3 satın alma süreciyle ilgili olarak:

“Bir takım satın alma process’leri [süreçleri] falan var. Bunlar aslında bir STK için çok zorlayıcı, birlikte çalıştığımız, projenin ana yürütücüsü bir devlet kurumu olduğu ve onun satın alma yönetmelikleri zaten devlet kurumları tarafından onaylı olduğu için, biz burada bazı şeyleri herhangi bir STK’ya kıyasla kolay yürüttük. Ama hep 3 teklif falan alınması gerekiyor. O süreçleri ben anlıyorum yani bir devlet olarak raporlanma gerekliliğini. Ama, küçük bir STK da bu kadar... Bunun bir pratik tarafını bulsalar iyi olur açıkçası”

sözleriyle ifade etmiştir.

Bir diğer katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmede, görüşme boyunca ajansla gerçekleştirdikleri tüm projelerden çok yüksek bir memnuniyet duydukları açık bir şekilde anlaşılan ve hemen hemen hiçbir sıkıntıdan bahsetmeyen K2’nin tek olumsuz sayılabilecek yorumunun bürokrasi sürecine dair olması dikkat çekmiştir. Bu durumu K2:

“Bu dönemden itibaren kendi ihale kanunlarıyla ilgili bir yönerge çıkarttılar. Bu kapsamda da aslında biz de her şey doğrudan satın alınabiliyordu. Çünkü her üniversitenin kendi mevzuatı var. Ben bir vakıf üniversitesi olduğum için bir ihale kanununa tabi değildim ve istediğim kurumla çalışıp doğrudan satın alım yapılabiliyordum. Ama şu an İSTKA bunu bize şöyle sunuyor: Eğer benim desteğimle bir proje yürütüyorsan benim mevzuatıma göre ilerlemen lazım. Hani o sebeple, mesela benim daha öncesinde ihale ile ilgili hiçbir şekilde bir know-how’ım [bilgi birikimim] yoktu. İhale komisyonum yoktu ve bununla ilgili, bu süreçleri yönetecek bir ekibimiz ve personelimiz de yoktu

üniversitede. Yani o yüzden biz şimdi her şeyi yeni yeni öğrenmeye başlıyoruz. Bir yandan proje yürütmeye çalışıyoruz, bir yandan da ihalenin içinde boğuşuyoruz. Ve gerçekten çok sancılı bir süreç, biz tam proje yazmayı bilmeyen STK gibiyiz şu an [...] Mesela bazı faaliyetlerimizi bu yüzden ötelemek zorunda kaldık”

ifadelerinin akabinde, durumun getirdiği çeşitli aksaklıklara dair detaylar da sunmuştur.

K1 ile yapılan görüşmedeki bürokrasi sürecine dair yorum ise şu şekildedir:

“Gereksiz düzeyde bürokrasi işletiliyor ve rapor yükü çok fazla. Yeterince proje yürütme tecrübesine sahip olmayan ekipler, sırf bu bürokrasi ağırlığından ötürü kamu finansmanını kullanarak proje yürütmeye yanaşmıyor olabilirler.”

Teknoloji ve girişimcilik kapsamında proje yürüten K1’in değinmiş olduğu “proje yürütme tecrübesine sahip olmayan ekiplerin, proje yapmaya yanaşmıyor olma ihtimalleri” durup üzerine düşünülmesi gereken bir anekdot olarak ele alınabilir. Nitekim sosyal girişimcilik teması altında çocuk ve gençler ile ilgilenen – birbirilerinden farklı alanlar olsa da- K3 de benzer bir durumu dile getirmiştir:

“... şimdi şunu söyleyeyim ben, aslında ben bunu ilk kez yapan bir kurum olsam -bunun yaşandığına dair de duyumlar aldım ben sonrasında- çok zorlanırdım. Özellikle küçük STK’lar var güzel çalışmaları olan ve İSTKA ve diğer kalkınma ajansları tarafından ‘bize başvurursanız destek alabilirsiniz’ denilen. Ama bu tip başvuru süreçlerinde deneyimi olmayan STK’lar için bu durum biraz sıkıntılı. Çünkü biz kendimiz bile değişik projeler yazma konusunda deneyimli olsak dahi üniversitemizin o deneyiminden çok faydalandık: formları doldururken ve hazırlıkları yaparken. Aslında, Kalkınma Ajansı böyle bir STK danışmanlığı tarzında bir şeyler yapsa çok iyi olur. Buna ihtiyaç var açıkçası.”

Bu son iki yorum usul şartlarının yerine getirilmesine dair yaşanan sıkıntılar başlığı altına dahil edilmiştir. Aslında bu durumu dile getiren yalnızca bu iki katılımcı da değildir. Diğer tüm görüşme gerçekleştirilen proje temsilcileri de benzer şeylere değinmişlerdir. Burada esas kritik olan, katkı sağlayabilecek diğer potansiyel projelerin sırf bu başvuru usullerini yerine getiremedikleri için ajanstan yararlanamayacakları

ihtimalidir. Bu durum da beraberinde İstanbul'un kalkınmasına yararlı olabilecek projelerin yalnızca şekilsel konular yüzünden geri planda kalması sorununu gündeme getirmektedir.

Bir diğer aşamada, "Ajansın sağladığı sosyoekonomik katkı nedir?" sorusunun yanıtı aranmaya çalışılmıştır. Ajansla iletişim kurulamadığı için, bu kapsamda erişilebilen, açık kaynaklar ajansın yayımladığı uygulama sonrası değerlendirme raporları ve etkililik analizi raporlarıdır. Fakat her iki raporun içeriği incelendiğinde görülen analizlerin proje süreçlerinin ve devamının takibi hakkında olduğudur. Dolayısıyla bu girişimle de konu spesifikliğinde, doğrudan ilgili verilere ulaşılamamıştır. Buradan istediğimiz sonuçlar elde edilemediği için alternatif bir veri kaynağı olarak proje sahibi beyanlarına başvurulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda görüşme gerçekleştirilen katılımcılara "projelerin sosyoekonomik etkileri", "proje raporunun içeriği" ve "projeyle sağlanan kalkınmanın sürdürülebilir kılınmasına dair gerçekleştirilen uygulamalar" hakkında sorular yöneltilmiştir.

İSTKA'nın proje çıktılarından ne beklediğinin tespit edilmesi amacıyla ilk aşamada, proje sahiplerinden İSTKA tarafından istenen raporların içeriği hakkında bilgi edinmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuç ise, proje raporlarının bir süreç takibi mekanizmasını temsil ettiği yönünde olmuştur. Daha ayrıntılı ifade edilirse, bu raporlarda proje başvurusunda sunulan hedeflere ulaşıp ulaşılmadığına dair denetim fonksiyonunun ağır bastığı gözlenmiştir.

Görüşmelerden konu hakkında benzer yorumlar gelmişken, hepsini özetler nitelikte olan alıntılar aşağıdaki gibidir:

K3: "Proje sonuç raporu yapılan projenin sonuçlarını soran bir rapor. Daha çok KPI [Anahtar Performans Göstergesi] bazında: şu kadar kişiye ulaşmak istiyorduk, şu kadar kişiye ulaştık gibi. Yalnız, bir projenin nasıl başarılı olup, nasıl olmadığını ne şekilde değerlendiriyorlar bilmiyorum. Sayısal KPI'a ulaşmak başarı mıdır?"

K5: “Raporlarda sosyal kalkınma doğrudan ölçülüyor, kolay da değil. Raporlar teknik olarak tabir ettiğimiz rakamlar ile yapıldı. Toplumsal fayda anlamında bir çıktı yok. Teknik kısmının verilerini sağlamak amaçlanan.”

Nitekim, Koç Üniversitesi Sosyal Etki Forumu’nun (KUSIF) hazırladığı “Fon Veren Kurumlar İçin Sosyal Etki Ölçümleme Rehberi” kapsamında görüşülen Türkiye’de faaliyet gösteren iki kalkınma ajansının raporlamalar hakkındaki beyanlarında da kaygının denetime yönelik olduğunu ima eden şu ifadeler yer almıştır:

“[...] uygulamalar üst kademeye yönelik hesap verebilirliğe yapılan vurguyu yansıtmaktaydı. Hesap verebilirliği sağlamak adına fon verilenlerden etki analizi üzerine bilgiler ve programın genel bir değerlendirmesini talep ettiklerini belirttiler.” (KUSİF, 2016: 34).

İkinci aşamada, katılımcılara projelerin sosyoekonomik katkılarının neler olduğuna dair doğrudan sorular yöneltilmiştir. Gerçekleştirilen projenin sosyoekonomik kalkınmaya etkilerinin neler olduğuna dair yöneltilen soruların, katılımcılar tarafından sosyoekonomik kalkınmanın nasıl ölçüleceğine dair açık ve kavramlaştırılabilecek bir yol bulunamaması gerekçesiyle, proje hedefleri kapsamında yorumlandığı görülmüştür. Görüşmenin bu aşamasına dair alınan cevaplardan göze çarpanlar şöyledir:

K1: “Elde ettiğimiz temel sonuç, erken aşama girişimcileri için daha fazla ortak çalışma alanı, etkin eğitim ve mentorluk desteğine ve en önemlisi de yatırım ve/veya hibe kaynağına ihtiyaç olduğudur.”

K3: “Proje sonrasında spesifik birkaç arkadaş geri döndü. Proje başlatanlar, kariyerini bu yönde değiştirenler oldu. ‘Öğrendiklerimi projelerimde kullanıyorum’ diyenler var informal [gayriresmi] olarak. Ama formal olarak [resmi olarak] tam olarak etkisini ölçebileceğiniz bir konumuz yoktu.”

K2: “Projelerimizden birini tamamen sosyal sorumluluk projesi gibi de düşünebilirsiniz. Projenin hedeflediği bireyler dezavantajlı gruplara giriyor. Engellilerle aynı eş seviyedeler yani. Bir diğer projemiz ise girişimciler odağında ilerletilmişti. O da otomatik olarak ülkenin kalkınması ve yerli ve milli bir ürün geliştirebilmek. Kendi girişimcilerimize destek verirken aslında

Türkiye'ye çok büyük bir fayda sağlamış olabiliriz. [...]Şey noktası çok kritik, bu zamana kadar eminim çok fazla proje yürütüldü, tamamlandı. Bunların kalkınmaya faydasını istatistiksel olarak sunulabiliyor mu ya da sunulmuş mu ondan çok emin değilim. ”

Görüşmelerin İSTKA'nın sosyoekonomik katkısının incelenmeye çalışıldığı bölümü değerlendirildiğinde göze çarpan temel çıkarım, projelerin amaç ve kapsamlarında görülen farklardan dolayı tüm projelerin ortak bir şemsiye altında, birbirine eşdeğer bir şekilde değerlendirilemeyeceğidir. Örneğin, sosyal girişim ile teknolojik gelişmenin amaçları gibi çıktıları da birbirinden farklı gösterecektir. Dolayısıyla benzer kriterlerle ölçülmeye çalışılmaları, proje çıktılarının analiz edilmesinde verimliliği azaltmaktadır.

Öte yandan, sosyoekonomik çıktıların sosyal boyutunun, ilgilendirdiği insan topluluğu ve kapsadığı zaman bakımından daha geniş bir izdüşümüne sahip olması, gözlemlenmesini ve ölçülmesini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla ajansın rapor yaklaşımındaki ölçütlerde projelerin daha ölçülebilir olan teknik ve sayısal çıktılarına odaklanılmasını açıklayabilir. Proje raporlarının sayısal bir formatta ölçülmeye çalışılmasının temelinde de bu durum yatıyor olabilir. Öte yandan sayısal temelli ölçümlemelerin projelerin detaylı çıktılarına, özellikle de sosyal etkilerine dair yararlı olabilecek bilgileri perdeleyebileceği de bir gerçektir. Ne var ki sosyal etki ölçümlemesi sayısal veriler kadar net ve anlaşılır bir yol haritası da sunmamaktadır. Fakat görüşmeler sırasında edinilen izlenimler proje paydaşlarının proje içeriğinin güçlendirilmesi ve sonuçların değerlendirilmesine dair farklı uygulama ve bakış açılarını, ajansın böyle bir ek talepte bulunmamasına rağmen proje sürecinde uyguladıklarına dair de bir resim çizmiştir. Bu durum göz önüne alındığında, eğer İSTKA paydaşlarıyla bir araya gelerek “projelerden daha çok verim nasıl elde edilir?” temalı bir çalışma gerçekleştirirse, bu girişimin faydalı olma ihtimali azımsanamayacaktır.

Örneğin proje ve raporlama sürecini değerlendiren K4:

“İSTKA etkiye bakmaya çalışıyor ama topladığı veriler çıktı verileri. Ayrıca daha fazla finansal hesap verebilirlik tarafında, etki odaklı olamıyorlar. Ama bu olamayacakları anlamına da gelmiyor. Bu bir süreç, veri toplama ve sistemlerini ona göre değiştirmeliler.”

yaklaşımıyla, projeleri ve ajansın işleme şeklini bir süreç olarak ele almakta olup, aksaklıkların ve eksikliklerin giderilebileceğine dair olumlu ve yapıcı bir tutuma sahiptir.

Akabinde, görüşmeye katılan proje temsilcilerinin kalkınma ajanslarına dair genel tutumlarının tespiti adına “bölgesel kalkınma ajanslarının yararlı bulunup bulunmadığına” dair görüşleri alınmıştır. Proje temsilcilerinden her biri soruya farklı örnekler ve yaklaşımlar ışığında cevap vermiş olup, özele inilerek çalışılabilecek farklı konuların kapılarını aralamışlardır.

Toplumsal fayda kadar küresel rekabet ve küreselleşmenin nimetlerinden yararlanmak üzere ajansın büyük katkı sağladığına dikkat çeken K2:

“Ben kendi kurumum açısından konuşacak olursam bizim kurumumuza çok çok büyük faydaları var. Kurumumuzun İstanbul bölgesindeki tanınmasına ve bizim daha fazla girişimci, öğrenci ve akademisyen çekebilmemize çok büyük katkısı oldu. Onun haricinde toplumsal katkısı da çok oldu. Çünkü şu an bize Kars’tan bile ‘sizin böyle bir merkeziniz varmış. Biz destek almak istiyoruz’ diye gelen insanlar var. Bunun [Projenin] aslında İstanbul içerisinde de kalmayıp tüm Türkiye’ye bir şekilde duyurulduğunu ve yaygınlaştırıldığını görüyoruz. Hatta şöyle diyebilirim yurt dışından bize geçtiğimiz dönem 2 proje başvurusu oldu. Kuluçka merkezimiz kapsamında biri Hollanda’dan, diğeri Almanya’dan ve bu dönemde de Dubai’den 2 tane. Yani aslında ülke dışına yayılmış durumdayız. Farklı bir örnek, daha yeni Avrupa komisyonuyla birlikte bir proje verdik. Seksen sekiz partnerli bir projemiz onaylandı ve tüm Avrupa’ya yayılmaya başladı.”

Verilen desteklerin niteliğinin proje bazlı olmasını göz önünde bulunduran K1 ise kurulan modelin etkili olmadığı, dolayısıyla ajansların çok da yararlı olmadığı görüşünü şöyle dile getirmiştir:

“Maalesef [yaralı olduğunu] düşünmüyorum. Prosedürler çok yorucu ve maalesef verilen destekler süreç değil proje bazlı. Haliyle proje döngüsü metodolojisine hakim proje sahipleri, diğer kişi ve kurumlara göre daha kolay destek alabiliyor. Bu haliyle kurulan model maalesef efektif değil.”

Kalkınma ajanslarının yararlı olduğunu düşünen ama benzer şekilde verilen desteklerin tabana yayılması gerektiğine dikkat çeken K3 ise konuyu ajansların önemli özelliklerinden olan kapsayıcılık niteliğinde ele almıştır:

“Kaynakları tabana yaymak konusunda ajansı ‘küçük STK güçlendirmesini nasıl yaparım’ konusunda düşünmeye teşvik etmek isterim. Tabana yaymak çok kıymetli. Onlara dokunabilirse kalkınma ajansları esas o zaman refah ve yöresel kalkınma adına yararlı olabilirler. Bu konularda rol model çıkarırlar. Şu an rol model çıkarmadığı için de insanlar ajansa başvurmuyorlar bence. Nasıl olsa bize vermezler düşüncesi var”

Konuya yaklaşımı en çeşitli olan ise K5 kodlu kamu temsilcisi olmuştur. “*Mevcut haliyle çok değil ama bir farkındalık yarattığına*” değinen temsilci, görüşmenin ilerleyen bölümlerinde, ajansın yaptırım gücünün olmaması noktasında ele aldığı konuyu İstanbul’da büyük etkiler yaratmadığı yönünde yorumlamıştır:

“İstanbul’a çok belirgin bir şey kattığını düşünmüyorum. Kurulmasaydı da İstanbul’da son 10 yılda yaşanan şeyler yaşanırdı. Çünkü yaptırım gücü olan bir kurum değil, hibe odaklı ilerliyor daha çok.”

Hibe konusuna daha önce de:

“Ajans hibe dağıtmanın dışında ne yapar çok net değil aslında. [...]Aktif olarak iyileştirmeye ya da çözüme yönelik ne yapıyorlar o da tam net değil. Envai çeşit veri ve analiz akıyor olması gerekiyor onlara. Çünkü çok sıkı bir raporlama süreçleri var. Verileri istiyorlar ki hakkı, ama ne kadar değerlendiriyorlar belli değil.”

sözleriyle yorumlamıştır. Bu yaklaşım ajansın daha etkin, fon sağlayıcı bir kuruluştan ziyade aktif olarak sorunlara çözüm getiren ya da daha üretici bir kimlikle hareket etmesine dair bir beklentinin olduğu yönünde yorumlanabilir.

K5'in bir diğer yorumu ise kalkınma ajanslarının özelliklerinden olan sert kaynakların yanı sıra yumuşak kaynakların kullanımının verimli olduğu konusuna yorulabilecek yaklaşımıdır:

“Proje döngüsü eğitimi aldık ajanstan. Zorladılar bizi ama biz de istedik. Ben hala kullanıyorum bütün projelerde, çok faydasını gördüm onun. Ekip olarak da gördük. Fark yaratıyor. Üstelik aynı yaklaşımı diğer fonlara da başvururken kullanıyoruz. Bizden bir şey istedikleri zaman hangi anlamda istediklerini anlayabiliyoruz.”

Ajansın katkılarını ilçeler özelinde ele aldığı örneğinde ise:

“Büyükşehir belediyesi yurtdışına çok entegre olmuş biçimde, ilçelerin bu şansı yok. İSTKA biraz onu sağlıyor. Daha disiplinler arası çalışabilmelerini, proje yazmasını, bir fikri projeye dökabilmelerini öğretiyor aslında.”

İfadeleriyle ajans beklentilerinin proje sahipleri için zorlayıcı olduğu halde, sürecin destek alanlara sağladığı olumlu katkılar doğurduğunu belirtmiştir. Bu çıkarım bir anlamda, İstanbul'un kalkınmasında etkili olabilecek tüm kademelerin işleminde ve yüksek verimlilik sağlanmasında önemli bir katkı yaratma potansiyeli olduğunu da göstermektedir. Sadece üst kademe yerel yönetimlerin ve büyük kaynaklara sahip yatırımcıların değil, daha alt kademe yerel yönetimler ile nispeten sınırlı imkanlara sahip yatırımcıların da bölgesel kalkınmaya katkı sağlayabileceği yetkinlikleri kazanmaları yönünde yol göstermektedir. Böylece yumuşak kaynaklarla edinilen yetkinlikler, bir anlamda ajansın proje bazlı oluşumlarının da ötesinde, sürdürülebilir bir form kazanır hale gelmektedir.

İSTKA Mali Destek Programlarından yararlanan proje sahipleriyle gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bilgilere göre, onların ajans hakkındaki bilgilerinin temel kaynaklarının ajansın kamuya açık gerçekleştirdiği tanıtım toplantıları, daha önce ajansla ortak proje yürütmüş olan kuruluşların yönlendirmesi ve düzenli olarak kamu kuruluşları için düzenlenen proje programları tanıtım etkinliklerinin olduğu görülmüştür.

Ajans paydaşlarının ajansla ortak proje yürütme motivasyonları incelendiğinde, proje sahiplerinin bütçe ihtiyaçları, görüşme gerçekleştirilen tüm katılımcıların ortak cevabı olarak öne çıkmıştır. Görüşmeler sırasında ajansın sıklıkla bir fon kaynağı olarak resmedilmesi, onu bölgesel kalkınma ajanslarının ön plana çıkan yönetim yapılanmasının yumuşak altyapı özelliğinden uzaklaştırmakta, yerine ajans fonksiyonu olarak yönetim yaklaşımının sert altyapı eğilimini içeren finansal desteği koymaktadır. Fon sağlama fonksiyonunun ajansların baskın karakteri haline gelmesi ise, DDK'nın 2014 tarihli raporunda, sorgulanması gereken bir durum olarak sunulmuştur. Nitekim kuruluşlarının temel amacı olan iş birliği ve koordinasyon sağlama fonksiyonun geri planda kalıp, pratikte fon sağlayan birimler olarak fonksiyon göstermesi (DDK, 2014: 777) ajansların fonksiyonunda odak kaymasına sebep olmuştur. Ajansla ortak proje yürütme motivasyonunu güçlendiren unsurlardan bir diğeri ise, proje başvuru ve süreçlerinin, diğer maddi destek sağlayıcılara nazaran, çok daha kolay ve hızlı yürüdüğüne dair proje sahipleri arasında yaygın olan kanaattir.

Görüşmeler sırasında ajansla gerçekleştirilen proje süreçlerinin nasıl algılandığı hususunda öne çıkan başlıkların bürokratik zorlayıcılık ve usul şartlarına dair yaşanan sıkıntılar olduğu görülmüştür. Bürokratik zorlayıcılık proje sahiplerinin ajansla tekrar iş birliği içinde hareket etmelerine ket vuran bir yapıya sahipken, usul şartları ise İstanbul'un kalkınmasına yararlı olabilecek projelerin geri planda kalması sorununu ortaya çıkartmaktadır. Proje süreçlerine dair sunulan bu özellikler de bölgesel kalkınma ajanslarından beklenen katılımcılık oranlarının artırılması ve kapsayıcı olmaya dair özelliklerin yeterince gerçekleştirilememesiyle sonuçlanma potansiyeli taşımaktadır.

Görüşmeler sırasında tezin odak noktası olan, ajansın sosyoekonomik kalkınmaya etkisinin tespit edilmesi yönündeki girişiminin çıktısı, İSTKA'nın proje sahiplerinden beklediği geribildirimlerin amacının sosyoekonomik etkiyi değerlendirmekten ziyade proje süreç takibi niteliğinde kaldığına işaret etmektedir. Öte yandan görüşme gerçekleştirilen katılımcıların, proje değerlendirme süreçlerinde ajansın talebi olmamasına rağmen uyguladıkları ek ölçüm araçları değerlendirilirse proje sonuçlarının daha kapsamlı ölçülebilmesi ve projelerden daha iyi verim elde edilebilmesi için yeni ölçütlerin oluşturulabilmesine fırsat verebilecek potansiyeli taşımaktadır.

Son olarak, bölgesel kalkınma ajanslarının verimliliği konusundaki paydaş izlenimlerinden elde edilen bilgilerden ilki, ajansın küresel rekabet ortamından ve küreselleşmenin getirdiği fırsatlardan yararlanmanın destekleyici bir fonksiyonu olduğudur. Özellikle teknoloji, girişimcilik temalarına sahip projeler için ajans verimli bulunmaktadır. Öte yandan verilen desteklerin süreç değil proje odaklı olmasının, kurulan modelin etkililiğini azaltmakta olduğuna dair de bir izlenim söz konusudur. Üçüncü olarak İSTKA verimli olarak görülse de verilen desteklerin tabana daha çok yayılması gerektiğine dair bir ihtiyaç da dile getirilmiştir. Bu ihtiyacı doğuran ise ajansın getirdiği usul şartları ve bürokratik süreçlerin zorlayıcılığıdır. İSTKA'nın verimliliği hususunda dikkate değer bir diğer görüş ise, proje paydaşlarının süreç içerisinde edindiği yetkinlik ve tecrübelerin, kurum ve kişilerin verimliliklerine katkı sağladığına dair beyanlarıdır. Ajans sağladığı bu yumuşak altyapı özelliğiyle, desteklediği proje sahiplerine başka projelerde de kullanabileceği vasıf ve yeterlikler kazandırması ile verimliliğin sürdürülebilmesinde fayda sağlamaktadır. Bununla birlikte, ajansın iş birliğini sadece yüksek imkana sahip yatırımcılarla ve yönetimlerle sınırlamaması, İstanbul'un kalkınmasına fayda sağlayabilecek büyük küçük tüm aktörlerin sürece dahil olmasına fırsat vermektedir. Bu yönüyle de ajans, bölgesel kalkınma ajanslarının katılımcılık prensibiyle uyuşan bir faaliyet yürütmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında gelişen küreselleşme süreci ve beraberinde getirdiği yapılanmalar, tüm dünyayı etkileyen bir süreci açığa çıkarmıştır. Ulus devlet yapılanmasının aksine bu yeni düzende bölgelerin yükselişi görülmüş, bu doğrultuda yeni bölgeselleşme kavramı sahneye çıkmıştır.

Bu yeni yapılanma ile, hedeflenen doğrultuda ilerlemek, süreci koordine etmek üzere Bölgesel Kalkınma Ajansları doğmuştur. Dünyadaki ilk örneği 1933 yılında ABD’de kurulmuştur. Daha sonra Avrupa’ya yayılan Kalkınma Ajansları, 1990’lı yıllarla Birliğe üye olmak isteyen ülkelere bir ön koşul olarak sunulmuş, Türkiye ise 2006 yılından itibaren bu yapılanmaları bünyesinde kurmaya başlamıştır. Bu tezin inceleme konusu olan, İstanbul Kalkınma Ajansı ise 2009 yılında aktif faaliyetlerine başlamıştır.

Kalkınma Ajanslarının doğuşuna zemin hazırlayan yeni bölgeselleşme olgusu özerk bir yapılanma gösteren, devletin ana yönetici olmadığı bir sistemdir. Bu sistem içerisinde yeni bölgeselleşme kavramı başlarda rekabeti, iktisadi büyümeyi temsil edici özellikleriyle ön plana çıktıysa da zamanla büyümenin yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Kalkınmanın ancak sürdürülebilir olduğu müddetçe uzun vadede verimli olabileceği su yüzüne çıktıkça, beşeri ve çevre kaynaklarının da kalkınma hedeflerine dahil edildiği görülmektedir.

Yükselen sürdürülebilir kalkınma düşüncesi sağlık, eğitim, kentleşme, ulaşım-haberleşme, tarımsal- endüstriyel gelişim, istihdam, sivil katılım, yoksulluğun azaltılması, gıda güvenliği, kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve iyi yönetim gibi kavramları hayatımıza sokmuştur. Bu gelişmeler ışığında, Kalkınma Ajansları da çalışmalarının kapsamını genişletmişlerdir.

Bu kapsam altında, İstanbul Kalkınma Ajansının sosyoekonomik kalkınmaya yaklaşımı incelendiğinde, sürdürülebilirliğin gerçekleşmesi için gerekli olan, kalkınmayı çok boyutlu ele alma yaklaşımına sahip olduğu görülmüştür. Ajansın sosyoekonomik gelişime destek verirken iki temel yönelimi olduğu gözlemlenmiştir. Birincisi, Ajansın küresel rekabet ortamının gerektirdiği, çağı yakalamaya odaklı bir yaklaşım ile yol aldığı

görülmektedir. Bu doğrultuda Ajans, ağırlıklı olarak katma değer sağlayacak olan teknoloji odaklı projeleri desteklemektedir. Kuruluşundan günümüze her yıl, desteklenen projeler kapsamına Fikri Mülkiyeti temsil eden “Yaratıcı Endüstriler”, AR-GE, Teknoloji, Üretim odaklı yaklaşıtları “Yenilikçi Yaratıcı” ve “Bilgi Odaklı Kalkınma” temalarını dahil edilmiştir. Aynı tema içerisinde “Girişimcilik”, Ajans tarafından desteklenen 21. yüzyılın en yüksek potansiyelini taşıyan alan olarak yer almaktadır. Ajans bu yönden, bulunduğu çağın gerekliliklerini yerine getirmeye çalışan bir yapı göstermiştir.

Özellikle Ajansın güdümlü projeleri sektörel gelişmeyi hedeflerken teknolojiyi merkeze alarak katma değer yaratacak ürün ve servisler geliştirme üzerine odaklanmıştır. Girişimcilik üzerine desteklediği projeler, hedefleri doğrultusunda başarılı sonuçlara imza atmış olup projelerde verimlilik yakalanmıştır denebilir.

Ön plana çıkan ikinci ajans eğilimi ise, projelerin beşeri ve sosyal ayağını oluştururken çocuk ve gençleri diğer konu başlıklarından önde tutmasıdır. Beşeri ve sosyal konuların farklı başlıkları (kadınlar, engelli yaşam, sosyal bütünleşme gibi konular) ajans bünyesinde farklı zamanlarda ele alınsa da hemen hemen her yıl çocuklar ve gençler proje kapsamına özel olarak alınmış, ana hedef kitleyi oluşturmuşlardır. Ajans bir yandan “Bağımlılık” gibi genç nesilleri tehlikeye atan konularda çalışmalar yürütürken, bir yandan da geleceklerine olumlu yönde katkı saylayacak olan girişimcilik gibi becerilerini geliştirmeye odaklanan projelere de imza atmıştır.

Kadın istihdamı, çevre ve enerji dostu projeler, engelli dostu yaşanabilir şehir, toplumsal bütünleşme gibi konular da Ajans tarafından desteklenen bir diğer proje alanlarıdır. Toplumun farklı ihtiyaçlarına ve kesimlerine seslenen bu projeler de göz önünde bulundurulduğunda, Ajansın geniş bir çalışma alanında, yerel sakinlerin ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak programlarının kapsamını oluşturduğu da gözlemlenmiştir.

Ajans projeleri kronolojik olarak değerlendirildiğinde, özellikle Mali Destek Programlarının ilk yıllarında daha çok yer verdiği, toplumsal bütünleşme, sosyal içirme

gibi daha soyut ve toplumsal konuların günümüzde etkisi kısmen azalmış olup, yerini teknik ve yetkinlik artırıcı programlara bıraktığı gözlemlenmiştir.

Ajansın desteklediği projeler ve faaliyetler birlikte analiz edilip, geniş bir açıdan değerlendirildiğinde, Ajans'ın faaliyetleri doğrultusunda yerel ihtiyaçları ve zayıflıkları programına dahil ettiği görülmekle birlikte, küresel gereksinimleri ön planda tutan bir yol haritasıyla hareket ettiği tespit edilmiştir.

Tezin incelemek istediği ikinci bir konu ise Ajans yapısının küresel ve yerel değerlerden ne derecede etkilendiğidir. Nitekim bölgesel kalkınma anlayışı, beraberinde getirdiği uygulamalarla ekonomik verimliliği merkeze alıp, toplumsal dayanaklarından ve o topluma ait düşünsel pratiklerinden uzaklaştığı yönünde eleştiriler almaktadır. Eleştiri boyutunu bir kenara bırakıp genel tabloya bakıldığında bile kalkınma anlayışı analiz edilirken küresel faktörlerin sıklıkla ön plana çıktığı, hatta kalkınmanın omurgasını oluşturduğuna dair bir söylemde bulunmak yanlış olmayacaktır. Fakat kalkınma adına hedeflenen gelişmeler ve faktörler ne kadar ortak olsa da onlara erişmek üzere takip edilen yollar kurumun ve içinde bulunduğu toplumun değer ve pratiklerine göre şekillenmektedir. Bir başka deyiş ile kalkınma her ne kadar küresel değerleri ve rekabet ortamını gözetse de süreç ve aktörlerin kalkınmaya yaklaşımı toplumsal yapıyla şekillenmektedir. Nitekim, İstanbul Kalkınma Ajansı çerçevesinde bu durum araştırmanın birçok aşamasında gözlemlenmiştir.

Ajans toplumsal dayanakları yönünden incelendiğinde karşımıza çıkan özellikler, Ajansın kültürel- toplumsal değer ve pratiklerden yüksek oranda etkilendiğidir. İlk olarak kurumun yapısı, hedefleri ve faaliyetleri merkezden kopuk değildir. Bu durum kurum yapısı üzerinden değerlendirildiğinde, Ajansın Yönetim Kurulu'ndaki sabit 5 üyesinin merkezi idare tarafından atanmış olması ve Kalkınma Kuruluna üye olmak isteyen kuruluşların talepleri alınmasına rağmen nihai belirleyicin Bakanlar Kurulu olması merkeze bağlılığını gösteren özelliklerden biridir. Ajans hedefleri üzerinden incelendiğinde ise, hedeflerinin kuruluşundan günümüze Türkiye Kalkınma Planları'yla paralellik gösterdiği saptanmıştır. Ajansın Stratejik Planlarında ve Proje

Dokümanlarında Türkiye Kalkınma Planları dahilinde geliştirilen hedefler sıklıkla yer almış, geliştirilen proje başlıklarının temaları bile büyük oranda bu doğrultuda şekillenmiştir. Ek olarak, Ajans bünyesindeki iki kurulda da yer alan üyelerin hatırı sayılır bir kısmının İstanbul değil Türkiye’ye seslenen, hedeflerini ve faaliyet alanlarını Türkiye genelinde kurgulayan kurum ve kuruluşlardan oluştuğunun da bu bağlamda işaret edilmesi gereken bir diğer özellik olduğuna değinilmelidir.

Merkez ile etkileşiminin ötesinde, Ajansın kalkınma algısının kurumsal düzlemde incelenmesi sırasında gözlemlenen üye özellikleri toplumsal değerlerden ne ölçüde etkilendiğini gösteren bir diğer araştırma çıktısıdır. Ajans kuruluşunun ilk yıllarında gerek sayısal olarak gerekse temsil edilen kurum ve kuruluşların çeşitliliği açısından günümüze kıyasla çok daha sesli ve demokratik bir özellik gösterirken, günümüzde bu yapı kendini koruyamamış, kısıtlı bir temsil gücüyle devam etmiştir.

Bir diğer dikkat çekici değişim ise Ajans’ın kültürel alanları temsil eden üyelerinde meydana gelen dönüşümdür. Kuruluş yıllarında “Beşeri-Sosyal” teması içerisinde sunulan kuruluşların yerini, günümüzde “Kültür” teması içerisinde ele aldığımız, “milli ve manevi değerler” odaklı üyelerin almış olduğu görülmüştür. Böylece, toplumsal değerler zamanla kendine Ajans’ta daha çok yer edinmiştir. Üstelik bu değerleri merkeze alan üyelerden ikisinin Kalkınma Kurulu tarafından bizzat seçilerek Ajans’ın karar organı olan Yönetim Kurulu’na girmeleri ile daha önce ekonomi merkezli yapılanan Yönetim Kurulu’nun kültür alanına genişlemesine katkı sağlamış, kalkınmanın ekonomik ve rekabet odağı, toplumsal değerlerin de sahneye çıkmasıyla toplumsal olanla daha ilgili bir surete bürünmüştür. Bu durum aynı zamanda, Ajans aktörlerinin, kalkınmanın faktörleri arasından çevre, sağlık, kültür-sanat gibi alanlardan daha çok toplumun kültürel değerlerini ön plana çıkarmayı tercih ettiği yönünde de yorumlanabilmektedir.

Araştırma kapsamında, pratikteki uygulamaların gözlenmesi için İstanbul Kalkınma Ajansı ile iletişime geçilmeye çalışılmış, fakat girişimlerden sonuç alınamamıştır. Bu

durum da kaçınılmaz olarak araştırmanın potansiyel çıktılarını sınırlamıştır. Sonrasında Ajansın paydaşları ile iletişime geçilerek bu açık kapatılmaya çalışılmıştır.

Görüşmeler sırasında öne çıkan değerlendirmelerden bir tanesi, Ajansın fon sağlayıcı bir kuruluş rolünde görüldüğüdür. Bu da daha çok yönetim yaklaşımının yumuşak altyapı vurgusundansa, yönetim yaklaşımının finansal sert altyapı eğilimi ile anıldığı şeklinde yorumlanabilir. Bu yorumun yapılmasında etkili olabilecek bir gözlem, proje çıktılarına dair İSTKA'nın beklediği raporlama formatının, proje süreç takibi niteliğinde kalması; amacının, proje hedeflerinin yerine getirilmesine yönelik bir denetimden ibaret olmasıdır. Bu yönüyle, Ajansın raporlama kaygısının hesap verilebilirliğe odaklanması, onu yönetişimdense yönetim yaklaşımına yaklaştırmaktadır. Benzer şekilde, ajans desteğinden faydalanabilmek için beklenen bürokratik süreçler ve usul şartlarının katı görülmesi, bu kanıyı desteklemektedir. Görüşülenlerin beyanlarında sıklıkla tekrar eden, bürokratik yapılanma vurgusu ve proje yönetimi pratiğine hâkim olmayan kuruluşların yararlanamayacağı yönünde dile getirilen kaygılar, bölgesel kalkınma ajanslarından beklenen kapsayıcı olma unsuruna bir anlamda ket vurmaktadır.

Öte yandan, 2010 yılından 2018 yılına kadar gerçekleştirdiği katılımcı projeler ile Ajans bölgesel demokrasiyi desteklerken, tabandan kalkınma yaklaşımı ile de yönetim yaklaşımına uyumlu hareket etmektedir. Proje kabulündeki süreçleri itibarıyla, seçici ve proaktif bir konum alması, politika yaklaşımlarının aşağıdan yukarıya olduğunu işaret etmektedir. Tabandan kalkınma yaklaşımının uygulanmasının bir sonucu olarak, ajansın desteğini sadece yüksek imkana sahip yatırımcı ve yönetimlerle sınırlamaması, İstanbul'un kalkınmasına katkıda bulunabilecek tüm aktörlerin sürece dahil olmasına fırsat vermektedir.

Her ne kadar gerçekleştirilen görüşmelerden ajansın fon sağlayıcı bir kurum görüntüsü çizdiği kanaati ön plana çıksa da, süreçlerinin diğer fon sağlayıcı kurumlara kıyasla daha hızlı, aktif ve akıcı oluşu ise bölgesel kalkınma ajanslarından beklenen verimlilik özelliğini karşılamakta ve ajansı fonksiyonel kılmaktadır. Paydaş beyanları göz önüne alındığında, ajansın sağladığı Maddi Destek Programlarından en çok fayda sağlayan

grubun ise küreselleşme ve rekabet kavramlarıyla en ilgili olan teknoloji ve girişimcilik alanlarında proje yürüten sektörlerdeki kuruluşlar olduğuna dair bir izlenim doğmuştur. Burada ajansın fon sağlayıcılığa sıkışan görüntüsü ile, halihazırda küresel rekabete dahil olabilmek için en önemli eksiği fon bulmak olan sektörlerin ihtiyacının uyuştğu yönünde bir görüntü ortaya çıkmaktadır.

Özetlenirse, İstanbul Kalkınma Ajansı yerel değerler ile küresel değerlerin etkilediği çağdaş yapılanmayı bünyesinde barındıran bir kurumdur. Kurumsal düzlemde, yönetim yaklaşımının şekillendirdiği katılımcılık prensibine uyum sağlarken, zamanla temsil kapasitesi daralmış olmakla birlikte, projelerinde geniş bir kesime seslenmeye devam etmiştir. Diğer yandan, bürokratik işleyişiyle bölgesel kalkınmanın getirdiği yönetim yaklaşımı unsurlarını tamamıyla benimsediğini söylemek zor olsa da İstanbul'un kalkınmasında fayda sağlayacak fırsatları sunduğu da göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Agarwala, R.: 1983 Planning in Developing Countries Lessons of Experience, Management and Development Series, No: 3, **World Bank Staff Working Papers**, No: 576,
- Akgül, B., Uzay, N.: 2010. **Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları**, 1. Baskı, Bursa, Ekin Basım Yayınevi.
- Aktel, M.: 2003 **Küreselleşme ve Türk Kamu Yönetimi**, 1. Baskı, Ankara, Asil Yayın Dağıtım.
- Akpınar, R.: 2011 From Old Regional Development Policies to New Regionalism Paradigm in Turkey, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, Cilt:6, Sayı:2, 115-132.
- Akpınar, R.: 2012 Türkiye’de Değişen Bölgesel Kalkınma Politikaları, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 6, 29-46.
- Altun, F.: 2002 **Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş**, İstanbul, Yöneliş Yayınları.
- Amin S.: 1976 **Unequal Development: An Essay on the Social Formation of Peripheral Capitalism**, The Harvest Press.

- Amin, A.: 1999 An Institutional Perspective on Regional Economic Development, **International Journal of Urban and Regional Research**, Vol: 23, No: 2, 365-378, doi: 10.1111/1468-2427.00201
- Avşarbey, A., Dilekçi, T.: 2014 Türkiye’de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları ile İlgili Temel Tartışmalar ve İngiltere’deki Tıp Mesleği ile İlgili Uygulama, **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 478, İçişleri Bakanlığı, 323-358.
- Ay, Y.: 2012 II. Dünya Savaşı Ulusal Planlama Faaliyetleri: 1946 İvedili Sanayi Planı Ve 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı’nın Karşılaştırmalı Analizi. **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 62 (1), 147-172.
- Bayram, M. E.: 1994 Türkiye’de Planlama Teşkilatının (Türk Plancılığının) Hukuki Ve İdari Yapısı İle İlgili Sorunları Ve Çözüm Önerileri, **T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı**, Ankara
- Bolesta, A.: 2007 China as A Developmental State, **Montenegrin Journal of Economics**, Volume: 3, No: 5, 105-111
- Brewer, A.: 2011 **Marksist Emperyalizm Teorileri – Eleştirel Bir Analiz**, çev: Cansu Aksoy, Kalkedon Yayınevi, İstanbul,
- Chandra, S.: 2017 **Social Welfare Administration in India**, North Carolina: Lulu Press, Inc.

- Chang, H. J.: 2003 Kicking Away the Ladder: The “Real” History of Free Trade, **Foreign Policy in Focus (FPIF) Special Report**.
- Chang, H. J., Grabel, I.: 2005 **Kalkınma yeniden: Alternatif İktisat Politikaları Elkitabı**, çev. E. Özçelik, Ankara, İmge Kitapevi.
- Çınar, Y. : 2018 Modernleşme ve Bağımlılık Teorisi Ekseninde Marshall Yardımı ve Türkiye. **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:16, Sayı: 2, 325-350.
- Çiner, C., U.: 2010 Devlet Reformunda Yerelleşme ve Bölgeselleşme Üzerine, **Memleket Siyaset Yönetim Dergisi**, 12: 168-180.
- Cirhinlioğlu, Z.:1999 **Az gelişmişliğin Toplumsal Boyutu**, 1. Baskı, İmge Kitabevi
- Coleman, J.S.: 1971/2015 The Development Syndrome: Differentiation-Equality-Capacity, **Crisis and Sequences in Political Development (SPD-7)**, eds. Binder, L., Palombara, J., New Jersey, Princeton University Press, 73-100.
- Coleman, J. S.: 1965 **Education and Political Development (SPD-4)**, New Jersey, Princeton University Press.
- Coşkun, İ.: 2012 Modernleşme Kuramı Üzerine, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, 289-314.

Coşkun, M. B., Alodalı,
M.B.F.: 2016

Kamu Yönetiminde Stratejik Değişim Anlayışı Üzerine
Bir Değerlendirme: Kamu İşletmeciliği Fonksiyonları,
**2. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler
Kongresi Kongre Kitabı**, Ed. Pehlivanlı, R.,
Demirkılınç, Ş., 5- 6- 7 Mayıs, Hatay/Payas, İktisadi
Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği, 219- 227.

Cumhurbaşkanlığı
Devlet Denetleme
Kurulu (DDK): 2014

**DDK Araştırma Ve İnceleme Raporu: Türkiye'nin
Kalkınma Ajansları Uygulamasının
Değerlendirilmesi** (Hizmete Özel),
<https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/20140130-2014-03.pdf>, [Erişim Tarihi: 23 Ocak 2020]

DPT.: 2000

**Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık
Kalkınma Plânı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas
Komisyonu Raporu**, DPT: 2502 – ÖİK: 523, Ankara,
[Erişim tarihi: 29.01.2019].

DPT.:1995

Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar (AT,
NAFTA, PASİFİK) ve Türkiye (AT, EFTA, KEİ, Türk
Cumhuriyetleri, EKİT (ECO), İslam Ülkeleri) İlişkileri
ÖİK, **Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel
Bütünleşmeler Alt Türk Komisyon Raporu**, Kitap
No:2, DPT: 2375- ÖİK: 440, Ankara, T.C. Başbakanlık
Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, [Erişim tarihi:
14.05.2019]

- Dulupçu, M., A.: 2006 Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir Mi? Bölgeselleş(tir)me (Yönetim) Karşısında (Yeni) Bölge(sel)cilik (Yönetişim), **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, 7-8 Eylül 2006, Ankara, ODTÜ-TEPAV.
- Dulupçu, M., A., Sungur, O., Keskin, H.: 2010 Bölgesel Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar Ve Türkiye’de Kalkınma Planlarına Yansımaları: Kalkınma Planlarının Yeni Teoriler Açısından Değerlendirilmesi, **6. Ulusal Coğrafya Sempozyumu**, 3-5 Kasım 2010, Ankara, 239-248.
- Ekiz, C., Somel, A.: 2005 Türkiye’de Planlama ve Planlama Anlayışının Değişimi, **AÜ SBF-GETA Tartışma Metinleri**, Sayı: 81, 1-36.
- Erat, V , Arap, İ .: 2017 Kalkınmadan Rekabete Türkiye’de Planlamanın Dönüşümü. **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi** , Sayı: 18 , 137-156.
- Erbaş, M.S.: 2014 Türkiye Genelinde Kalkınma Ajansları ile TR52 Bölgesi Mevlana Kalkınma Ajansının Faaliyetleri, **Türk İdare Dergisi**, Sayı 478, 65-108.
- Ersungur, M.: 2016 **Bölgesel İktisat Teori, Politika ve Uygulama**, 1. Basım, Ankara, İmaj Yayınevi.

Eryılmaz, B., Tuncer, A.: 2013

Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Bölgesel Kalkınma Politikaları: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması. **Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)**, Cilt/Volume: 8, Sayı/Number:1, Yıl/Year: 2013, 165-189.

Eşiyok, B. A.: 2009

Sanayi Planlarından 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı'na: Bir Dönüşümün Kısa Bir Öyküsü, **Memleket Siyaset Yönetim**, Cilt: 4, Sayı: 11, 2009/11, S. 86-131.

Foster-Carter, A.: 1973

Neo-Marxist approaches to development and underdevelopment. **Journal of Contemporary Asia**, Volume: 3, No: 1, 7-33. doi: 10.1080/00472337308566845

Fritz, J.M.: 2004

Socioeconomic Developmental Social Work, UNESCO Encyclopedia of Life Support Systems, A Project On Sustainable World Development, **Social and Economic Development**, Volume: 1, Oxford: UNESCO–EOLSS.

Gilman, N.: 2004

Mandarins of the Future: Modernization Theory in Cold War America, Johns Hopkins University Press.

Guillén, M., Collins, R., England, P., Meyer, M.: 2005

The Revival of Economic Sociology, Ed. Guillén, M., Collins, R., England, P., and Meyer, M., **The New Economic Sociology: Developments in an Emerging Field**, New York, Russell Sage Foundation, 1-32.

- Frank, A. G.: 1966 The Development of Underdevelopment. **Monthly Review**, Vol: 18, No:4, 17-31.
- Güler, B. A.: 1996 **Yeni Sağ ve Devletin Değişimi: Yapısal Uyarlama Politikaları**, Ankara, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Günçe, E.: 1981 **Türkiye’de Planlamanın Dünü-Bugünü-Yarını**, ODTÜ Gelişme Dergisi, 1981 Özel Sayı, 117-132.
- Güzelsarı, S.: 2004 Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Yaklaşımları, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi (GETA) Tartışma Metinleri**. Cilt: 66, No: 3901, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Matbaası.
- Halkier, H.: 2006 **Institutions, Discourse and Regional Development**, Bruxelles, Peter Lang.
- Halkier, H.: 2011 Regional Development Agencies: European Trends and Experiences, in C. C. Aktan (ed.), **The Proceedings of 1st International Conference on Regional Development**, 1-10, Malatya, Turkey: Fırat Development Agency.

- Hamitoğulları, B.: 1980 Karma Ekonomi, Planlama ve Büyümeye İlişkin Bazı Yanılgılar Üzerine. **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 35(1), 167-186.
- Hettne, B.: 1983 The Development of Development Theory, **Acta Sociologica**, 26(3-4), 247-266,
- Hout, W.: 2016 Classical Approaches to Development: Modernisation and Dependency, eds. Grugel, J. and Hammett, D., **The Palgrave Handbook of International Development**, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 21-39.
- Holt, R., Turner, J.: 1975 Crises and Sequences in Collective Theory Development, **American Political Science Review**, Volume: 69, No:3, 979-994.
- Huntington, S.: 1971 The Change to Change: Modernization, Development, and Politics, **Comparative Politics**, Vol:3, No:3, 283-322.
- Kansu, G.: 2004 **Planlı Yıllar (Anılarla DPT'nin Öyküsü)**, İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.
- Karasu, K.: 2009 Yerelleşme Söylemi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, **Memleket Siyaset Yönetim Dergisi**, Cilt:4, Sayı:11, 1-43.

- Karaömerlioğlu, M. A.: 2001, Bağımlılık Kuramı, Dünya Sistemi Teorisi ve Osmanlı/Türkiye Çalışmaları, **Toplum ve Bilim Dergisi**, No:91, 81-99
- Karaş, G.: 2017, Bağımlılık Teorisi Perspektifinden DTÖ Kapsamındaki Korumacılık Politikası Araçlarının Kullanımı, **International Journal of Public Finance**, Cilt:2, Sayı:2, 245-263.
- Kaçer, F., Erat, V.: 2014, Globalization and new public management as a policy transfer, **Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies**, Vol:1, No:2, 27-44.
- Kazancı, M.: 2009, Özgün ve Yerli bir Hareket Olarak Kadro ve İdeolojisi, **Journal of History School**, Say:3, 41-48.
- Kazgan, G.: 2005, **Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001): Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kepenek, Y., Yentürk, N.: 1996, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Keskin, H., Sungur, O.: 2010, Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye’de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 21, 271-293.

- Keyder, Ç.: 1995 **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- Kırankabeş, M.: 2015 Yeni Bölgesel Kalkınma Politikasının Yerel Aktörleri Olarak Kalkınma Ajanslarının Etkililiğinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 35
- Koçtürk, O. M., Gölalan, M.: 2010 1923-1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi, **Üçüncü Sektör Kooperatifçilik**, Cilt:45, Sayı:2, 48-65
- Kuruç, B.: 1998 1961 Anayasası Ve Planlı Ekonomi, Kili, S. (ed.), 27 **Mayıs 1960 Devrimi, Kurucu Meclis Ve 1961 Anayasası** içinde, İstanbul, Boyut Kitapları İçinde, S.71-84.
- Leblebici, D., Erkul, E.: 2008 Planlı Kalkınma Deneyiminden Stratejik Planlamaya Geçiş: Türkiye Örneği, **H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 1, 269-285.
- Lerner, D.: 1964 **The Passing of Traditional Society**, New York, Free Press.
- Levy, M. J.: 1965 Patterns (Structures) of Modernization and Political Development, **The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science**, Volume: 358, No:1, 29-40.

- Levy, M. J.: 1966 **Modernization and the Structure of Societies**, Princeton University Press, Princeton.
- Litwiński, M.: 2017 The Evolution of Idea of Socio-Economic Development. **Ekonomia i Prawo. Economics and Law**, Volume: 16, Number: 4, 449–458.
- Mehde, V.: 2006 Governance, Administrative Science, and the Paradoxes of New Public Management, **Public Policy and Administration**, Vol: 21, No:4, 60–81.
- Mihçioğlu, C.: 1988 Yine Devlet Planlama Örgütünün Kuruluşu Üzerine, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 43, Sayı:1, 113-146.
- Müftigil-Yalçın, A., S., Emiroğlu, S., Güner, D.:2016 **Fon Veren Kurumlar İçin Sosyal Etki Ölçümleme Rehberi**, Kellecioğlu, D. (ed.), KUSİF Yayınları, İstanbul.
- Nisbet, R. A.: 1969 **Social Change and History. Aspects of The Western Theory of Development**, New York, Oxford University Press.
- Orsan, H., S., Tayanç, T.: 1981 Türkiye’de Makro Modellere Genel Bir Bakış, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 1981 Özel Sayısı, 393-406.
- Öney, E.: 1980 **İktisadi Planlama**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara

- Övgün, B.: 2007 Bir Politika Transferi Örneği: Kalkınma Ajansları, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:62, Sayı:3, 233-255. doi: 10.1501/sbfter_000000204
- Övgün, B.: 2010 Türkiye’de Planlama: Sektörel Gelişmeden Kalkınmaya Kalkınmadan Stratejiye, **Memleket Siyaset Yönetim Dergisi**, Cilt:5, Sayı:13, 2010, 176-204.
- Övgün, B.:2011 Türk Kamu Yönetiminde Yeni Bir Örgütlenme: Kalkınma Bakanlığı, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:66, Sayı:3, 263-281.
- Özaslan, H., Ünlü, H.: 2015 Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Değişim ve Kalkınma Ajansları, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:7, Sayı:13, 64-83.
- Özen, P.: 2005 **Bölge Kalkınma Ajansları**. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Uluslararası Politika Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Özdemir, V.: 2014 **Türkiye’de Planlı Kalkınma Deneyimleri**, Marmara Üniversitesi, 1-26.
- Özışık, F.: 2016 Rekabet Edebilirlik Kavramı Işığında Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikası ve İstanbul Kalkınma Ajansı Örneği, **Siyasal Bilimler Dergisi**. Cilt: 4, Sayı: 1, 259-282.

- Parsons, T.: 1964 Evolutionary Universals in Society, **American Sociological Review**. Vol: 29, No:3, 339-357.
- Ramgopal, A.: 1983 Planning in Developing Countries Lessons Of Experience, **World Bank Staff Working Papers Number 576**, Management and Development Series Number 3, The World Bank, Washington.
- Reyes, G.E.: 2001 Four Main Theories of Development: Modernization, Dependency, World-Systems, and Globalization, **Nómadas. Revista Crítica de Ciencias Sociales y Jurídicas** Volume: 4, Number: 2001/2.
- Rodrik, D.: 2002 After Neoliberalism, What?, **Alternatives to Neoliberalism Conference**, Washington, D.C.
- Sahin, Y. E.: 2009 “Sosyal Devlet ve Yönetişimi Devletin Kamu Politikalarında Yaşanan Değişim: IV. ve IX. Kalkınma Planları Örnekleri”, **Toplum ve Demokrasi**, Cilt:3, Sayı: 5, 57-72.
- Savran, S.: 2008 **Kod Adı Küreselleşme**, İlk Baskı, Yordam Kitap: İstanbul.
- So, A.,Y.: 1990 **Social Change and Development: Modernization, Dependency and World-System Theories**, Sage Publications, Newbury Park, CA.

- Şenses, F.: 2003 “Gelişme İktisadı Ve İktisadi Gelişme Nereden Nereye?”, **Kalkınma İktisadı Yükselişi ve Gerilemesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 93-128.
- Sezik, M., Ağır, O.: 2016 Türkiye’nin Kamu Yönetimini Değiştiren Faktörler: Batılılaşma ve Küreselleşme, **The Journal of Academic Social Science Studies**, No: 49, 225-240.
- Smelser, N.: 1964 Toward a Theory of Modernization, **Social Change**, eds. Etzioni, A. ve Etzioni, E., New York: Basic Book, 268-284.
- Soyak, A.: 2003 Türkiye’de İktisadi Planlama: DPT’ye İhtiyaç Var mı?, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı:2, 167-182.
- Sezen, S.: 1999 **Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye’de Planlama**, Ankara: TODAİE
- Taştekin, A.: 2018 Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Stratejileri ve Bölge İdareleri, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, Yıl: 2018, Cilt: 1, Sayı: 1, 69-83.
- T.C Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: 2019 **On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)**, Ankara.
- T.C. Resmî Gazete: 2003 İstanbul Altın Borsası Teşkilat, Görev ve Çalışma Esasları Yönetmeliği, **Resmî Gazete**, Sayı: 25094. [Erişim tarihi: 14.03.2019]

- T.C. Resmî Gazete: 5174 Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu, **Resmî Gazete**, Sayı: 25479. [Erişim tarihi:14.03.2019]
- 2004
- T.C. Resmî Gazete: Sermaye Piyasası Kanunu, **Resmî Gazete**, Sayı: 28513. [Erişim tarihi:14.03.2019]
- 2012
- T.C. Resmî Gazete: **Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum Ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum Ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi**, Resmî Gazete, Sayı: 30479. [Erişim tarihi: 24.05.2019]
- 2018
- T.C. Sayıştay **2017 Yılı Kalkınma Ajansları Genel Denetim Raporu.** [Erişim tarihi: 13.04.2019]
- Başkanlığı: 2018
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı: 2009 **Relations with World Bank Group**, General Directorate for Foreign Economic Relations World Bank Projects Department. [Erişim tarihi: 18.02.2019]
- Tuncer, A., Usta, S.: İki Kriz Arasında Yönetim: Yeni Kamu İşletmeciliği, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 30, 181-195.
- 2013
- TSPAKB: 2011 Dünyada Borsa Şirketleşmeleri, Satın Alma ve Birleşmeleri, **Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği**, İstanbul.

- Tüylüoğlu, Ş.: 2004 Küreselleşme Sürecinde Kalkınma Politikaları ve Devletin Zayıflayan Rolü, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 1. 257-280.
- Uçar, A.: 2014 Kapitalizmde Planlama: Tarihsel ve Toplumsal Çözümleme. **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 47, No:3, 43-68.
- Uçar, A. :2016 Türkiye’de Stratejik Planlamanın Kuruluş Süreci Üzerinden Planlamada Dönüşümün Çözümlemesi. **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 40, Sayı: 2, 5-42.
- Yılmaz, H.: 2001 American Perspectives on Turkey: An Evaluation of the Declassified U.S. Documents between 1947 and 1960. **New Perspectives on Turkey**, Vol:25, 77-101.
- Yılmaz, D., Akyüz, F., Ercan, F. (Ed.): 2006 **Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi, Yapıcılar Türkü Söylüyor-3**, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Young-Hyman, T.: 2008 The Potential for Effective Regional Development Agencies in Turkey: A Comparative Analysis, **Regional & Federal Studies**, Vol:18, No:4, 375-402.
- Woo-Cumings, M.:1999 Reforming Corporate Governance in East Asia, **Macalester International**, Volume: 7, Article: 16, 133-185.

Wallerstein, I.: 1974

The modern World System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century, New York: Academic Press.

Wallerstein, I.: 2003

Liberalizmden Sonra, İstanbul, Metis Yayınları.

Wallerstein, I.: 2010

A World-System Perspective on The Social Sciences, **The British Journal of Sociology**, Vol: 61, 167-176.

Waters, M.: 2008

Modern Sosyoloji Kuramları, (Z. Cihirlioglu, Çev.), İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Zelizer, V.: 2010

Economic Lives: How Culture Shapes Economy, Princeton, NJ: Princeton University Press.

EKLER

1. İSTKA Mali Destek Programlarından Yararlanan Projelere Yönlendirilen Sorular

Görüşme Tarihi:

Kişisel verileriniz ve projenin ismi izniniz olmadığı takdirde, çalışmada kullanılmayacaktır.

İzniniz olup olmadığını lütfen belirtiniz:

PROJE ADI:

GÖRÜŞME GERÇEKLEŞTİRİLEN KATILIMCININ:

- ADI VE SOYADI:
- PROJEDEKİ GÖREVİ:

SORULAR:

1. İstanbul Kalkınma Ajansı ile ortak proje yürütmeye nasıl ve neden karar verdiniz?
2. Ajansa başvuru ve projeyi gerçekleştirme süreciniz nasıl gerçekleşmiştir?
3. Ajans sizde projelerin sonuçlarına dair raporlama talebinde bulundu mu?
4. Raporların içeriği nasıldı?
5. Projenin sizden istenen raporlarda olmayan fakat sizin gözlemlediğiniz ne gibi çıktıları oldu?

6. Sizce Kalkınma ne demektir?
7. Uygulanan projenin neden önemli olduğunu bize anlatır mısınız?
8. Proje hedeflerinize ulaştınız mı? Ya da kayda değer bir ilerleme sağladınız mı?
9. Proje kapsamında elde ettiğiniz sonuçlar nelerdir? Sizce İstanbul'un sosyoekonomik kalkınmasına hangi alanlarda fayda sağlamaktadır?
10. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının yararlı olduğunu düşünüyor musunuz?
11. Gerçekleştirilen iş birliğinin verimli olup olmadığına dair ne düşünüyorsunuz?
12. Ajansla iletişiminiz sürmekte mi?
13. Ajansla ortak proje gerçekleştirmeye devam etmek ister misiniz? Neden?
14. Ajansla bağlantısız bir şekilde çalıştığınız, ama birlikte çalışsanız daha başarılı olacağınız bir proje var mı?
15. Ajans tarafından reddedilen projeleriniz var mı? İçerikleri nelerdi? Neden reddedildiler?
16. Sizin dışınızda ajans sayesinde tanıştınız işkolu ya da dernekler var mı? Ortak proje geliştirdiniz mi ajans dışında? İster miydiniz?

Desteginiz için teşekkür ederim.